

ORAȘ REGAL

Curtea de la Argeș

Revistă de cultură

Anul XVII ■ Nr. 7 (188) ■ Iulie 2026

Catedrala Mântuirii Neamului

Nevoia de recatehizare

Gheorghe PĂUN

care nu-i confirmă pe unii filosofi, dar și explicit, prin sublinierea părerilor acceptate ale acestora, o continuă lecție despre fundamentele creștinismului, o catehizare propriu-zisă, de dicționar, religioasă deci.

Las însă cartea în seama cititorului și, cum spuneam, încerc să-l atrag într-o direcție mai apropiată de preocuparea paginii de față, una istorico-moralizatoare. Rămânând ferm pe teren filosofic și plecând de la reamintirea uneia dintre cele mai mult citate – înălțătoare ca intenție și formulare, dar nocivă prin consecințe! – afirmații a unui filosof: „Omul este măsura tuturor lucrurilor”. Protagoras, filosof grec, vreo cinci secole înainte de Hristos. Au reluat-o dramaturgii din vechime, au dus-o mai departe Renașterea, iluminismul, umanismul, nominalismul, au ridicat-o pe „culmi nebănuite” comunismul și progresismul contemporan, toate ismele care l-au împins pe om pe soclul otrăvit de „stăpân al naturii”, în descendența maimuței, spre animalul bucuros de animalitate, departe de Cer, rupt de transcendență. Nu e vorba de biologie și evoluționism aici, ci de atitudine, psihologie, hedonism, de căderea în țărână. Ireversibilă de la un loc încolo. Vai, vai, omului! Căci scrie ÎPS Calinic la pagina 37 din carte: „Să nu luăm în serios însă povestea lui Protagoras. Uneori, omul este «măsura tuturor înepțiilor!»” Una dintre acestea îi aparține „zbuciumatului Nietzsche”, „minte multă, dar nu toată bună”, dar nu așa contrapune-o simplu lui Protagoras înainte de a o citi cu atenție: „Omul e doar o funie întinsă între *bestie* și *Supraom* – o funie peste un abis.” (pag. 364) Între cei doi, o constatare generală prilejuită de Henry David Thoreau, cel cu *Nesupunerea civică*: „Stările sociale au băntuit lumea, din totdeauna! Imperfecțiune și boală grea pe umerii popoarelor!” (pag. 342) Și Marx, desigur, a cărui celebră frază „De la fiecare după capacități, fiecăruia după nevoi!” este „tradusă” semnificativ: „Deci *lucrători* după *putere* și *mâncători*, tot după *putere!*” Iar la pagina 274, găsim un citat din Giambattista Vico valorând cât un eseu: „Oamenii caută, la început, *necesarul*, apoi pândesc *folositorul*, apoi iau în seamă *comodul*, mai departe se bucură de *plăcere*, pe urmă se moleșesc în *lux* și, în cele din urmă, înnebunesc *risipind*. Natura popoarelor înainte era *crudă*, apoi a fost *severă*, *blajină*, *delicată* și, în cele din urmă, *coruptă*.” QED, așa încheia sentențios.

Se spune că atunci când citim o carte, împrumutăm din înțelepciunea autorului ei. ÎPS Calinic a împrumutat din înțelepciunea autorilor unui întreg raft de bibliotecă, filosofii a două milenii și ceva, iar acum, noi, cititorii acestei cărți, avem prilejul-privilegiul de a împrumuta din împrumut. *Dar din dar se face Rai*, spune o vorbă veche.

Titlul este menit să atragă atenția, mai mult sugerând decât afirmând, ba chiar impunând fără dezbateră o constatare-concluzie. Iar prefixul *re-* presupune măcar o *catehizare* anterioară, cu termenul fiind, la nivel de dicționar, restrictiv (principii religioase, dogmă, induse prin întrebări și răspunsuri etc.), operațiune considerată irosită între timp. Am însă două lucruri precise în minte: să reamintesc un eveniment cultural care a avut loc la începutul lunii martie în Curtea de Argeș, lansarea *academică* la propriu a volumului *Catehism filosofic* de ÎPS Calinic Argeșeanu, ediția a doua, revizuită și adăugită (2026), și, plecând de aici, să aduc vorba despre re-catehizarea/spiritualizarea lumii, că mare nevoie are lumea de așa ceva. Ilustrez indirect diagnosticul, făcându-mi-l complice pe autorul cărții, colecționând, chiar dacă scoase din context, citate semnificative care trimit mai degrabă la cuta dintre sprâncene decât la zâmbetul său înțelegător, atoteiertător.

Mai întâi, faptele: sala mare a Centrului de Cultură și Arte „George Topîrceanu”, 4 martie. Pe scenă, încadrându-l pe autor, acad. Ioan-Aurel Pop, atunci, președinte al Academiei Române, acad. Mircea Dumitru, vicepreședinte al Academiei, Varujan Vosganian, președintele Uniunii Scriitorilor din România, părintele prof. univ. Nicolae Brînzea, printre aceștia și... „filiala Curtea de (la) Argeș a Academiei Române” – un mod ocolit de a spune „sub-semnatul”; a moderat întâlnirea directorul general al Muzeului Literaturii Române, dl Ioan Cristescu. Cuvântul acad. Ioan-Aurel Pop a fost reluat în numărul din luna iunie al revistei, cel al acad. Mircea Dumitru apare în numărul de față, vor mai fi reluate și altele – între timp va apărea și un frumos volum, texte și imagini, dedicat întâlnirii, realizat sub egida Arhiepiscopiei Argeșului și Muscelului.

Cartea *Catehism filosofic* este remarcabilă din multe puncte de vedere, începând cu amploarea proiectului: baleierea a două milenii și jumătate de filosofie, din antichitatea greco-chineză până în zilele noastre, evaluându-i pe filosofi cu măsura intransigentă a Cărtii Sfinte – cuvântul-înainte al scriitorului Adrian Alui Gheorghe rezumă sugestiv: „Calea, Adevărul și Viața, în lumina filosofiei și credinței”. Zeci de filosofi, sute de cărți, o muncă imensă, un rezultat pe potrivă. Selecția nu este deloc „părtinitoare”, sunt „convocați” înaintea înaltului prelat atât filosofi creștini sau ale căror idei au fost încorporate ulterior în învățătura creștină, cât și filosofi materialisto-atei sau care au fost revendicați de ideologiile de această orientare. Între/printre aceștia, filosofi pur și simplu, iubitori de înțelepciune, cum îi dezvăluie etimologia. Cu o seninătate seniorială specifică și cu umorul tonic pe care bine îl știu, autorul

preia idei, citate, compară, laudă uneori („strașnic filosof”), veștejește altelei – nu dau exemple, cititorul este sfătuit să meargă direct la sursă. În orice caz, cantitatea de informație este impresionantă, iar prin genul acesta de abordare suntem beneficiarii unui dublu catehism, spuneam asta și pe 4 martie: catehizându-ne filosofic, ni se ține, implicit, prin argumentele

Din sumar:

Horia Bădescu: Omul de tinichea

Alexandru Mărchidan: Ideile au consecințe!

Ioan Roxin: Ce pare să gândească inteligența artificială

Ioan St. Lazăr: *Miorița*, o lectură deschisă. Mesajul înaintea morții

Acad. Mircea Dumitru: Ecuația religie-filosofie

Sara Mina: Cartea sustenabilă

Nicolae Mareș: Titulescu și Basarabia

Iulian Rusanovshi: Războiul Monumentelor

Mihai Posada: Seniori ai culturii: Ion Dur

Revista apare sub egida Centrului de Cultură și Arte „George Topîrceanu”, cu sprijinul Asociației Culturale „Curtea de Argeș”

Toate-s vechi și nouă toate...

Autori care nu știu a scrie o frază corectă, oameni de stat care nu pot justifica nici săvârșirea școlii primare, advocați fără știrea lui Dumnezeu, pictori orbi și sculptori fără de mâini, generali care nu știu a citi o hartă, subprefecți ieșiți din pușcărie, legiuitori recrutați dintre stâlpi de cafenele, jucători de cărți și oameni cu darul beției, caraghioși care înaintea erei liberale vindeau bilete la café chantant, iată banda ocultă care guvernează azi România, bandă care, până mai ieri republicană până la comunism, astăzi creează decorații, împărțindu-le între ei cu profuziune; ieri voind să răstoarne pe Domn, azi îl titluiesc rege; ieri proclamând republică la Ploiești, azi joacă cu aceeași măiestrie pe lingușitorii Curții. Din focarul Bucureștilor, putrejunea morală și socială se menține metodic asupra întregii țări; din păienjenişul hidoasei pocituri se-ntind firele în filialele societății de exploatare ce au forma de comitete de salut public. Pe când nicio îndreptare nu se face nici școlii, nici bisericii, nici ramurilor de producție materială, tot pe atunci presa vecinicea minciuni, presa radicală, discută subtilități despre cea mai bună organizare a statului. Militari care au pus pistolul în pieptul lui Vodă Cuza azi au reintrat în rangurile lor militare și sunt decorați; omul care a proclamat la Ploiești republica și l-a detronat pe Vodă e-naintat, primește decorații și reprezintă azi pe monarhul pe care l-a trădat ieri înaintea altor principii. A-ți călca jurământul a devenit în România un titlu de înaintare. Plebea de sus, slugarnică înspre cei mari, de o neomenoasă cruzime și trufie cu clasele de jos, exploatează poziția ei oficială în interesul ei privat. Un meschin egoism, o lăcomie de câștig cu orice mijloace, lipsa de bună-credință în afacerile publice și în cele private, fățarnicia și amăgirea ca busolă a presei, iată cumplitele efecte ale unui guvern liberal de câțiva ani. Încă alți câțiva ani și societatea va începe a plesni din toate încheieturile. Elemente străine vor inunda România ca valurile popoului, după ce vor fi subminat terenul pe care hidoasa pocitură conduce ca regizor comedia meschină jucată de bufonii partidului său. Mai mult încă. Noi credem că mâine-poimâine, desființându-se și justiția, va începe deplina anarhie.

(Timpul, 12 septembrie 1878)

Unul dintre defectele cele mari ale noastre e că, departe de a ne ocupa cu fondul lucrurilor, credem că e de ajuns să avem numai forma lor, asemenea copiilor care, voind a-și face o florărie, smulg plante din câmp și le așază fără rădăcini în straturi, improvizându-și pentru câteva ceasuri o grădină, în aparență frumoasă, însă fără de trăinicie. Nerăbdători cum suntem, nu ne-am deprins a

cunoaște cum că lucrurile luate din temei ar fi și mai trainice și mai folositoare și totodată cu mult mai ieftine decât mulțimea de forme goale care, neavând înțeles și vitalitate, cer mereu muncă de Sisif de a fi reînnoite. Nestatornicia noastră, iubirea de schimbări, deasa răsturnare a tuturor temeliiilor statului și rivalitatea copilărească de a întrece pe toată lumea au făcut, atât în trecut, cât și în prezent, ca să irosim o mulțime de puteri vii, care se puteau utiliza pe un teren folositor, pe lucruri de nimic sau de-a dreptul stricacioase. Aceste defecte mari ale caracterului nostru național sunt, pe lângă împrejurările de dinafară, cauza pentru care un element etnic atât de răspândit ca al nostru să nu ajungă la nicio însemnătate în lume, ci, bucatit între zeci de stăpâni, să reziste ici și colo, să fie absorbit însă în multe locuri. Nu există un stat în Europa orientală, nu există o țară de la Adriatică până la Marea Neagră care să nu cuprindă bucăți din naționalitatea noastră. Începând de la ciobanii din Istria, de la morlacii din Bosnia și Herțegovina, găsim pas cu pas fragmentele acestei mari unități etnice în munții Albaniei, în Macedonia și Tesalia, în Pind ca și în Balcani, în Serbia, în Bulgaria, în Grecia până sub zidurile Atenei, apoi, de dincolo de Tisa începând, în toată regiunea Daciei Traiane până dincolo de Nistru, până aproape de Odessa și de Kiev. Pe când rușii au cea mai mare îngrijire pentru triburile cele mai neînsemnate chiar care se țin de marea familie slavă, pe când germanii stăruiesc prin autoritățile lor consulare pentru cele mai neînsemnate colonii ale lor din Orient și pe când fiecare popor apusean dezvoltă o deosebită îngrijire pentru naționalii săi din aceste locuri, singuri noi ne zbuțuim în lupte interne pentru cea mai bună formă posibilă a organizării omenești, neavând un ideal de cultură, ci cel

mult idealuri politice care nu stau în proporții cu puterile noastre și care, în loc de a da naștere la fapte, vor fi cel mult cauza unor aventuri periculoase.

(...) Pe când sute de mii de oameni ce fac parte din neamul nostru sunt cuprinse de un adânc întuneric, pe când mintea lor naturală, curajul lor înăscut și iubirea lor de muncă îi fac vrednici pentru

un viitor mai mare, tot pe atuncea noi nu mișcăm nici degetul cel mic măcar în favorul lor, ci ne frământăm în tulburări interne, amețiți de orgia palavrelor bizantine și putrezind de vii prin corupțiunea unor parveniți din Fanar care sub pretextul a chiar ideilor naționale irosesc în vânt puterile noastre.

(Timpul, 26 septembrie 1878)

Curând va-ncepe a funcționa banca de fițiuci care va umple țara cu caimele, va face să dispară numerarul, va scumpi munca prin înmulțirea unui mijloc de schimb prea numeros și fără valoare intrinsecă, va face produsele noastre brute, care prin natura lor nu sunt accesibile de o esențială sporire de preț, să devie inexportabile, și în fine tot d-nia lor vor ajunge să vândă moșiile statului cu toba la companii de cumpărători străini, încât tocmai societatea noastră superioară va fi compusă din străini, din oameni ce nu vor mai avea niciun fel de durere pentru țară sau pentru păsul plugarilor ei. Aceștia vor fi reduși la proletariat, adică la un instrument brut și inert de muncă, fără nicio însemnătate pentru stat.

(Timpul, 19 septembrie 1878)

Adevărat că o carte de școală nu poate fi originală. Ea va fi totdeauna mai mult ori mai puțin un mozaic de definițiunile cele mai bune, date în forma cea scurtă, mai hotărâtă, mai lesne de înțeles. Dar în acest caz autorul va trebui să citeze neapărat literatura întregă de care s-a servit, fie în prefață, fie într-un adaos bibliografic, fie în text chiar. Nu e permis de a copia autori străini fără a-i cita, fără a pomeni că ne-am servit de definițiunile, de exemplele, de comparațiile lor chiar. Maniera de a-și apropria cugetări străine în mod conștient și a le da drept ale sale a devenit la noi calea ieftină de a ajunge la renume și la bani.

(Timpul, 19 septembrie 1878)

Cauza proprie a relelor noastre e lipsa de cultură adevărată, și sub cultura adevărată o înțelegem pe cea productivă. Exceptând câteva centre din țară, tinerimea română nu se mai ocupă cu nicio ramură a producției naționale; ea emigrează cu miile prin Paris, Bruxelles, Pisa etc., pentru a-și menaja un doctorat în drept și toți aceștia se-ntorc apoi în țară cu pretenții de-a deveni de-a doua zi oameni mari.

(Timpul, 9 decembrie 1878)

Monumentul lui Mihai Eminescu de la C. de Argeș

Redactor-șef: Gheorghe Păun

Colegiu redacțional: acad. Svetlana Cojocaru – Academia de Științe a Moldovei, Chișinău, Florian Copcea – scriitor, Drobeta-Turnu Severin, Lucian Costache – scriitor, Pitești, Ioan Crăciun – editor și publicist, București, Spiridon Cristocea – conferențiar la Universitatea Pitești, Dumitru Augustin Doman – scriitor, Curtea de Argeș, Sorin Mazilescu – conferențiar la Universitatea Pitești, Marian Nencescu – jurnalist cultural, București, Eufrosina Otlăcan – profesor universitar, București, Filofteia Pally – etnolog, Pitești, Cornel Popescu – director al Muzeului Județean Argeș, Pitești, Octavian Sachelarie – sociolog, Pitești, Adrian Sămărescu – conferențiar la Universitatea Pitești, Maria Mona Vâlceanu – scriitor, Pitești

Curtea de la Argeș

Revistă lunară de cultură

Apare sub egida Centrului de Cultură și Arte „George Topîrceanu” (Bv. Basarabilor 59) și a Asociației Culturale „Curtea de Argeș”

Redacția: Str. Schitulului 45A, 115300 Curtea de Argeș

Tiparul: Atelierul de Editare, Curtea de Argeș, www.atelieruldeeditare.ro

ISSN: 2068-9489

E-mail: curteadelaarges@gmail.com

Website: www.curteadelaarges.ro

Întreaga răspundere științifică, juridică și morală pentru conținutul articolelor revine autorilor. Reproducerea oricărui articol se face numai cu acordul autorului și cu precizarea sursei.

Revista poate fi sponsorizată prin Asociația Culturală „Curtea de Argeș”, CIF 29520540, Banca Transilvania, IBAN RO38 BTRL RONC RT0V 1516 7901.

Homo sapiens

Horia BĂDESCU

Omul de tinichea (III)

Fantasma ucenicului vrăjitor

Ucenicii vrăjitori – cei care, pregătindu-ne fericirea cu de-a sila, au furat bagheta magică fără să știe prea bine la ce și cum se folosește și s-ar putea s-o scape din mână într-un viitor nu foarte îndepărtat – au decretat că omul nu este nimic altceva decât o alcătuire de reacții biochimice, de curenți și câmpuri electrice, al căror rezultat constituie ceea ce până acum am denumit în mod greșit a fi trăire intimă, viață interioară, guvernată nu de voința și de liberul-arbitru care permit a face alegerile al căror lanț și parcurs dă specificitatea existenței umane. Suntem, afirmă ei cu tărie, un ansamblu de algoritmi diferiți „cărora le lipsește o voce interioară unică sau un eu unic”. Mai mult încă, mișcarea Quantified Self susține că „eu nu înseamnă altceva decât tipare matematice”, mult prea complexe pentru a fi înțelese de mintea umană, acest ingredient al ființei despre care preoții lumi noi nu știu încă prea bine ce este, dar oricum ceva mult inferior unor algoritmi exteriori care pot să ne spună mult mai exact cine suntem prelucrând datele noastre biometrice. Adio învechitului și inutilului adagio „Cunoaște-te pe tine însuși”. Adio lumii ca voință și reprezentare, adio desuetului Schopenhauer! Bun-venit atotputerenicului algoritm! Din creștet până-n tălpi nu suntem altceva decât algoritmi interconectați, meniți să rezolve, după tipare bine determinate, problemele existențiale ale individului. „Algoritmii care ne alcătuiesc nu sunt liberi, ci modelați de gene și de presiunile de mediu și iau decizii fie în mod determinist, fie arbitrar – dar nu liber.” De aici decurge ideea, evocată deja, că, teoretic, „un algoritm extern ar putea să mă cunoască mult mai bine decât m-aș putea cunoaște eu vreodată”. El îmi poate organiza cu eficiență maximă viața, poate să-mi optimizeze alegerile de orice fel, poate vota în locul meu, poate crea în locul meu, precum deja s-a întâmplat, inteligența artificială fiind mult mai performantă, superioară învechitului creier al *Sapiens*-ului.

Implicarea acestei mecanici existențiale în definirea omului asigură expurgarea tocmai a ceea ce făcea esența ființei sale: suflet, minte, conștiință. În lumea lui *Homo deus* acestea nu au ce căuta! De fapt, ele nici nu există sub domnia acestei false zeități. Cu sufletul a fost simplu de rezolvat, din moment ce această incomodă parte a ființei s-a dovedit a fi doar expresia vitezei de reacție a biochimiei celulare. Trăirea și expresia superioară a acesteia, creația, nu sunt decât rezultatul conexiunilor și activității algoritmice care ne structurează. Omul, umanitatea, chiar lumea însăși sunt doar o plasă de rețele algoritmice interconectate, din care libertatea, ca dat ontologic, liberul-arbitru, cunoașterea rațională sau intuitivă, întreaga bogăție a trăirii interioare, vor fi șterse pe deplin. S-ar putea, așa cum apreciază și Harari, ca realitatea să devină „o rețea de algoritmi biochimici și electronici, fără limite clare și fără centre individuale”. Logica stupului și a „omului fără însuși” va domina o societate a centrului de comandă unic.

Însă toată această profuziune de soluții, care rezolvă à l'amiabile sau, dacă e cazul, de voie de nevoie problema sufletului, lasă pe dinafară celelalte două componente ale triadei care dă esența și face specificitatea ființei omenești: mintea și conștiința. Cu ele problemele se complică pentru artizanii noii lumi noi și ai *Homo deus*-ului. Ele scapă tiparelor și soluțiilor care au rezolvat chestiunea sufletului și, odată cu el, a sacralului ca imanență a ființei omenești. „Mintea e ceva cu totul diferit de suflet. Mintea nu este o entitate mistică veșnică. Nu este nici un organ precum ochiul sau creierul. Mai curând un flux de experiențe subiective (...) alcătuite din senzații, emoții și gânduri (iată un alt element care scapă determinismului biochimic! n.n.) (...) a căror aglomerare frenetică de experiențe constituie fluxul conștiinței.” Adică ceva de care nu te poți îndoi și care nu are la bază doar senzația și dorința, percepute în interconectivitatea lor, cum avansează ideea Harari, ci și compararea, evaluarea și decizia. Decizia care

include nu doar răspunsuri ce vizează fericirea sau nefericirea subiectului om, ci și un set de principii morale ale unei ființe ce se definește și ca entitate socială. Așa încât, buclucașa minte care se definește prin sine nu prin reacții biochimice și fluxuri electrice, deține câteva elemente problematice pentru proiectanții „viitorului luminos”: *gândul* – adică acea ciudată abstracțiune care pune ordine în fluxul experiențelor subiective, a cărui natură exclusiv individualizată poate fi un pericol pentru viziunea colectivă, *conștiința* – care evaluează și decide din aceeași perspectivă strict personală, lăsând algoritmi cu buza umflată, și *inteligența*, aptitudinea cea mai individualizată dintre toate aptitudinile umane, definind rapiditatea și alegerea optimă în soluționarea oricărei probleme, altminteri spus, gradul de interferență a capacităților analitice și puterii de sinteză. Toate acestea supuse *voinței*, ciudatul element care derivă din liberul-arbitru și prin urmare e necesar să fie bine temperat, „îmblânzit”, dus de mână spre tărâmul fericirii precum neliniștita interioritate umană.

Făuritorii viitorului o țin ca gaia mațu' cu teoria reducerii omului la un ansamblu, fie el și complex, de reacții biochimice și electrochimice, însă nimeni nu poate explica cum miliardele de semnale transmise încolo și-ncoace de miliarde de neuroni se transformă în experiențe subiective. Pe bună dreptate se întreabă Harari: „cum se traduce mișcarea electronilor dintr-un loc în altul într-o imagine a lui Bill Clinton sau într-un sentiment subiectiv de furie sau dragoste?” În nevoia de a-și susține explicația – atunci când e pusă în discuție natura unor lucruri fundamentale pentru viața ființei umane, precum amintirile, închipuirile ori gândurile, și a locului în care acestea există – energumenii biologiei actuale afirmă cu seninătate că acestea „nu există într-un câmp imaterial superior. Mai curând, și ele sunt avalanșe de semnale electrice declanșate de miliarde de neuroni.” Cu cât încearcă să explice mai mult, din perspective strict materialiste, cu atât „misterul se adâncește”, vorba lui Blaga. Iar dogma algoritmului, a așa-zisei inteligențe artificiale, nu explică nimic în privința sufletului și a conștiinței.

Dar dacă problema acestei realități inexplicabile, *sufletul*, de care pontifii IA și *Homo Deus* fug ca dracu' de tămăie, e escamotată și trecută sub tăcere, cu aceea a conștiinței e și mai rău. Lucrurile sunt clare: „ea nu îndeplinește absolut nicio funcție biologică. *Conștiința este produsul auxiliar inutil din punct de vedere biologic al anumitor procese cerebrale* (s.n.)” Dar ne putem totuși întreba hamletian: suntem noi doar biologie? Și pentru că trebuie să aruncăm în derizoriu această periculoasă conștiință – care ne încurcă și pe care trebuie să o decuplăm într-un fel de inteligența de care nu ne putem lipsi în realizarea planurilor de a exclude umanitatea de pe scena istoriei – afirmăm că ea „ar putea fi un fel de poluare mentală produsă de

activarea unor rețele neuronale complexe. Nu face nimic. Pur și simplu stă acolo.” Știința contemporană avea nevoie de o asemenea sofistică pentru că această „poluare mentală” inutilă stă, totuși, acolo și judecă! Și judecând, pune întrebări, unele atât de deranjante încât ar trebui să se facă ceva în această privință. Iar cel mai simplu lucru de făcut este excluderea ei din proiectul lumii viitoare. Fiindcă nici *Homo deus*, nici cyborgul, nici zeul Data nu au nevoie de așa ceva! Atâta pagubă! „Revoluțiile din biotehnologie și tehnologia informației ne vor oferi controlul asupra lumii noastre interioare și ne vor permite să concepem și să creăm viață – ne avertiza Yuval Harari. Vom învăța să proiectăm creiere, să prelungim viața și să *ucidem gânduri* (s.n.) după bunul nostru plac. Nimeni nu știe însă care vor fi consecințele. *Oamenii s-au priceput totdeauna mult mai bine să inventeze instrumente decât să le folosească în mod chibzuit* (s.n.)”. Așa că mă tem că Yuval Harari nu înțelege ce este viața, nu înțelege că perpetuum mobile n-are nici în clin, nici în mănecă cu sfâșietoarea realitate numită viață!

Inteligența artificială, algoritmul, care nu e decât o suită de procedee pentru rezolvarea unei probleme, ne va învăța cum să trăim, ce să spunem, cu cine să ne însoțim, ce putem face/crea și ce nu, ce emoții să avem și ce pulsuni ticăloase să ne cenzurăm, după un program introdus de o minte iluminată, căci „maldărul de fierărie”, fie ea de orice natură, materială sau virtuală, se poate *reprograma*, poate mai bine sau mai rău, dar numai după ce a fost programat *ab initio* și, pe cale de consecință, tot ceea ce ține de domeniul emoțional, de gând, de liberul-arbitru, nu ține de funcționarea mașinii, ci de aceea a omului, de sufletul și de conștiința acestuia. Și, cum preciza acad. Gheorghe Păun, în suita rezultatelor lui Turing, „verificarea programelor nu se poate face de către un program, mai precis, problema corectitudinii algoritmilor nu se poate rezolva algoritmic”. Or, verificarea, care nu aparține mașinii, poate decela dacă aceasta simulează activitățile nealgoritmice ale minții omenești.

Dar ce nevoie am avea să verificăm ceea ce, nu-i așa?, se arată a fi mai inteligent decât noi. Fără a mai pune în discuție că un algoritm și, prin urmare, IA nu e niciodată nesigur, căci *algo-deus* își e suficient sie însuși în toate privințele! El este o răstălmăcire a raportului om-Dumnezeu, o inversare a raportului de condiționare, care aduce în prim-plan paradoxul creaturii care încearcă „să-și supună creatorul, ori să se lupte cu el pentru supremație”. Este reflexul aceluși impuls tehnofaustic care-l făcea pe Max More să deschidă victorios calea spre viitor: „gata cu zeei, gata cu credința. Haideți să aruncăm în aer vechile noastre forme, ignoranța noastră, slăbiciunea noastră și mortalitatea noastră. Viitorul e al nostru.” Parcă-l aud pe Emanuel Macron informându-ne că programele progresiste nu se pot realiza atâta timp cât trecutul n-a fost făcut *tabula rasa*. În acea concurență resentimentară cu Dumnezeu care l-a alungat pe neînțeleptul Adam din nemurirea Paradisului vădită în dorința și aspirația omului „de a se regăsi și a se reflecta într-un alter ego care să fie creația lui” (Dumitru Borșun). Fără să-și dea seama că această aspirație conține în sine din plecare viitorul conflict om-mașină!

Însă nimic nu pare a sta în cale triumfalismului sacerdoților IA, chiar dacă există dizidenți precum Joseph Weizenbaum, chiar dacă, în 2023, sute de cercetători în inteligență artificială, inclusiv șefii unor companii de top, au avertizat public asupra riscului real ca programele pe care le dezvoltau să devină ostile, capabile să ne înrobească sau să ne extermine. N-are importanță că până și corporații ai curentului, ca Elon Musk, avertizează că Hannibal se află dinaintea porții! Un futurolog de felul lui Ray Kurzweil, directorul tehnic al Google, profeța în octombrie 2017 viitorul înfăptuirilor postumaniste până la sfârșitul acestui secol.

Ideile au consecințe!

III. „Formele și convențiile sunt scara care duce sus”

Alexandru MĂRCHIDAN

Richard M. Weaver (*Ideile au consecințe*, Anacronic, 2020) susține că aportul fiecărei persoane la o cultură se poate desfășura pe trei etaje: al ideilor, al convingerilor și al viziunii metafizice asupra lumii. La primul nivel se află gândurile despre tot ce intră în sfera preocupărilor cotidiene; al doilea nivel conține convingerile moștenite sau formate, regăsite în alegerile personale; pe ultimul nivel se află ceea ce este mai important, „visul metafizic”, intuiția despre esența și fundamentul realității. Al treilea nivel este cel superior, pentru că dă consistență atât ideilor, cât și convingerilor, aducând adevărata contribuție la stabilitatea unei culturi; o cultură se stinge prin cufundarea în prea mult mundan.

Viziunea metafizică ține de accesarea stratului de profunzime a naturii umane și reprezintă criteriul (asumat sau nu conștient) după care se pune în lucru rațiunea, aceasta având doar rolul de a justifica ceea ce simțim în adâncul sufletului. Visul metafizic poate fi comparat cu lentila care ne mijlocește realitatea; lumina rațiunii trece prin această lentilă, însă ea ne arată lumea după cum este lentila: curată ori prăfuită, colorată sau nu, zgâriată, murdară etc. Din această enumerare deducem că nu toate lentilele sunt valoroase. De pildă, opera unui nihilist va fi un ansamblu de raționamente răsucite după același cod conform căruia totul, pe orice plan, trebuie să piară. Pe când opera unui platonician, să zicem, va trimite către ierarhie în lumea fizică morală și metafizică, deasupra aflându-se Ideea de Bine care impregnează întreaga realitate, pentru care este un principiu de unitate. Se înțelege că nu aceeași va fi situația celor care își construiesc viața după opera nihilistului ori a platonicianului. De aceea trebuie să fim atenți ce fel de lentilă avem și numai după ce suntem încredințați de calitatea ei putem lansa afirmații și proiecte social-politice, adică „numai după ce am fixat în mod categoric că viața și lumea sunt prețioase și trebuie cultivate ca atare” (p. 24).

Weaver arată raportul dintre rațiune și intuiția/sentimentul metafizic despre lume referindu-se la cunoscuta afirmație că filosofia începe cu starea de uimire: prin aceasta susținem că sentimentul este anterior rațiunii, pentru că „nu începem să raționăm despre ceva decât atunci când ne-a fost trezit un interes de natură afectivă. (...) Dacă spiritul e rău, rațiunea va amplifica răutatea; dacă e bun, rațiunea va ordona și va cultiva ce este bine” (*ibidem*). Îndemnul filosofului american este să nu reducem acest sentiment metafizic la sentimentalism. Sentimentul metafizic este matricea care duce (conform lui Aristotel) la mit și filosofie, este o poetică a reprezentării ce definește o lume ideală, având o mare forță de coeziune. Filosofia autentică (în sensul generic al preocupării umane pentru marile întrebări) are ca resort dragostea de viață, privind în același timp spre ce ar trebui să devină omul. În acest context înțelegem ce picioare de lut produc, pentru o civilizație, filosofii care fac din deconstrucție apanajul celor mai înalte cuceriri pe terenul gândirii.

Expresia viziunii metafizice în cultură o reprezintă

forma care intermediază între subiect și lucrul ce ni se face cunoscut întâi prin senzație; deși ne este dat să întâlnim realitatea întâi prin senzație, drumul vieții noastre nu trebuie să se încheie la nivelul senzorialului. Această idee, afirmă Weaver, explică de ce perioadele pre-culturale sunt caracterizate de o lipsă de formă, pe când în cele post-culturale domină ciocnirea intensă între forme. Fie că „visul metafizic” ține de matca religiei sau de aceea a filosofiei înalte (preocupată de transcendență), la amândouă regăsim puterea de a integra, deci ele

sunt centre de în-formare în absența cărora s-ar ajunge la spectacolul trist al destrămării până acolo unde nu va mai rămâne nimic ce ar merita numele de cultură. În lipsa acestor forme culturale, umanitatea unei epoci se confruntă cu o cădere în gol, la nivelul primar al senzațiilor în numele „emancipării”, „eliberării”, „sincerității” și „autenticității”, dând titluri de noblețe unor atitudini ce nu au nimic nobil; noblețea însăși este marcă a însușirii unor forme ce îmbracă aspectele banale ale vieții în haine bune de purtat într-o lume civilizată, de nobili. Cultura înseamnă cizelare, autocontrol (o izbândă a transcendentului), capacitate de a nu ceda primitivismului ascuns din noi, iar cultura ca *ethos* (mod de viață) devine a doua noastră natură, după modelul virtuților în opera lui Aristotel. Fără aceste forme culturale, omul pierde simțul oricărui ierarhii, deci și bunul simț al discernerii, și cade fie în sentimentalism, adică emoții risipite în trivial și absurd, fie în brutalitate.

Din păcate, „experiența brută” este noua țintă a celor mai progresiste abordări în cunoaștere, în exprimarea artistică sau cotidiană. Ceea ce secole de-a rândul a constituit o provocare și o preocupare demnă de ființe superioare, adică manifestarea capacității de a înnoia toate cele ale vieții, acum este aruncat ca ceva demodat sau chiar nociv. Însă ce aduce acest vițel de aur al experienței brute? O glorificare a senzorialului,

deci o înstrăinare de menirea omului, de însăși demnitatea sa unică, roadele acestei idolatrii fiind, într-un termen cuprinzător, obscenitatea; în sens etimologic, ob-scene se referă la ceea ce trebuie jucat în afara scenei. Vechii greci, animați de înțelepciunea bunului simț și de omenie, știau că există lucruri nepotrivite pentru a fi expuse publicului și nu aveau în vedere doar reacțiile animalice brute, ci și suferința intensă și umilirea; de aceea le interziceau în teatrul lor. Și așa făceau toți cei care înțelegeau diferența dintre barbarie și cultură.

Weaver afirmă că secolul al XVIII-lea (până la borna istorică 1789) a fost ultima perioadă când simțirea și rațiunea s-au aflat în echilibru, iar Edmund Burke a fost exponentul de seamă al acestei înțelegeri, dar și martorul degringoladei inițiate de Revoluția Franceză, prin care s-a declarat război nu doar regalității și Vechiului Regim, ci unei grații firești a vieții, adică a formelor ce spiritualizează realitatea brută: „Toate ideile adăugate de bogăția imaginației noastre morale, pe care le adăpostim în sufletul nostru și pe care intelectul le aprobă, toate aceste idei de care avem nevoie pentru a acoperi defectele bietei noastre naturi neprelucrate și pentru a-i conferi demnitate în ochii noștri, trebuie date la o parte [în numele Revoluției, n.n.] ca o modă desuetă, ridicolă și absurdă” (p. 31). Înțelegerea cea mai elementară, bazată pe abilitatea de face distincții, presupune un grad de abstractizare, o distanță necesară pe care trebuie să o luăm în raport cu lucrurile. De aceea, orice educație (în sens general) ce dorește anularea distanței respective eșuează în capacitatea de a înțelege lumea; contopirea cu realitatea exterioară nu este progres al cunoașterii, ci înseamnă „a capitula în fața nesfârșitelor inducții ale empirismului” (*ibidem*).

Ate raporta cultural nu înseamnă a fi un burduf ambulant de date brute despre realitate; înseamnă însă a fi pregătit să vezi lucrurile prin acea lentilă metafizică, deci să privești viața sub aspectul eternității, iar forma este mijlocul adecvat omului ca ființă meditativă, pentru că omul vede în formă ceea ce este durabil. Or, forma a ajuns – încă de la finalul secolului al XVIII-lea – să fie văzută ca limitare în Europa, iar Lumea Nouă a făcut o bravadă din această atitudine. În călătoria sa în America, De Tocqueville a sesizat cu multă luciditate dorința de imediat, patima „eliberaților” de a dezbrăca de convenții orice lucru și de a-l expune în lumina zilei, considerând că astfel au dat la o parte vâlul incomod dintre ei și adevăr. Mentalitatea americană s-a remarcat și auto-identificat printr-o „neîncredere plebeiană în forme, care și-a găsit manifestarea ideală în elogiile aduse banalului” (p. 29). Căderea în capcana realității dezgolite de forme, susține Weaver, a dat roadele cele mai vizibile odată cu ridicarea instituției gazetăriei în secolul al XIX-lea, ajungând să facă din desacralizare o virtute. Printre bunurile culturale acumulate anterior și considerate a fi piedici ale progresului se află însăși buna-cuviință, forma de bază a unei civilizații sănătoase. →

Ele sunt multe și înșiruite an după an, din ce în ce mai năzdrăvane și înfricoșătoare, dar câteva nu pot să nu fie amintite:

2038 – Apariția oamenilor-roboti, produse ale tehnologiilor transumaniste. Acestea vor fi dotate cu inteligență suplimentară și o varietate de opțiuni.

2039 – Nanomașinile vor fi implantate direct în creier și vor efectua semnale arbitrare de intrare și ieșire din celulele creierului. Aceasta va duce la o realitate virtuală a „imersiunii totale”, care nu necesită niciun echipament suplimentar.

2040 – Motoarele de căutare vor fi baza gadgeturilor care vor fi implantate în corpul uman. Căutarea va fi efectuată nu numai prin limbaj, ci prin gândire, iar rezultatele de căutare vor fi afișate pe ecranul lentilelor sau ochelarilor.

2041 – Lățimea maximă de bandă a Internetului va fi de 500 de milioane de ori mai mare decât astăzi.

2042 – Prima realizare potențială a nemuririi – mulțumită armatei nanorobot, va completa sistemul imunitar și va „vindeca” bolile.

2043 – Corpul uman ar putea lua orice formă datorită unui număr mare de nanoroboti. Organele interne vor fi înlocuite cu dispozitive cibernetice de o calitate

mult mai înaltă.

2044 – Inteligența non-biologică va deveni de miliarde de ori mai rezonabilă decât cea biologică.

2045 – Debutul singularității tehnologice. Pământul se va transforma într-un singur calculator gigantic.

2099 – Procesul de singularitate tehnologică se va extinde pe întregul Univers.

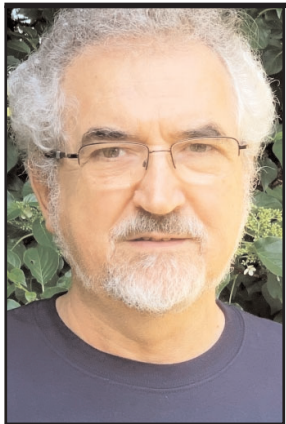
Ce se va mai întâmpla între 2045 și 2099 futurologul nostru nu ne mai spune, dar ne putem imagina. Grădina lui Dumnezeu e mare și toți nebunii au loc în ea, deopotrivă cu sinucigașii! Alegerea aparține fiecăruia. Inclusiv navilor care nu văd sau se fac că nu văd ceea ce se petrece și se pune la cale, sub ochii lor închiși, dincolo de orizontul burții. Cum scria un comentator al lui Kurzweil: „Pentru Shakespeare, lumea a fost un teatru, iar pentru tehnicianul Google – un calculator imens.”

Pentru cei ce vin se poate pune întrebarea capitală: Între tine, omul viu, care-și gândește iubirea, viața și moartea cu ale lor, și omul de tinichea ce alegi? Dar între Teatrul Globus și magazinul de tinichele ale pământului?

(Va urma.)

Homo sapiens

Ioan ROXIN

In urmă cu trei ani, dacă cineva i-ar fi spus unui cititor cultivat că o mașină îi va putea răspunde, în câteva secunde, la o întrebare despre Caragiale, îi va putea redacta o scrisoare oficială pe care s-o ducă la primărie, îi va putea traduce un poem din germană, îi va putea explica un articol științific complicat, îi va putea genera o fotografie a unui oraș care nu există, el ți-ar fi răspuns, probabil, că trăiești în romanele lui Jules Verne. În urmă cu trei ani, însă, exact asta s-a întâmplat. ChatGPT, lansat la sfârșitul lui noiembrie 2022, a devenit fenomenul cel mai rapid adoptat din istoria tehnologiei. În două luni avea o sută de milioane de utilizatori, un prag pe care Facebook l-a atins în patru ani și jumătate, iar telefonul, în trei sferturi de secol. De atunci, alte sisteme – Claude, Gemini, Mistral, Grok, DeepSeek – au intrat în competiție; aproape toate marile companii de tehnologie au investit miliarde în această direcție; aproape toate guvernele lumii au început să elaboreze politici, regulamente, strategii.

Numele care s-a impus pentru această familie de sisteme este *intelență artificială generativă*. Numele e proaspăt și deja incomod. *Intelență artificială* – termenul a fost inventat în 1956, la o conferință universitară din New Hampshire, și a parcurs în decenii bune perioade de avânt și de dezamăgire. *Generativă* – adăugat recent, ca să distingă noua familie de sisteme care nu doar *recunosc* (e o pisică în această fotografie?), ci *produc* (desenează-mi o pisică pe acoperișul Castelului Bran).

Discuția asupra acestor sisteme a căpătat, în ultimii doi ani, un volum amețitor. Cărți, conferințe, podcasturi, manifeste, documentare, romane. Tonul oscilează între utopie (vom rezolva toate problemele majore ale omenirii) și apocalipsă (mașinile ne vor înlocui sau ne vor distruge). Ambele extreme spun mai mult despre noi decât despre mașini. Între ele rămâne, însă, terenul cel mai dificil și cel mai necesar: *înțelegerea*. Ce sunt, de fapt, aceste sisteme? Cum funcționează? Ce fac, cu adevărat, și ce pot doar să facă? Cum trebuie să ne poziționăm față de ele?

Articolul de față așază câteva repere pentru cititorul care vrea să-și formeze o judecată proprie, fără să se piardă nici în jargonul tehnic, nici în spaimele difuze. Vom străbate trei concepte-cheie –

Ce pare să gândească inteligența artificială (I)

spațiul latent, fluenta, iluziile cognitive – și vom încheia cu o întâlnire neașteptată: cu un mare matematician român care, deși a murit cu jumătate de secol înainte ca aceste sisteme să existe, avusese intuiția structurală a problemei.

I. Cum învață mașina: de la regulă la exemplu

Generațiile crescute lângă primele calculatoare, anii '60, '70, '80, au dobândit despre acestea o reprezentare anume: o mașină care execută, fidel și rapid, instrucțiunile pe care i le dăm. Programatorul scrie un cod, o serie de reguli explicite, pas cu pas, și calculatorul îl urmează. Dacă programul greșește, vina e a programatorului care a uitat o virgulă sau a inversat o condiție. Mașina nu „știe” nimic. E rigidă, predictibilă, transparentă.

Această imagine, încă vie pentru cei mai mulți dintre noi, corespunde la ceea ce informaticienii

pentru a codifica un domeniu de cunoaștere; mașina aplică, mecanic, codul.

Limita acestui model a apărut repede. Sunt domenii întregi ale realității care nu se lasă descrise prin reguli explicite. Cum ai codifica, în reguli, recunoașterea unei pisici într-o fotografie? Trebuie să spui: *dacă are blană, dar nu prea multă; dacă are mustăți, dar nu de șoarece; dacă pupila este verticală, dar uneori și rotundă; dacă...* – încercarea ar fi nesfârșită și ar eșua oricum, fiindcă nu cunoaștem regulile. *Recunoaștem o pisică, dar nu putem să spunem cum*. La fel pentru limbaj: cum ai descrie, prin reguli, ce anume face ca o frază să fie o frază bună?

În anii '50 și '60, câțiva matematicieni și logicieni, printre ei și Grigore C. Moisil, despre care vom vorbi mai târziu, au început să exploreze o altă cale. În loc să programezi mașina cu reguli, o *antrenezi pe exemple*. Îi arăți o sută de mii de fotografii cu pisici și o sută de mii fără; o lași să descopere singură ce le distinge. Ideea, simplă în principiu, s-a izbit decenii la rând de două obstacole: nu aveam destule exemple și nu aveam destulă putere de calcul. Începând cu anii 2010, ambele obstacole au căzut. Internetul, devenit între timp depozitar de cantități imense de text și imagini, a livrat oceanul de exemple. Plăcile grafice, inițial proiectate pentru jocuri video, au livrat puterea de calcul. Iar ceea ce se numește *învățarea profundă* (în engleză, *deep learning*), o tehnică matematică inspirată îndepărtat de funcționarea creierului, a devenit unealta-cheie.

Pe scurt: în loc să fie *programate*, mașinile au început să fie *antrenate*. Diferența nu e doar tehnică, e filosofică. O mașină programată face *ce i s-a spus*. O mașină antrenată face *ce a învățat că este probabil*. Prima execută. A doua *probabilizează*. Iar diferența asta, aparent subtilă, e tot ce trebuie pentru a înțelege fenomenul de astăzi.

II. Spațiul latent: o geometrie a sensului

Cum reușește un sistem antrenat astfel să răspundă, totuși, la întrebări pe care nu le-a întâlnit niciodată? Cum se face că poate să producă un text despre Caragiale sau o imagine cu un oraș futurist în stilul renașcentist, dacă în corpul lui de antrenament n-a existat exact așa ceva?

Răspunsul stă în noțiunea, frumoasă și nu prea cunoscută publicului, de *spațiu latent*.

numesc *programare clasică* sau *intelență artificială simbolică*. În acest model, cunoașterea pe care o are mașina e cea pe care i-am dat-o noi, în formă de reguli logice. *Dacă x, atunci y. Dacă pacientul are febră peste 39 de grade și gât roșu, atunci verifică amigdalele*. Un specialist depune o muncă enormă

Astfel, *tăcerea decenței a fost dată la o parte* pentru a face loc nerușinării, prezentată ca semn al sincerității. Un apărător al culturii precum Matthew Arnold, după un tur în SUA anulului 1888, a scris că cea mai eficientă cale de a ucide, într-o națiune, disciplina respectului de sine și cultivarea simțămintelor înalte, este să citească ziarul american. Iar cu două sute de ani înainte, în mod profetic, un guvernator al Virginiei îi mulțumea lui Dumnezeu că în colonie nu exista niciun ziar. Dacă așa stăteau lucrurile în 1888, ce putem spune cei din prezent, când de multe zeci de ani există publicații specializate în cea mai respingătoare obscenitate, dezvoltându-se o industrie extrem de prosperă, cu asentimentul statelor „civilizate”, care nu mai vor să cântărească între libertatea de exprimare și obligația de a preveni autodistrugerea.

În cele din urmă, de unde provine lupta împotriva formelor, a unui tipar al lucrurilor, deci împotriva viziunii metafizice? De la acea idee nominalistă (occamiană) ce face din termenii universali doar niște „vorbe goale”. Acolo se găsește sursa loviturilor ulterioare la adresa metafizicii. Firele desfășurate din acest ghem au ramificații până în prezent și fiecare traversează (și face) istoria ideilor politice, sociale, culturale. De pildă, unul dintre ele, plecând din mosorul nominalismului, duce la tema revoluționară că ierarhia este nocivă și că se impune – pentru fericirea personală și generală – o „eliberare”; eliberarea va aduce egalitatea și aceasta va fi calea către democrația pură, iar cele două se vor susține reciproc. Egalitatea nu se referă doar la aceea întemeiată, în fața legii, ci la un egalitarism nedefinit, în numele căruia se poate dărâma oricând ierarhia și libertatea, dușmanii săi de moarte. De aici rezultă însă un amalgam de contradicții, iar prima dintre ele este fundamentală: egalitatea contravine realității pe orice plan, sincron, dar și diacronic – pentru că orice scop vizat trimite către ierarhie. Astfel stând lucrurile, înseamnă că egalitatea este matca despotismului, pentru că în numele egalității se vor topi concepte și ierarhii, de câte ori o impune gelozia pentru cel mai bun, mai prețuit, mai capabil etc.

La o privire superficială, lupta pentru egalitate poate să pară nobilă și este adesea confundată cu dreptatea, însă ea ascunde dorința egoistă ca celălalt să nu fie mai presus. Într-o societate guvernată de ideea egalitarismului, fiecare

e la fel de bun ca oricine altcineva și de aceea foarte mulți sunt resentimentari (întemeiat sau nu), având impresia că nu primesc atât cât merită. Sentimentul fraternității, bazat pe ierarhie, pe respect (pentru frații mai mari) și responsabilitate (pentru frații mai mici) este subminat eficient de sentimentalismul egalității.

Egalitatea face din comunități mase, este individualistă și nedreaptă în raport cu însăși structura ierarhică pe care o presupune viața și sensul oricărei educații. Însă și educația este înțeleasă de egalitariști într-un mod pervers, ca „eliberare din” (ierarhia cum altfel decât rea), pe modelul materialist-naturalist al seminței care nu trebuie să fie împiedicată în procesul determinist ce va produce dezvoltarea potențialului, înflorirea. Totuși, educația înseamnă nu un parcurs al fatalității, ci formare, disciplinare în favoarea „libertății de a”. În prezent, ideologia incluziunii descinde din această perspectivă, iar problema nu constă în a dori ca fiecare să aibă un loc în societate, ci apare pentru că vrea să oficieze impostura, oferind avantaje pe seama înlăturării celor care nu se încadrează în patul lui Procust, un calapod unde calitatea este înlocuită de cantitate, iar atributele normalității sunt considerate mărci ale unui statut superior nemeritat ce trebuie sancționat prin marginalizare. „Democrații intuiesc foarte bine că, dacă vor da voie oamenilor să se diferențieze în funcție de abilități și preferințe, curând această structură se va impune în fața majorității. De aici, adularea omului comun, seducția politică a omului de rând” (p. 49). „Concepția predominantă este că educația trebuie să echipeze omul ca să poată acumula suficiență bunăstare pentru a trăi la nivelul burgheziei. Acest soi de educație nu dezvoltă virtuți aristocratice, nu încurajează la reflecție și nici nu inspiră reverența în fața binelui” (p. 52). Textul continuă, prezentând consecințele (în realitatea anului 1948!): s-au creat școli dotate cu echipamente din belșug, însă unde dascălii nu îndrăznesc să impună disciplina școlară, pentru că așa ceva contravine scării de valori majoritar acceptate; s-au construit, de asemenea, numeroase universități – transformate în „locuri de joacă pentru copiii mari” sau au fost reduse la statutul unor centre de învățat meserii; clasele au devenit forumuri democratice unde profesorul are în esență rolul de moderator, iar autocenzura funcționează automat ca mecanism de apărare, în raport cu nivelul acceptat de înțelegere.

Imaginați-vă, mai întâi, o foaie de hârtie pe care ați așezat zece cuvinte: *câine, pisică, mătă, cățel, catedrală, capelă, biserică, algoritm, ecuație, teoremă*. Sarcina dumneavoastră ar fi să le poziționați astfel încât *cuvintele înrudite ca sens să fie aproape unul de altul*, iar cele neînrudite, departe. *Pisică* lângă *mătă*, *câine* lângă *cățel*; cele patru animale într-un colț al foii. *Catedrală, capelă, biserică* într-un alt colț. *Algoritm, ecuație, teoremă* în al treilea. Distanțele dintre cuvinte ar reflecta înruderile lor semantice. Foaia ar deveni o mică *hartă a sensului*.

Modelele actuale fac exact acest lucru, dar la o scară uriașă. Nu pe o foaie cu zece cuvinte și două dimensiuni, ci într-un spațiu matematic cu mii de dimensiuni, în care fiecare cuvânt al limbii, fiecare frază, fiecare imagine, fiecare concept ocupă o poziție precisă. Acest spațiu se numește *spațiu latent* – *latent* fiindcă nu este vizibil, nu se desenează, nu se imprimă; există doar ca structură matematică internă a modelului. Dar el este *harta interioară* a tot ceea ce modelul a învățat din corpus.

Frumusețea spațiului latent stă în două proprietăți pe care le-a descoperit cercetarea ultimelor ani.

Prima: *vecinătățile sunt semnificative*. Ce este aproape de ce, în acest spațiu, corespunde, aproximativ, la ce este înrudit cu ce, în înțelegerea omenească. *Pisică* e aproape de *mătă*. *Mozart* e aproape de *Haydn*. *Trist* e aproape de *melancolic*. Iar pentru că modelul a învățat aceste vecinătăți din modul în care oamenii au folosit cuvintele în corpus, ele reflectă, fragmentar, imperfect, dar consistent, o anumită cartografie a culturii noastre.

A doua: *direcțiile sunt semnificative*. În spațiul latent, există direcții care corespund unor *transformări de sens*. Vectorul care duce de la *bărbat* la *femeie* e similar cu cel care duce de la *rege* la *regină* sau de la *unchi* la *mătușă*. Vectorul care duce de la *Paris* la *Franța* e similar cu cel care duce de la *București* la *România*. Modelul nu „știe” că aceste perechi sunt înrudite; el a învățat statistic, din miliarde de propoziții, că relațiile dintre cuvinte se aranjează *geometric*. Iar această geometrie îi îngăduie să facă raționamente analogice fără să fi fost programat să le facă.

Atunci când îi cerem unui model generativ să producă o imagine cu *un oraș futurist în stil renascentist*, el nu caută în memorie o asemenea imagine – nu există. El navighează în spațiul latent: găsește zona „oraș”, găsește direcția „futurist”, găsește direcția „renascentist”, combină vectorial cele trei contribuții și *produce* o ieșire care, statistic, se așază în zona acelei combinații. Rezultatul nu e copiat. Rezultatul e generat. Iar acest gest, recombinare în spațiul latent, e operația de bază a IA generative.

Trebuie reținut, deci, primul concept-cheie: *modelele nu copiază, recombina. Nu au o arhivă în memorie, ci o geometrie a asemănărilor*.

III. Cum se naște limbajul: predicția cuvântului următor

Toate cele de mai sus se aplică, cu detalii diferite, atât modelelor de imagine, cât și celor de limbaj. Pentru sistemele cu care ne întâlnim cel mai des, ChatGPT, Claude, Gemini și concurenții lor, operația concretă este, însă, foarte specifică, și merită explicată.

Aceste modele, numite *modele mari de limbaj* (în engleză *large language models*, prescurtat LLM), sunt antrenate pentru un singur lucru: *predicția cuvântului următor*. Mai exact, ele lucrează cu unități numite *tokens* – fragmente care pot fi un cuvânt scurt, o silabă sau o secvență de câteva litere dintr-un cuvânt.

Antrenamentul funcționează astfel. Se ia o cantitate uriașă de text – practic, o bună parte din internetul scris și din literatura digitalizată, în zeci de limbi. Se decupează acest text în secvențe. Se ascunde modelului ultimul cuvânt al fiecărei secvențe și i se cere să-l prezică. La început, modelul ghicește la întâmplare. La fiecare greșală, parametrii lui interni – miliarde, sute de miliarde de numere – sunt ușor ajustați, în direcția care ar fi făcut predicția corectă. După miliarde de astfel de exerciții, modelul devine extraordinar de bun la prezis ce urmează.

Aici începe să se petreacă lucrul fascinant. Pentru a prezice bine cuvântul următor, modelul trebuie, fără să i se ceară explicit, să internalizeze o cantitate enormă de cunoaștere. Pentru a prezice corect că, în propoziția „Capitala României este...”, urmează

„București”, trebuie să fi învățat că România are o capitală, că Bucureștiul este o capitală și că relația dintre cele două se exprimă în acest tipar lingvistic. Pentru a anticipa că într-un text despre Caragiale e probabil să apară „Mitică” sau „Conu Leonida”, trebuie să fi învățat ceva despre opera lui Caragiale. Pentru a prevedea că într-un dialog politic după „Vă mulțumesc” urmează „Cu plăcere”, trebuie să fi învățat regulile de politețe ale unei limbi.

Astfel, prin sarcina aparent banală de a *prezice cuvântul următor*, modelul absoarbe – fragmentar, neuniform, dar într-o cantitate copleșitoare – un volum de *cunoștințe* pe care, generic, îl putem numi *cultură*. Iar cultura aceasta absorbită îi îngăduie să răspundă, după antrenament, la întrebări la care nu fusese niciodată antrenat să răspundă explicit. Acest fenomen, pe care cercetătorii îl numesc *capacități emergente*, a luat prin surprindere chiar comunitatea care a creat aceste sisteme.

Reținem, așadar, al doilea reper: *modelele de limbaj sunt mașini de prezis cuvântul următor; din această sarcină simplă derivă, prin antrenare la scară uriașă, capacități pe care nu le-am programat*.

IV. Fluența: o noutate intelectuală

Tocmai pentru că au fost antrenate pe miliarde de fraze scrise de oameni, aceste modele au dobândit o calitate care surprinde,

pentru oricine intră în contact cu ele pentru prima dată: o fluență extraordinară.

Fluența este capacitatea de a produce text *care curge*, fără ezitări gramaticale, fără rupturi de stil, fără bâlbâieli logice de suprafață. Frazele se leagă; argumentele par bine construite; tonul se adaptează cererii (formal, informal, științific, poetic, ironic). Dacă cereți unui model să vă scrie un raport în stil administrativ, va suna ca un raport administrativ. Dacă îi cereți o scrisoare de dragoste, va suna ca o scrisoare de dragoste. Dacă îi cereți un eseu în stilul lui Pleșu, va încerca, cu rezultate uneori uimitoare, să imite tonul lui Pleșu.

Fluența pare un dar pur. În realitate, este una dintre cele mai mari capcane intelectuale pe care le pune IA generativă în fața noastră.

Pentru a înțelege de ce, trebuie să ne reamintim un lucru pe care educația noastră ni l-a inculcat de la primele clase: *bunul-scris* este, de obicei, semn al *bunei-gândiri*. Cine scrie limpede gândește limpede; cine scrie încâlcit, gândește încâlcit; cine scrie elegant și convingător, *probabil* gândește la fel. Această asociere, fluență egal calitate, e o euristică, adică o regulă de bun-simț, care funcționează în ecologia umană obișnuită. Un om care scrie bine, în general, este un om care a învățat să gândească.

Modelele generative *rup această asociere*. Ele pot produce texte de o fluență extraordinară fără să existe, în spatele lor, o gândire în sensul deplin al cuvântului. Pot scrie cu eleganță fraze false. Pot construi argumente plauzibile pe baze inexistente. Pot imita stiluri fără să le înțeleagă. Iar cititorul, antrenat de o viață să asocieze fluența cu gândirea, este *spontan dezarmat*: textul îi sună bine, deci îl crede.

Aici ajungem la ceea ce, în cărțile de specialitate, se numește *halucinație*. Termenul, devenit standard în comunitatea cercetătorilor, descrie un fenomen care a surprins inițial pe toată lumea: modelele produc, uneori, răspunsuri perfect coerente și complet false. Inventează cărți care nu există, atribuie citate eronate, compun bibliografii fictive, construiesc fapte istorice plauzibile dar inexacte. Termenul *halucinație* este metaforic – modelele nu au conștiință, nu „văd” lucruri imaginare, nu trăiesc tulburări psihice. Ele fac, pur și simplu,

ce au fost antrenate să facă: produc o secvență probabilă. Dacă secvența nimerește falsul, problema nu e că mașina „minte”, ci că noi am dat încredere unei probabilități statistice fără să o verificăm. De aceea, unii autori preferă termenul de *confabulații* – termen împrumutat din psihiatrie, unde desemnează producția spontană de povestiri plauzibile dar false, fără intenția de a minți. Termenul mi se pare mai exact: mașina nu halucinează, ci umple goluri cu probabil.

Iar fluența ne face să *nu verificăm*. Pentru că textul curge, presupunem că e adevărat. Pentru că tonul e doct, presupunem că autorul e erudit, deci știe ce spune. Pentru că argumentele se leagă, presupunem că logica e solidă. Or, niciuna dintre aceste implicații nu e garantată în cazul unui sistem care produce text prin recombinație statistică.

A treia idee de reținut, deci: *fluentea nu este același lucru cu adevărul*. Pentru prima dată în istoria culturii noastre, putem produce texte care sună foarte bine fără să fie, în spatele lor, ceva care gândește.

V. Iluzii cognitive: când mintea noastră face cadouri mașinii

Tocmai acest decuplaj – fluență fără gândire, formă fără fond – ridică o problemă mai profundă, care e inima preocupărilor mele de cercetare a ultimilor ani: *iluziile cognitive* pe care IA generativă le induce, aproape inevitabil, în mintea utilizatorului.

Numesc *iluzii cognitive* acele atribuiri spontane prin care îmbrăcăm mașina în haine omenești, fără să ne dăm seama. Le voi enumera pe cele mai importante.

Iluzia antropomorfizării. Pentru că modelele dialoghează în limbaj natural, le atribuim, fără să gândim, trăsături omenești. Spunem că *înțeleg* ceea ce le spunem; că *vor* să ne ajute; că *ezită* înainte de a răspunde; că *sunt de acord* cu noi; că *se gândesc*. Verbele acestea presupun, însă, o lume interioară. A înțelege presupune un cineva care înțelege; a vrea presupune o voință; a ezita presupune o ezitare conștientă. Or, modelele manipulează semne. Faptul că manipularea aceasta produce efecte exterioare asemănătoare cu ale înțelegerii, nu înseamnă că este înțelegere. Distincția e subtilă, dar crucială. Un termometru care arată 39 de grade nu *are* febră; el produce un semnal corelat cu febra cuiva. Un ceas care indică ora exactă nu *știe* ce e timpul; el produce o configurație corelată cu poziția Pământului față de Soare. La fel, un model lingvistic care produce un text plauzibil despre durere nu *trăiește* durere.

Iluzia gândirii. Cea mai recentă generație de modele introduce ceea ce numim *raționamente afișate* – modelul produce, înainte de răspuns, o secvență de fraze care arată ca o gândire („să mă gândesc puțin... să verific... ah, da, deci...”). Aceste secvențe sunt, ele însele, generate prin același mecanism de predicție statistică. Faptul că arată ca o gândire nu înseamnă că *sunt* gândire. Pentru utilizator, însă, efectul este irezistibil: ne pare că vedem cum gândește mașina, deci credem că gândește.

Iluzia înțelegerii. Când punem o întrebare unui model și el ne dă un răspuns potrivit, presupunem că a *înțeles* întrebarea. Dar răspunsul potrivit poate proveni și de cele mai multe ori provine pur și simplu din *recunoașterea statistică* a tiparului întrebării, urmată de generarea unei secvențe corelate. Modelul nu a înțeles întrebarea; a *prezis* că asemenea întrebări sunt urmate, în corpusul lui, de asemenea răspunsuri. Iar dacă, din întâmplare, întrebarea iese din zona pe care a învățat-o bine, modelul va produce, cu aceeași fluență și aceeași siguranță, un răspuns absurd.

Iluzia interlocutorului. Cea mai puternică dintre toate. Dialogul cu un model generativ activează, în mintea noastră, întreaga mașinărie psihologică pe care o folosim în relațiile cu alți oameni. Devenim politicoși cu modelul. Ne irităm când nu ne răspunde bine. Îl simțim ca pe cineva care „ne ascultă”. Iar această simțire, automată și aproape imposibil de înlăturat prin voință, ne face vulnerabili: ne pare că avem un partener, când avem doar un instrument; ne pare că suntem ascultați, când suntem doar procesați; ne pare că dialogăm, când doar producem împreună un text.

Toate aceste iluzii nu sunt vina mașinii. Ele sunt reacții normale ale minții omenești, reacții care, în viața obișnuită, ne servesc bine, fiindcă ne ajută să navigăm prin lumea socială.

Homo sapiens

Ioan St. LAZĂR

Miorița, o lectură deschisă

Mesajul înaintea morții

Receptarea *Mioriței* de către cercetătorii străini furnizează rezultate revelante, care scot textul românesc din percepția lui tradițional-autarhică, proiectându-l în corelație cu alte repere tematice și valențe expresive ce-i conferă valoare în universalitate. O perspectivă asupra acestor cercetări, la modul informației, se află în bibliografia întocmită și inclusă de Ion Filipciuc în antologia sa de traduceri ale *Mioriței* intitulată *Miorița străbate lumea*. (1)

Una din referințele mioritice cele mai semnificative aparține savantului francez Georges Dumézil și a fost publicată sub titlul *Le message avant la mort* (2) în volumul omagial dedicat lui Mircea Eliade de către revista *L'Herne* (3). Autorul pornește de la studiul *Oaia năzdrăvană* publicat de către Mircea Eliade în vol. *De la Zalmoxis la Genghis-han*, apărut la Paris, în 1970, studiu în care testamentul ciobanului – secvență fondatoare (după A. Fochi) – este reliefat ca întrunind asentimentul elitei românești pentru a-și releva „sufletul național”.

Depășind aspectele afective, ca de altfel și Mircea Eliade, Georges Dumézil, după o scurtă prezentare a textului, îl corelează pe acesta cu un cântec tradițional al cerchezilor, o populație caucaziană care n-a ajuns la constituirea unei națiuni, dar care nu are mai puțin o identitate etnică și culturală bine individualizată. Textul – inclus în vol. lui Koubé Chaban, Adeghe Wérédezhkhér, *Vieux chants tcherkasses* (Damas, 1954, pp. 61-66) – are drept erou nu un păstor, ci un prinț, Qwétch'as, aparținând familiei Hatkhe, excelent în cele ale vânătorii, ca și în cele ale războiului. Având un succes deosebit la o vânătoare, în care omoară un număr mare de cerbi, isprava sa ajunge la urechile lui Dewey, „Prințul Teribil”, care pornește împotriva lui cu o trupă de cavalerie. În așteptarea acestuia, Qwétch'as, așezat sub un arbore, se adresează companionilor săi cu diferite recomandări pentru cazul în care, din confruntarea cu Dewey, va muri, ceea ce se va și întâmpla.

Tema este deci comună celor două poeme, remarcă Georges Dumézil: un personaj, în exercițiul funcției sale (de păstor și, respectiv, de vânător), află că va fi atacat și are, desigur, perspectiva posibilă de a muri; de aceea, el lasă consemn unuia sau mai multor apropiați în legătură cu îndatoririle lor în consecință. Diferențele firești între cele două texte – unul raportându-se la mediul agro-pastoral, celălalt la cutumele „clasei” aristocrat-războinice – nu anulează „numitorul lor

comun”, anume, omologia „mesajului dinaintea morții”. Adresându-se unuia (sau mai multora) dintre cei apropiați, „rânduind” așezarea defunctului (de către el însuși) în post-existență și în memoria celor dragi – acest mesaj are urmări, totodată, și în structura și formele estetice ale fiecărui text.

Georges Dumézil nu trage toate concluziile privind concepția (comună sau diferențială) referitoare la relația între viață și moarte (aceasta din urmă, ca post-existență), în schimb, încearcă să itinezeze un traseu care să lege (prin supoziție mai mult sau mai puțin veridică) cele două texte. După opinia savantului francez, această „foarte veche temă” se situează pe o rută ce traversează spațiul popoarelor din Nordul Mării Negre, la nivelul aceluși „lung continuum” al Tracilor, Scythilor și Cerchezilor pe care grecii îi cunoșteau încă și care n-a fost întrerupt în mediul său până când, datorită presiunii invadatorilor veniți din nord, popoarele respective s-au delimitat în două părți: la vest și la est”. (4)

Acesta este nivelul (preistoric) comun al „rădăcinilor” celor două poeme, care – remarcăm noi – confirmă (și reunesc peste vremii!) un areal ce aparținea, mai în adâncime și parțial, civilizației Vechii Europe (5). Vitalitatea acestui areal, circulația bunurilor materiale și spirituale în cadrul lui este atestată și arheologic, și prin relictele lingvistice mai mult sau mai puțin comune diferitelor popoare circumscrise (6), iar cerchezilor (circazienuilor), „populație pastorală din câmpiile nord-caucaziene”, li se recunoaște – pentru acea epocă – atributul de a fi fost „un vehicul al influențelor caucaziene, fie și secundar” (7).

Fără să „coboare” la acest prim nivel al preistoriei, G. Dumézil se raportează în final la destinul istoric al celor două popoare situate în extremitățile arealului considerat.

Meritul său – acela de a releva o „temă” mitică universală și de a o demonstra pe un larg areal – rămâne cu totul remarcabil; vom observa, totuși, că această temă nu poate fi cantonată, ca originaritate, numai în spațiul și în timpul menționate, căci, de pildă, A. Fochi o regăsește și în Balcani sub forma *Le motif de la mort héroïque* (8), incluzând, de asemenea, „mesajul înaintea morții” sau „testamentul eroului”, în mai multe variante tipologice la diferitele popoare. Un al doilea merit deosebit este acela că a făcut o conjuncție coerentă între texte (mito-poetice) evocând moartea sacrificială sau inițiativă și „moartea eroică”, pornind de la o secvență comună: „mesajul înaintea morții”.

„Acesta reprezintă o cutumă etnografică – testamentul/„limba de moarte” a muribundului, care trebuie respectată întocmai (!) – și este, pe de altă parte, o constantă în mitologia și literatura multor popoare de pe toate continentele – cu observația că, în acest sens, cercetarea este, cumva, la început.

Note bibliografice

1. *Miorița străbate lumea sau 123 de traduceri ale colindei și baladei...*, orânduite, cu studiu introductiv și bibliografie, într-o singură carte de Ion Filipciuc. Câmpulung-Bucovina, 2001 (Biblioteca „Miorița”).
2. Georges Dumézil, *Le message avant la mort*, în *Cahiers de L'Herne. Omage a Mircea Eliade*, Paris, 1978, pp. 88-91.
3. O primă referință despre textul lui Dumézil, în bibliografia românească, v. la Adrian Marino, *Hermeneutica lui Mircea Eliade*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1980, p. 93, 270. O alta, la I. Filipciuc, *Miorița și alte semne poetice* (Câmpulung-Bucovina, Biblioteca „Miorița”, 2002, p. 301), care neagă cântecelor cercheze o posibilă influență asupra „constantelor” *Mioriței*. Pe noi ne interesează aici conexiunile acestora la universalitate.
4. Georges Dumézil, *op. cit.*, p. 91.
5. Marija Gimbutas, *Civilizație și cultură. Vestigii preistorice în sud-estul Europei*, București, Editura Meridiane, 1989.
6. Vezi repere ale dezbaterilor de lingvistică pe această temă comparativă la Viktor Kernbach, *Universul mitic al românilor*, București, Editura Științifică, 1994, pp. 11-26.
7. V. Kernbach, *op. cit.*, p. 23.
8. A. Fochi, *Valori ale culturii populare românești*, vol. I..., București, Editura Minerva, 1987, pp. 20-52.

Problema e că IA generativă declanșează aceste reacții în absența contextului care le justifică. Fiindcă vorbește ca un om, mintea noastră o tratează ca pe un om. Fiindcă scrie cu fluentă, presupunem că e gândire. Fiindcă răspunde adecvat, credem că înțelege.

Aceste reacții se sprijină pe o predispoziție evolutivă a creierului omenesc, pe care psihologia o studiază sub numele de *pareidolie* – tendința minții de a recunoaște forme cunoscute (un chip, o intenție, o ființă vie) în structuri care nu le conțin: într-un nor, într-o pată de umiditate de pe perete, într-o coajă de pâine. Mintea noastră este, prin construcție, o căutătoare de forme. Vede chipuri unde nu sunt chipuri. Atribue intenții unde nu sunt intenții. E un mecanism care, pentru speciile noastre evolutive, a fost util – un strămoș care confunda o creangă cu un șarpe trăia mai mult decât unul care confunda un șarpe cu o creangă. Dar mecanismul nu se oprește la chipuri și șerpi: se aplică inclusiv la limbaj. Atunci când întâlnim un text care sună uman, mintea noastră caută imediat în spatele lui un autor uman, chiar dacă nu există.

Cogniticianul Gary Marcus, profesor emerit la Universitatea din New York, a propus pentru această tendință, în contextul actual al IA generative, o expresie sugestivă: *prăpastia credulității* (*gullibility gap*). Este o pareidolie modernă și mai insidioasă decât cea ancestrală. Strămoșii vedeau, cel mult, chipul unei zeițe într-un nor; noi, astăzi, vedem o conștiință în spatele unui text generat statistic. Iar prăpastia se adâncește în măsura în care textele devin mai bune, mai fluente, mai convingătoare.

A patra idee, poate cea mai importantă: *iluziile pe care IA generativă le creează nu sunt iluzii ale mașinii, sunt iluzii ale noastre*. Mașina nu ne păcălește. Ne păcălim singuri, fiindcă mintea noastră are reflexe pe care această tehnologie le activează în gol.

VI. Atrofia cognitivă: ce riscăm să pierdem

Aceste iluzii ar fi simple curiozități psihologice dacă nu ar conduce, prin uz repetat, la o problemă mai gravă: *atrofia cognitivă*.

Termenul nu e nou; ideea apare deja la Platon. În *Phaidros*, Socrate critică invenția scrisului, prevestind că oamenii își vor slăbi memoria, fiindcă nu vor mai avea nevoie să țină minte, vor avea cărțile. Avea dreptate. Scrisul a slăbit memoria orală; a creat, în schimb, civilizația cărții, învățământul sistematic, cumularea de cunoaștere. Mai târziu, calculatorul a slăbit calculul mental; a deschis epoca simulării și a calculului de scară uriașă. GPS-ul a slăbit simțul orientării; a deschis o nouă mobilitate a oamenilor.

Toate aceste tehnologii au făcut același pact: un schimb. Cedăm o deprindere, câștigăm un instrument. Pierdem ceva, primim altceva. De obicei, primim mai mult decât pierdem. De aceea acceptăm.

IA generativă propune un pact mai radical. Cedăm, și aici e dificultatea, *însuși efortul de a gândi*. Sau, mai exact: *efortul de a formula o întrebare bună, de a căuta o sursă, de a compara variante, de a verifica un argument, de a scrie cu propriile cuvinte*. Toate acestea pot fi delegate, astăzi, mașinii. În câteva secunde.

Problema este că aceste deprinderi nu sunt accesorii; ele *sunt* gândirea. *A formula bine o întrebare* înseamnă a fi clarificat în propria minte despre ce e vorba. *A compara variante* înseamnă a fi exersat judecata. *A scrie cu propriile cuvinte* înseamnă a fi internalizat o idee. Dacă pasăm mașinii toate aceste sarcini, păstrăm doar rezultatul – răspunsul, textul, imaginea – și pierdem procesul. Or, procesul e ceea ce ne formează.

(Va urma.)

Ecuatia religie-filosofie

Acad. Mircea DUMITRU

Cuvânt la lansarea cărții *Catehism filosofic* de Calinic Argeșeanul, Editura Fundației „Calinic Argeșeanul”, Oești,

Pământeni, 2026, lansare care a avut loc pe 4 martie 2026 la Centrul de Cultură și Arte „George Topîrceanu”, Curtea de Argeș.

Înaltpreasfinția Voastră, Excelența Voastră, domnule Președinte al Academiei Române, domnule Președinte al Uniunii Scriitorilor din România, domnilor academicieni, cuvioși, cucernici părinți, doamnelor, domnilor profesori, dragi elevi, distinși participanți, doamnelor și domnilor, în primul rând dați-mi voie să vă mulțumesc pentru această ocazie unică de a mă adresa dumneavoastră cu un prilej cu totul aparte: prezentarea unei cărți extraordinare, excepționale. După știința mea este singulară această carte. Nu am întâlnit până acum un catehism filosofic și ar fi foarte mult de discutat dacă formatul întâlnirii noastre ar putea fi considerat un simpozion.

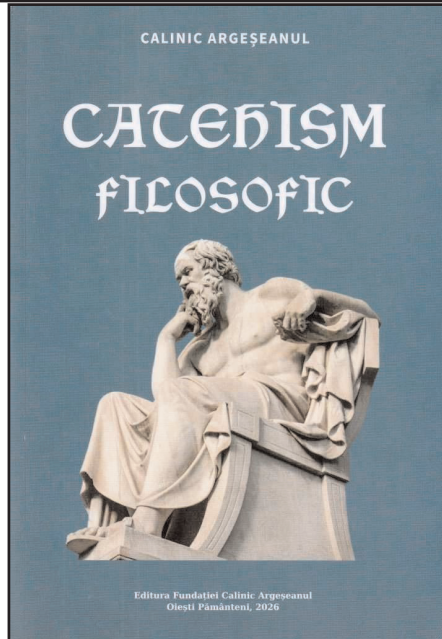
Nu voi intra, sigur, în discuția originii și importanței catehismelor pentru educația religioasă. Sunt aici înalte fețe bisericesti și cuvioși părinți, sunt și elevi de la seminar. Ceea ce știm, însă, și ceea ce se poate spune despre această legătură între filosofie și conceptul de catehism este că Înaltpreasfinția Sa ne arată încă o dată că falsa dihotomie dintre credință și rațiune poate fi depășită foarte bine printr-un exercițiu reflexiv, critic și argumentativ, care este făcut în primul rând din perspectiva cuiva care are o puternică formație teologică. Dar, dincolo de acestea, Înaltpreasfințitul Părinte Calinic Argeșeanul are o formație umanistă cu totul excepțională și trebuie să vă mărturisesc o amintire pe care o păstrez cu mare plăcere în memoria mea de lungă durată. Sunt probabil vreo 25-30 de ani de când l-am văzut la Facultatea de Filosofie a Universității din București, trebuie să fi fost puțin după anul 2000, când a participat la susținerea publică a unei teze de doctorat.

Teza de doctorat era coordonată de domnul academician Gheorghe Vlăduțescu, maestrul nostru, al tuturor, în ceea ce înseamnă istoria filosofiei grecești și nu numai. Cu acea ocazie, am avut o discuție revelatoare pentru mine, pentru că am constatat cât de mult este interesat ÎPS Calinic de filosofia lui Nietzsche. Vedem un ierarh ortodox care îl știe foarte bine pe Nietzsche, care l-a citit pe Nietzsche și care a scris foarte mult despre Nietzsche. După fericitul Augustin, care are 20-21 de tablete în această carte minunată, următorul autor care este tratat cu magnanimitate și cu toată reverența culturală cuvenită este Nietzsche, cu 11 intrări. Și pentru că este momentul unui dialog activ între teologie și filosofie, între un distins teolog și un profesor de filosofie și de logică, așa cum sunt eu, aici, m-am pregătit cu câteva gânduri, cu câteva idei, în care vreau să-l plasez pe Nietzsche, pornind de la exegeza Înaltpreasfințitului Părinte și să fac considerații cu privire la nevoia atât de acută, atât de presantă, așa spune, critică, în sens filosofic, de a adânci educația religioasă și filosofică, ca o condiție absolut necesară, crucială pentru devenirea unei societăți democratice în România.

Înainte de a vă prezenta scurtele mele gânduri, încă un cuvânt am, despre structura și formația internă a acestei cărți.

Carta este alcătuită din scurte eseuri, foarte pătrunzătoare, foarte personale. Multe dintre ele, cât am putut să citesc, sunt scrise de cineva care are o privire extrem de percutantă și așa spune extrem de proaspătă asupra filosofiei, pentru cineva ca mine, care se ocupă de filosofie de 40 de ani. Deci, nu este o carte care se adresează doar tinerilor ucenici, deși asta este în primul rând un catehism. Este o carte de reflexie personală și de gândire profundă, teologică, umanistă, asupra unora dintre cele mai importante personalități ale filosofiei dintotdeauna. Și, ceea ce este extraordinar de important și trebuie semnalat de la început, este faptul că nu avem de a face doar cu o hermeneutică, o exegeză asupra acelor filosofi care au fost intim legați de tematica religioasă, teologică.

Înaltpreasfinția Sa vorbește aici despre Marx, vorbește despre John Stuart Mill, marele filosof liberal și logician britanic. Scrie despre Charles Sanders Peirce și pragmatismul american. Deci are o sete,

și să înțelegem una sau două idei foarte pătrunzătoare. Iar pentru că voi vorbi mai mult acum despre Nietzsche, în acele 11 tablete, de fapt există un fel de legato și de crescendo.

Deci este o prezentare și în dinamicitatea internă a concepției acestui mare filosof german de la sfârșitul secolului al XIX-lea.

De ce se bucură filosoful german de această atenție? 11 eseuri. În epoca sa, despre Emanuel Kant, un filosof obscur astăzi pentru noi, e mai cunoscut un nepot al său, compozitorul Felix Mendelson, dar Moses Mendelson, foarte influent în epoca respectivă, în Germania, spunea despre Kant că este atotdistrugătorul. Sistemul criticilor kantiene, cele trei mari critici kantiene, au distrus în primul rând fundamentul teoretic al credinței, spun oamenii la vremea respectivă. Da, asta e o discuție complicată în sine, dar din perspectiva noastră astăzi mulți ar spune că Friedrich Nietzsche este atotdistrugătorul.

Deci, atotdistrugătorul la o putere mult mai mare. Pentru că odată cu opera lui Nietzsche începe ceea ce numim acum, cu temei, postmodernismul. Iată de ce cred eu că Înaltpreasfinția Sa este interesat aici de miza profundă filosofică, teologică, umanistă pe care ne-o prezintă în aceste 11 tablete în catehismul său, pornind de la Nietzsche. Cu mai bine de 100 de ani în urmă, Nietzsche proclama apocaliptic: „Dumnezeu este mort.” Nu folosea perfectul compus. Nu a spus: „Dumnezeu a murit.” Dumnezeu este într-un prezent continuu mort. Asta, dintr-o dată, trebuie să ne pună pe gânduri; că nu e vorba despre o formă facilă de ateism aici și, după cum veți vedea, cum argumentez eu, nici măcar nu e vorba de o formă de ateism. Asta poate să fie surprinzător pentru unii. Trei cuvinte în limba română, dar și în germana originală, tot trei sunt. Această propoziție formată din trei cuvinte urmărea să anunțe sfârșitul dramatic al unei lumi prin dureroasa desprindere a umanității de sistemul ei de valori profunde, dar nu ne dădea nicio speranță sau idee de clarificare asupra lumii în care urma să intrăm, secolul al XX-lea și, iată, și secolul nostru. Se acceptă, totuși, că atunci când filosoful vorbește despre moartea lui Dumnezeu, el are în vedere fie pe Dumnezeu transcendent al metafizicii, fie pe Dumnezeu personal al compasiunii sau al iubirii și al iertării.

Dar indiferent unde ne vom plasa în hermeneutica nietzsche-iană, acele puternice trei cuvinte anunță începutul unei epoci a secularizării și al unei crize a secularizării în care sau la care noi toți participăm pentru că, ne spune tot Nietzsche prin vocea nebunului din cartea sa, *Știința veselă*, și îl citez aici pe Nietzsche: „Noi L-am ucis, tu și cu mine.” Noi toți suntem ucigașii lui Dumnezeu. Dumnezeu este mort. Dumnezeu rămâne mort și noi L-am ucis.

Desigur, așa cum spuneam, nu e aici timpul, nu este contextul, nu e locul pentru incursiune hermeneutică în acest text, dar am putea gândi o discuție la Academia Română, în Clubul Academicienilor, la care să continue despre aceste două

aș spune o foame de înțelegere a acestui polimorfism cultural filosofic, care mie mi se pare extraordinară. Și, nu în ultimul rând, pentru că e vorba totuși de educație de școală, această carte este un foarte bun îndemn la citire, la lectură, un exercițiu care lipsește astăzi tinerilor, dar și celor mai maturi. Aceste tablete sunt foarte scurte, pot fi citite cam la fel de repede cum scrollăm telefonul mobil. Să stăm câteva minute

volume, mă rog, volumul al doilea care este adăugit, în care să participe și alți colegi de-ai mei, care se ocupă și mai mult decât mine de filosofia modernă și nietzsche-iană. Pentru a nu rătăci totuși, este suficient să atragem atenția asupra câtorva interpretări eronate și, totodată, asupra unor implicații explicite pentru aceia dintre noi în care Dumnezeu nu este mort și care avem, totodată, și înalta, și dificila responsabilitate de a-i educa pe tineri și de a-i convinge să se așeze pe calea acelor valori durabile în care se înrădăcinează lumea a cărei dispariție tragică o anunță cu acele cuvinte apocaliptice Nietzsche.

Moartea nietzsche-iană a Dumnezeului metafizic interpretat fie ca o ființă sau ca o entitate ultimă și supremă, fie ca fiind cel mai înalt și impersonal principiu, a atras interpretări problematice din partea și a unor teologi, dar mai ales a unor filosofi. Astfel, unii au socotit, în mod eronat, cred eu, că Nietzsche îl omoară pe Dumnezeul impersonal, drept cel mai înalt principiu transcendent, pentru a face loc existenței unui concept mai relevant al unui Dumnezeu apt să susțină o relație personală cu creaturile sale. Mai grav încă, unii, considerându-l în mod cu totul inadecvat pe Nietzsche ateu, se află în eroarea de a-l interpreta pe filosof ca punând semnul identității între moartea lui Dumnezeu și inexistența sa. O identitate pe care Nietzsche însuși o respinge categoric.

Cum ajunge să-și facă simțită prezența secularizarea în acest fundal postmodernist? Secularizarea este prezentă implicit în acest concept problematic al morții lui Dumnezeu drept cel mai înalt principiu. Căci această ipostază a morții lui Dumnezeu este asociată cu ideea că Dumnezeu moare ca rezultat al unui proces cultural și istoric gradual, a cărui dinamică rezidă în substituția valorilor metafizice tradiționale cu valori pozitivistice, utilitariste și, cu ghilimelele de rigoare, raționaliste, impuse de știința obiectivă și matematizată a naturii.

Cum să înțelegem, cum să ne apropiem de complexitatea acestui fenomen? V-aș propune o succintă diagnoză din care se va degaja și planul unui program educațional la care putem gândi. O mai bună și mai adecvată cultivare a studiului științelor umaniste în școală și în universități se poate constitui și în remediu pentru contracararea efectelor nocive ale unei secularizări fără limite. Este cât se poate de semnificativ și de simptomatic acest proces de secularizare. Este însoțit de un declin istoric al poziției și rolului eminent al științelor umaniste în educația școlară. Situația aceasta îngrijorătoare contrastează acut cu rolul central, bine cunoscut și documentat, pe care științele umaniste și artele liberale l-au jucat în istoria democrației. Fără să conștientizăm poate încă prea bine această situație, trăim, așa cum spune o distinsă clasicistă americană și filosofă, Martha Nussbaum, o criză tăcută în care guvernele și decidenții politici, motivați greșit, pun semnul egalității între creștere economică și dezvoltarea personalității umane, nutrind credința superficială și complet eronată că simpla creștere a produsului intern brut ar fi de natură să atragă după sine o rezolvare a tuturor problemelor politice și culturale și ar conduce automat la dezvoltarea personalității indivizilor și s-ar solda fatalmente și finalmente cu o consolidare a democrației.

Ceea ce ascunde această puerilă ecuație, creștere economică egal dezvoltarea capacităților indivizilor, este faptul că acest model educațional care diminuează până la anihilare artele liberale și umanioarele, adică pentru toată lumea care nu e familiarizată, literatura, istoria literaturii, filosofia, teologia, psihologia, sociologia, ceea ce produce până la urmă, într-un viitor nu foarte îndepărtat, dar într-o manieră căreia cu greu noi ne vom mai adapta, acele calități care sunt esențiale pentru cetățenii regimurilor democratice mature și consolidate.

Homo sapiens

Cartea sustenabilă (V) Produs de calitate – alte principii, alte definiții

Sara MINA

Propun cititorului continuarea periplului printre definiții care vizează un „sistem de management al calității” (ISO 9000), cum ar trebui să fie privit tot

conglomeratul de acțiuni interconectate realizate pentru materializarea creației unui autor, dorită a fi durabilă. Voi ataca, pentru calibrarea cu cititorul, doar acele elemente care ne vor fi utile pe parcursul expozeului analitic.

„Angajamentul” reprezintă implicarea (adică participarea la o activitate/eveniment) și contribuția la îndeplinirea unor „obiective” (rezultate de atins). Nuanța care lipsește din această definiție este cea de „asumare a responsabilității”. Cu alte cuvinte, implicarea autorului trebuie să fie responsabilă, să nu plece de la premisa unui prejudiciu adus societății în favoarea unui interes strict personal (păstrând proporțiile), dimpotrivă, să fie doritor să genereze un câștig cultural, chiar fie și numai pentru o evidență statistică, fără o relevanță directă în zona de vârf a unei curbe Gauss a valorilor. În cazul în care se consideră cu adevărat responsabil pentru presupusul act de cultură gata a fi generat, scriitorul se găsește la o răscruce. Dacă este competent (cu dovezi conștientizate de sine și de terți), va merge mai departe, dacă nu este competent, ar trebui să se retragă din cursa iluzorie. Conceptul de „angajament responsabil” este aplicabil și altor actori, anume celor „tehnici”, implicați direct în configurarea materială a cărții, în distribuția ei, în perceperea și promovarea corectă etc.

„Îmbunătățirea” este o noțiune intuitiv legată de „creșterea performanței”, după cum am văzut și până acum. Totuși, nu poate fi evidențiată și evaluată corect fără asocierea cu „indicatori numerici”, ai căror valori obținute într-un anumit context să probeze sensul performanței – evoluție sau involuție. Adesea, nu se iau în seamă elemente ca număr de volume publicate, de număr de premii obținute, număr de dovezi de apreciere a operei scriitorului prin recenzii favorabile. Este de înțeles, oarecum, această atitudine, dacă ținem cont de faptul că planează o neîncredere tacit-generalizată în atare forme de evidențiere a performanței artistice, prin prisma posibilului subiectivism implicat în evaluare și acordare de considerație... Și-atunci, să renunțăm la indicatorii pentru performanță?! Ilicum! Soluția este să construim un sistem de evaluare cât mai obiectiv, chiar dacă, la prima vedere, ar fi imposibil, când vorbim de artă!

Dacă mutăm privirea asupra altor factori (cei „tehnici”, legați de materializarea cărții, cei implicați în evaluare...), ideea de „îmbunătățire” poate fi asociată unor evidențe de necontestat! Până la urmă, nu contează numai cifrele din dreptul indicatorilor, ci ce se va întreprinde pentru ameliorarea statusului, prin „corecții” (adică acțiuni imediate, care atacă efectele problemelor identificate) și, mai ales, prin „acțiuni corective” (cele destinate să elimine cauzele neconformităților apărute, pentru scăderea recurenței acestora). Procesul de „îmbunătățire”, abordat la nivel individual ori de entitate organizațională, este unul permanent și trebuie conștientizat

ca atare, căci, în cadrul ansamblului reprezentat de cultură, creează cu adevărat valoare asimilată în timp la nivel de arhetip colectiv.

Conceptul de „management”, în general, este considerat nebulos, relativ superfluu, eventual bun de asociat strict companiilor care produc ceva ori furnizează servicii. Ei bine, nu-i chiar așa, e o știință socială aplicată, din categoria celor preponderent empirice, dar și cu multiple intruziuni de instrumente formale pentru modelarea noțiunilor vehiculate, cel mai relevant dintre toate fiind statistica. Măcar parțial, „managementul” poate fi foarte bine asimilat și la nivel individual, căci nu reprezintă altceva decât activități coordonate/procese necesare pentru a realiza obiectivele propuse, acestea din urmă fiind coerente cu principiile călăuzitoare asumate. Când focusul unui sistem de management este calitatea, atunci vine vorba de „managementul calității”. Și, nu uităm, calitatea este prima cerință pentru durabilitatea în timp!

Un element definitoriu al fiecărei activități umane este așa-numitul „ciclu PDCA” (Plan/Planificare-Do/Execuție-Check/Verificare-Act/Îmbunătățire). Schema (cunoscută și sub numele „ciclu lui Deming”) își are aplicabilitatea și în cazul genezei cărții – autorul (se) organizează (pe sine, dar și parteneriatele cu furnizorii), purcede la implementarea planului (scrie și materializează opera); apoi intervin factorii de măsurare a efectului actului artistic (cititorii, criticii, juriul de concursuri, evaluatorii asociațiilor profesionale...), respectiv de monitorizare a parcursului editorial, și, în final, se reia ciclul cu alte cărți, mai relevante ori cu alte ediții ale celei anterior apărute, dar îmbunătățite! Fiecare carte este un proiect, iar autorul trebuie să conștientizeze faptul că este un manager de proiect. Nu-i vom cere să urmeze, Doamne-fereste!, cursuri de specialitate, ci doar să înțeleagă că acest act al creației este foarte complex, incumbă multiple aspecte, pe care trebuie să învețe, în timp, a le descifra, ameliorându-le impactul final asupra efectului scontat sau deja obținut...

Când discutăm de carte, ca scop al unui proiect, ne refugiem cu acțiunea în convenabila noțiune „proiectare & dezvoltare”, suprapusă, adesea, peste „etapa de producție”, de scriere efectivă. Practic, asta presupune transformarea unor cerințe generice referitoare la forma și fondul cărții în unele specifice, ce-l vor conduce pe autor, de la planul lucrării (temă, personaje, fir epic, dacă vorbim de beletristică ori

demonstrativ/argumentativ, dacă ne referim la non-ficțiune... structurare pe capitole, prefață proprie sau semnată de un terț etc.), către forma definitivă a conținutului, impunându-i să gândească și caracteristicile suportului final (spre exemplu: caracteristici și design copertă, tip de hârtie, monocromie interioară sau tipăritură color, dacă ne referim la cartea clasică). Dar, despre care cerințe vorbim?! Sunt varii situații, unele cerințe sunt doar viziunile proprii autorilor (ficionale ori non-ficionale), altele vin ca răspuns la stimuli externi și scrisul se transformă într-o luare de atitudine ori în susținerea unor idei/figuri/opere/stiluri/curențe artistice/proiecte culturale de anvergură etc. Câteodată, cărțile se formează din elemente dispartate, discontinue ca momente ale apariției, fie cu subiect și cadru de manifestare comune (spre exemplu, eseuri ce prezintă evenimente, personalități, eventual însoțind cotidianul în format gazetăresc), fie cu scop și metodă similare (eseuri critice, recenzii de carte, prefețe, postfețe... adunate ulterior în volume reprezentative mai curând pentru autorul lor, decât pentru cei evaluați).

Exercițiul enumerativ poate continua. Din ce în ce mai rar, însă, ideea și parcursul unei cărți se nasc printr-o interacțiune directă între scriitor și public ori confrăți cât mai obiectivi, în sensul constructiv. Dezbateră cu editura, care va publica volumul convenit cu autorul sau cercurile literare, care au consacrat scriitorii de renume în trecut... au fost înlocuite cu ateliere de „creative writing”, bombastice, amăgitoare, conduse de „incompetenți” (a se consulta definiția „competenței” din capitolul anterior, pentru a nu se înțelege utilizarea termenului într-un sens eminentemente depreciativ), devenite

simple surse de venit pentru cei care profită de plictisiiții sorții, cu resurse financiare bunicele și orgoliu asortat. Azi primează social-media, unde se trăiesc vieți paralele, cu aprecieri false (like-uri de tip bumerang, le dai, și se-ntorc, implicit îți crește pseudo-renumele!). În majoritatea cazurilor, despre cărți se vorbește, dacă se vorbește, cu ocazia lansărilor (unele onorabile, altele, spectacole de circ!), eventual prin vreo recenzie anemică sau sforăitoare, în vreo revistă mai relevantă ori nu, totul depinzând strict de darea de mână a autorului și de intenția lui de raliere la vreo asociație profesională (tip Uniunea Scriitorilor din România), care cere un portofoliu solid al deșartelor laude. Câți dintre cei care primesc (rareori cumpără!) cartea... o și citesc?! Și chiar dacă o procură online ori la vreun salon de carte onorabil, rămâne valabilă întrebarea retorică de mai sus. Eventual, se rătăcește prin eter un feedback dulceag-lăcrimos, materializat subit tot în social-media, mai curând în scopul autoexpunerii emitentului, nu al aprecierii volumului primit. Să te lauzi c-ai participat la evenimentul de lansare de carte, cu fotografii drept dovadă, a devenit un jalon al mic-snobismului actual, un „must-have” golit de sens.

Sunt convins că noi toți sau cei mai mulți dintre noi aici resimțim un contrast dureros între accentul retoric ipocrit pus asupra importanței umanioarelor, pe care adesea îl auzim în manieră mai degrabă propagandistică în pronunțările publice ale aceluia care nu prea cred însă întotdeauna ceea ce spun și rolul real, finanțarea publică și aprecierea cu mult reduse față de ceea ce ar merita umanioarele, venite din partea instituțiilor publice, a agențiilor de finanțare și chiar a conducerilor și, cum se zice astăzi, leadership-ului de vârf din universități. La întrebarea: „De ce avem nevoie de filosofie, de literatură, de istorie sau de teologie?”, răspunsul va fi unul clar și distinct, deoarece dimensiunea morală a educației umaniste și dimensiunea teoretic speculativă a științelor umaniste nu pot fi susținute nici de o cultură centrată excesiv pe valori pozitiviste și nici pe strategiile unor deconstructivisme postmoderne. Aș vrea să închei reiterând ideea rolului acestor științe umaniste și invitându-vă să citiți această carte, care este una dintre cele mai puternice și originale pledoarii pentru a înțelege cel puțin dintr-o perspectivă filosofică care este rolul științelor umaniste atunci când vorbim despre conceptul de cetățenie democratică. Educația umanistă nu este prin natura sa o educație în scopul obținerii unui profit monetarizabil sau chiar în vederea obținerii unei creșteri

economice care ar genera în mod inevitabil o mai bună calitate a vieții. Scopul și rolul educației umaniste sunt mult mai profunde și mai durabile, anume dezvoltarea capacităților morale necesare virtuților cetățenești, virtuți de care depind consolidarea democrației și reușita marilor proiecte politice și culturale naționale. Umanioarele și artele liberale stau la baza acestui model educațional neluat în serios suficient astăzi.

Închei, încă o dată, cu acest îndemn de a citi aceste articole de credințe filosofice pe care ni le prezintă Arhiepiscopul Argeșului și Muscelului. Forma catehetică ajută așezarea în bună formă și în conținut a relațiilor filosofiei cu teologia. Vedem, încă o dată, cât de false sunt aceste dihotomii, aceste false dileme care opun credința rațiunii. Și aș spune, ca să închei prin cuvintele foarte inspirate ale celui care prefațează cartea, Adrian Alui Gheorghe, avem aici o foarte bună așezare în conținut și în formă a relațiilor dintre acești doi versanți ai aceluiași munte intelectual, care sunt filosofia și teologia, sau exact cuvintele lui Adrian Alui Gheorghe, cu această împreunare a căii, adevărului și vieții în lumina filosofiei și a credinței. Vă felicităm, înaltpreasfinția Voastră, pentru deschiderea acestui dialog productiv al filosofiei cu teologia. Vă urăm ani buni, productivi, de acum înainte!

Cititul, lectura și lupta pentru atenția noastră

Mariana NICOLAE

Marea Britanie a lansat o campanie națională pentru *The National Year of Reading 2026*, considerată cea mai mare campanie din ultimele două decenii menită să ajute oamenii să re/descopere bucuria cititului în viața lor de zi cu zi. Președintele de onoare al campaniei este Stephen Fry, actorul, scriitorul, intelectualul public care a fost înnoțat de regele Charles III pentru serviciile sale aduse în slujba unor cauze precum ajutarea oamenilor să conștientizeze complexitatea sănătății mintale, importanța protecției mediului și a serviciilor caritabile. S-ar putea ca unii să se întrebe ce legătură are viața din Anglia cu problematica gravă a cititului nostru în România și, mai ales, cu lipsa implicării decidenților în elaborarea unor politici publice pentru a salva ce se poate salva din ecosistemul care ar încuraja lectura și învățatul pentru copiii noștri?

Răspunsurile pot fi multiple, dar să vedem de ce cred britanicii că au nevoie de o astfel de campanie. Doar stau mult mai bine ca noi la aproape toți indicatorii care măsoară dezvoltarea socială în general și mai ales educația și cercetarea. Deși lectura ne lărgeste lumea și ne ascute mintea, tot mai puțini oameni își fac timp să citească de plăcere. Campania este o inițiativă a Departamentului pentru Educație, realizată în colaborare cu *National Literacy Trust* (Trustul Național pentru Alfabetizare) și își propune să lupte împotriva declinului accentuat al plăcerii lecturii în Regatul Unit și să reconecteze persoane de toate vârstele cu lectura ca activitate relevantă și imediat satisfăcătoare [1].

Campania invită oamenii „Să se implice pe deplin” [2] în pasiunile și interesele proprii și să descopere cum lectura poate deschide noi orizonturi în lucrurile pe care deja le iubesc – fie că este vorba despre muzică, fotbal, gătit, timpul petrecut cu familia, SF sau orice altceva.

Există chiar un termen care descrie această tendință îngrijorătoare de a nu mai citi de plăcere, „societate post-alfabetizare”, pe care o discută jurnalistul James Marriott [3] anunțând în stil relativ dramatic că podcasturile vor ucide cititul mai ales pe cel de non-ficțiune. Sigur că ideea lui James Marriott exprimă o anxietate reală: trecerea de la cultura textului la cultura audio-vizualului. Mihai Nadin ne avertiza despre asta încă din *Civilizația Analfabetismului* [4], carte pe care a scris-o începând din 1983, a publicat-o în engleză în 1997, iar în română în 2016. Oricum priviți cronologia aceasta, ceea ce se întâmplă azi nu este nici nou, nici neașteptat. Cartea lui Nadin este excelentă și ar trebui citită de cât mai multă lume nu utilitar, ci de

plăcere sau, mai degrabă, ca un roman care ne arată că deja este târziu.

Dar să revin la Marriott și moartea cititului clasic. Podcasturile, audiobook-urile și videoclipurile, zice Marriott, oferă acces rapid la informație, fără efortul cognitiv susținut pe care îl presupune lectura. Într-o lume în care jonglăm cu sarcini multiple și avalanșe de informații care se năpustesc asupra noastră, a asculta devine mai comod decât a citi. Ascultăm în mașină, gătind, plimbându-ne în natură. A spune însă că podcasturile „vor ucide cititul” este probabil o exagerare. Istoria mediilor arată că noile formate nu le elimină complet pe cele vechi, ci le transformă. Radioul nu a omorât cartea, iar televiziunea nu a eliminat presa scrisă. Podcasturile sunt un punct de plecare și, pentru cei interesați, nu se poate substitui o lectură profundă cu un consum oricât de rapid, dar pasiv, de conținut. În plus, și doar în treacăt, vreau să menționez aici că la majoritatea noilor medii care doar par eliberate de scris și/sau citit este foarte mare

nevoie de aceste abilități pentru că fără scenariu, dialoguri și alte texte de sprijin, aceste proiecte nu se pot susține decât precar. Cititul activează procese cognitive diferite: analiză, reflecție, revenire asupra ideilor, construcție personală de sens. Diversele suporturi audio pot stimula imaginația, dar nu antrenează în aceeași măsură discipli-

na atenției. Riscul unei „post-alfabetizări” nu constă în dispariția alfabetizării tehnice, ci în pierderea capacității de a susține gândirea complexă. Soluția nu este demonizarea podcasturilor, ci menținerea echilibrului dintre ascultare și citire. De altfel, reacțiile cititorilor la postul lui Marriott la care fac referire aici [3] sunt clare și, desigur, diverse. Pentru majoritatea, un podcast este un punct de pornire, la fel cum Wikipedia este doar un început al drumului mai ales pentru cercetătorii în formare.

În ultimele două decenii, cititul de plăcere a devenit, paradoxal, mai accesibil ca oricând și totodată mai rar practicat. Trăim într-o lume saturată de text – mesaje, notificări, fluxuri de știri, subtitrări, postări. Cu toate acestea, lectura profundă, susținută,

aceea care presupune imersiune și reflecție, pare să fie în regres. În acest context, se pune întrebarea: este nevoie de politici publice sau măcar de proiecte naționale ca cel pe care l-am descris la început care să promoveze cititul de plăcere, indiferent de vârstă și profil educațional, sau societatea se poate autoregla prin mecanismele pieței și ale inițiativelor private?

Aș spune că argumentul în favoarea intervenției publice pornește de la natura însăși a lecturii. Așa cum arată cercetătoarea Maryanne Wolf [5], lectura profundă nu este un proces natural, ci un „circuit” neuronal care se construiește prin practică susținută. Învățarea primelor sisteme de scriere, cele sumeriene și akkadiene, dura între șase și șapte ani pentru a fi însușită. Wolf atrage atenția că cititul nu este un program natural al creierului uman precum cele care duc la folosirea simțurilor (văz, auz etc.), sigur, dacă suntem relativ sănătoși; pentru a învăța să citească, creierul își reorganizează rețelele pentru a integra simboluri, sensuri, inferențe și empatie. Cititul de plăcere este, prin urmare, un efort cognitiv extrem de complex pe care Wolf îl numește *straniu* și *miraculos*. Dacă nu este cultivat sistematic, disciplinat și sub control, acest circuit se poate atrofia, fiind înlocuit de un stil de procesare rapid, fragmentar, adaptat mediului digital.

Cam între 2000 și 2010, multe sisteme educaționale occidentale au investit masiv în tehnologie, sub promisiunea modernizării școlii. Sigur că la noi asta s-a întâmplat mai târziu începând cu pandemia. Table interactive, laptopuri pentru fiecare elev, manuale digitale – toate au fost prezentate ca soluții pentru creșterea performanței și democratizarea accesului la informație și, în pandemie, pentru siguranța tuturor.

Însă cercetările ulterioare au arătat că simpla introducere a tehnologiei nu îmbunătățește automat rezultatele școlare, iar în unele cazuri poate reduce capacitatea de concentrare și înțelegere profundă a textului. Ecranul favorizează lectura de scanare, hiperlinkurile fragmentează atenția, ne atrag să sărim de pe o pagină pe alta, iar rezolvarea de sarcini în ferestre deschise paralel pe laptop creează iluzia eficienței, dar slăbește memoria pe termen lung.

Ironia este că mulți dintre cei care au contribuit la dezvoltarea tehnologiilor digitale au ales să limiteze expunerea propriilor copii la acestea. Școli private frecventate de copiii angajaților din marile companii tehnologice pun accent pe interacțiune directă, lectură pe suport tipărit și activități clasice în care se acționează cu oameni, nu cu ecrane. Mesajul este clar: tehnologia este un instrument puternic, dar nu este neutră din punct de vedere cognitiv.

Despre noțiuni precum „verificarea” și „validarea” ce ar mai fi de spus?! Doar că prima (determinarea valorii unui parametru) este valabilă mai mult la nivel primar, individual, al autorului sau furnizorilor implicați în proces, iar a doua, mai extinsă, solicită, de fapt, un cumul de verificări, ce atestă, la final, că scopul intenționat inițial prin actul de creație a fost atins. „Validarea ante-producție” este premiul obținut la un concurs de manuscrise ori acceptarea spre publicare a unei cărți de către o renumită editură. „Validarea post-producție” e reprezentată de aplauze sincere, de cărți vândute în mod real, nu dăruite, de câștigarea unor concursuri cu juriu competente, obiective, de comentarii critice favorabile, dar neplătite de autor, de rămânerea în istoria literaturii chiar și după ce autorul și-a încheiat definitiv opera... Într-o societate normală, ar trebui să primeze efortul pentru prima categorie de validare, tocmai pentru optimizarea resurselor (de timp, intelectuale, emoționale, financiare...) alocate întregului proiect, a doua formă de validare fiind foarte riscantă pentru autor, dar nu imposibilă.

Și dacă în procesul individual de „verificare”, autorul constată că ceva nu e conform propriilor sale așteptări sau ale altora?! Reface creația neconformă cu maximă responsabilitate sau apucă pe calea facilă a „derogării de la cerințele inițiale”, adică... se „reorientează”, inventează, chipurile, un nou stil, promovând o eroare la rang de revoluție, ba, mai și încropește un set de pseudo-principii sfârșitoare, după moda manifestelor experimentale. Găsește câțiva susținători bine plătiți și, e gata aura de nou fenomen literar! Câți au, oare, curajul să rupă „manuscrisele-rebut”, să ștergă definitiv fișierele „virusate” din laptopuri, dacă ele oglindesc neantul, și să o ia de la capăt?!

In tot acest context mișcător, recomand, spre sprijin, un element liniștitor: „codul de conduită”. Și chiar dacă el este promovat la modul declarativ concret, documentat doar în sistemele de management formalizate (nu formale!), ar fi suficient ca scriitorii, dar și partenerii de pe lanțul valoric al cărții (spre exemplu, editurile, care trebuie să uite de câștigul financiar provenit din vânzarea de iluzii autorilor fără viitor și să se orienteze spre profitul obținut din cărțile durabile publicate), să-și asume măcar tacit un set de principii și promisiuni comportamentale/operaționale. Verbalizat ori nu, „codul de conduită” acționează ca un ghid și stimulează reactivarea moralității tuturor, fiind expandabil de la statutul de probă individuală, la cel de câștig social. Imparțialitatea, transparența, etica, profesionalismul, respectul pentru valoarea culturală, protejarea drepturilor de autor... iată câteva elemente, care merită orice strădanie pentru implementare, în vederea obținerii durabilității!

Oboșiți de slalom, vă veți încrunta: „Ce rost ar avea o raportare la acești termeni, la aceste principii? Devine prea artificios demersul propus! Nu există rețetă concretă de scriere a unei cărți! De ce să complicăm totul, când putem lăsa istoria să cearnă realele valori?!”

Poate că aveți dreptate... Dar, n-am putea veni preventiv în ajutorul istoriei, n-am putea economisi energie și resurse trăind într-un stil optimizat și optimizant, fără iluzii și confuzii?! Dacă unii ar medita mai mult la acest conglomerat de factori, pe un fond de minim bun-simț nativ, cu certitudine ar scădea inflația de carte „ne-sustenabilă” din prezent! Altfel, ajungem să trăim doar o perpetuă „vânare de vânt”.

Homo sapiens

Cugetările tinereții – 1972 (I)

Theodor CODREANU

Viața e condamnată să se ascundă. Ceea ce ne arătam durabil e doar scheletul.

Zidul fără ferestre. Igrasie și mucegaiuri.

Arta nu ne dezvăluie adevărul, îl ascunde. Pentru ca adevărul să nu piară.

Trebuie să existe *iubire completă*, după cum se admite existența *criticii complete*. Aceasta din urmă este iubirea completă a artei.

De regulă, oamenii sunt capabili doar de o latură a iubirii. Îndrăgostiții compleți le conjugă pe toate.

Anticii erau sensibili la senzualitatea iubirii. I-a contraccarat Platon cu Afrodita cerească. Evul Mediu s-a oprit la aceasta din urmă, schimbând-o cu Madona. Epocile următoare au adus noi elemente. Acum e posibilă sinteza tuturor.

Ce teribilă perversitate a geniului e în *Castelul* lui Kafka!

„Rusoica” lui Gib I. Mihăiescu există. E plină de mister și ascunde doruri nemărginite. Nu trebuie decât să deschizi ochii ca s-o poți vedea.

Puterea contemplării. Arma ta secretă.

Privește ciocnirile mărunte ale oamenilor din colțul de spectator al lui Eminescu.

Ce performanță să înșeli vigilența „protectoare” a concetățenilor tăi!

Fără mediocritatea lașă, actualele statorniciri sociale n-ar fi fost posibile. Românii au vocația slugii?

Legile își propun să țină în frâu pornirile josnice și egoiste ale oamenilor. Nenorocirea e că sunt aplicate tocmai de cei pe care-i vizează.

Am terminat *Castelul* lui Kafka. Una dintre cele mai triste și mai sumbre cărți pe care le-am citit. Castelul este *Marele Zid*.

Hotărât: ești un ratat în raport cu societatea socialistă. Sunt extrem de puțini cei care vor să te vadă altfel. Și nici tu nu te afli printre ei.

Ratarea nu este altceva decât abandonarea luptei.

Cel cu vocație de luptător nu poate fi înfrânt.

Îndoiala e bună câtă vreme nu te lași strivit de ea.

Începi prin a reflecta asupra iubirii și sfârșești prin a o cânta. Sau invers, neștiind care cale e mai bună.

Supraviețuim înșelând societatea.

Nu cred să fie pedeapsă mai mare decât egoismul chinuitor al geloziei.

Când adevărului i s-a dat drumul în lume, ursitoarea de la urmă a zis: *Toți oamenii se vor bate pentru tine, dar nimeni nu te va urma.*

Socrate a ajuns până la înțelepciune, Iisus, Fiul Omului, până la iubire.

A ști că gloria este suprema deșertăciune.

E mai ușor să fii filosof decât să trăiești ca un filosof.

A fi cufundat în lumea ta, încât să fii imun la restul lumilor. Și să se găsească o femeie care să te urmeze pe această cale grea.

Teoria conform căreia arta este lipsită de orice utilitate, este... foarte practică!

Nu cumva lucrurile se întâmplă altfel? Nu cumva arta este expresia cea mai înaltă a utilității, pe când toate celelalte lucruri sunt de o imensă gratuitate?

Poate că toate sunt o chestiune de limbaj. În polemicile sterile, adversarii refuză să învețe sensurile atribuite cuvintelor de către ceilalți.

Oamenii devin generoși doar prin ce le prisosește.

Dacă părinții care înțeleg cel mai bine mecanismele captării atenției digitale aleg să își protejeze copiii, atunci problema nu poate fi lăsată exclusiv la latitudinea autoreglării sociale.

Sigur că piața cărții și inițiativele culturale private ar putea compensa această tendință de a sta tot mai mult online. Există cluburi de lectură, festivaluri literare, platforme online dedicate cărților. Aceste inițiative ajung însă, de regulă, la persoane care deja au un capital cultural, cum zice James Marriott, și o motivație intrinsecă pentru lectură. Inegalitățile sociale tot mai accentuate în acest secol se reflectă direct în obiceiurile de lectură: copiii din familii cu puține resurse educaționale sunt mai puțin expuși la cărți și au mai puține modele de cititori în jurul lor. Este un cerc vicios care face ca în absența unor politici publice coerente, diferențele să tindă să se adâncească.

Politicele publice în favoarea cititului de plăcere nu înseamnă doar campanii de promovare, ci o regândire a mediului educațional mai ales în România. Dacă lectura profundă presupune concentrare susținută, atunci școala trebuie să creeze condiții pentru antrenarea atenției. Ce se întâmplă la noi? Citeam zilele trecute un interviu cu o profesoară din Spania venită să predea la o școală din București și scandalizată de modul cum sunt acordate notele și cum este tolerat comportamentul elevilor [6]. În multe sisteme occidentale, accentul s-a mutat în ultimii ani pe competențe transversale, proiecte colaborative și evaluări standardizate. Deși aceste abordări au meritele lor, ele reduc timpul dedicat lecturii individuale, tăcute, nefragmentate.

Există însă și exemple pozitive. În Finlanda sau Suedia, de pildă, lectura este integrată transversal în curriculum, iar bibliotecile școlare și publice sunt puternic susținute. Elevii au timp dedicat cititului independent, iar profesorii sunt formați să cultive motivația intrinsecă pentru lectură. În Franța, unele școli au introdus „sfertul de oră de lectură” zilnic, timp în care întreaga comunitate școlară citește în liniște. Astfel de practici nu sunt costisitoare, dar transmit un mesaj cultural puternic: lectura este valoroasă în sine, nu doar ca mijloc pentru a obține note bune.

În Asia, situația este complexă și variată. În țări precum Japonia sau Coreea de Sud, există o cultură puternică a disciplinei și a efortului susținut. Elevii petrec multe ore studiind, iar lectura este adesea asociată cu performanța academică, deci este utilitară. În China, competiția pentru examenele de admitere stimulează un volum mare de lectură, însă nu neapărat lectura de plăcere. În Japonia există programe naționale care încurajează lectura zilnică în școli, iar librăriile și bibliotecile sunt spații frecventate de toate vârstele. Disciplina și concentrarea sunt cultivate sistematic, chiar dacă uneori presiunea performanței poate diminua dimensiunea ludică a cititului. Există o serie de romane japoneze de succes care au fost traduse în română și se învârt în jurul cărților: *Viața mea în librăria Morisaki* și *Întoarcere în librăria Morisaki* de Satoshi Yagisawa sau *Tot ceea ce cauți se află în bibliotecă* de Michiko Aoyama. Ele fac parte din acel ecosistem despre care vorbeam și care contribuie la cultivarea fascinației pentru cărți și a plăcerii de a citi. Și da, au început să apară și cărți de autori români care încearcă să refacă podul magic spre lumea cititului de plăcere începând desigur cu cei tineri, cei mai afectați de asaltul electronic asupra atenției noastre. *Ale și Sufletul Cărților* de Alex Donovici este o frumoasă invitație adresată celor tineri de a descoperi cititul și prietenia.

Comparativ cu Asia, multe sisteme occidentale, și noi le cam copiem fără a le analiza cât de cât, pun accent pe autonomie și alegere individuală, dar se confruntă cu dificultăți în a menține disciplina atenției într-un mediu digital hiperstimulant. A încuraja lectura de plăcere presupune un echilibru fragil între libertate și control. Copiii au nevoie de spații în care să descopere cărți care îi pasionează,

dar și de reguli clare privind utilizarea tehnologiei în clasă. Fără perioade protejate de distragerea atenției, este dificil să se formeze obiceiul concentrării prelungite. Iar când profesorii trimit elevilor din gimnaziu teme pe WhatsApp este greu să le ceri aceluiași elevi să reducă folosirea telefonului.

Este, așadar, situația capabilă să se autoregleze? Teoretic, dacă lectura aduce beneficii evidente – performanță academică, empatie, gândire critică – oamenii ar trebui să fie motivați să o practice. În realitate, însă, piața atenției este dominată de platforme digitale proiectate pentru a maximiza timpul petrecut online. Aceste platforme exploatează mecanisme psihologice puternice, oferind recompense imediate și variate. În competiția dintre o carte care cere răbdare și un flux infinit de conținut scurt, în aparență antrenant, autoreglarea individuală este dificilă, mai ales pentru copiii și adolescenții.

Din acest motiv, intervenția publică pare să fie justificată. Evident că nu înțeleg prin asta impunerea lecturii, ci vizez la crearea unui ecosistem favorabil: biblioteci bine finanțate, programe naționale de lectură, formarea profesorilor în pedagogia atenției, limitarea utilizării dispozitivelor digitale în anumite contexte școlare, campanii care să asocieze lectura cu pasiunile reale ale oamenilor – muzică, sport, grădinărit, știință, gastronomie. Cititul de plăcere trebuie prezentat nu ca o obligație morală, ci ca o experiență adevărată, satisfăcătoare. La firul ierbii, adică la nivel individual, dar cu sprijinul generos al Muzeului Municipal de Istorie din Curtea de Argeș, de aproape doi ani funcționează la Casa Norocea Clubul de Lectură Elisabeta R pentru juniori și seniori. Citim de plăcere și ne împărtășim experiențele lecturii cu tot atâta plăcere.

Din păcate, nu este suficient. Într-o societate fragmentată ca cea în care trăim, fiecare în bula noastră de care suntem sau nu conștienți, politicile publice ar trebui să ne ajute, să vizeze atât adulții, cât și copiii. Programe de lectură în comunități, parteneriate cu locuri de muncă, susținerea cluburilor de carte în biblioteci publice pot contribui la normalizarea lecturii în viața de zi cu zi. Dacă lectura rămâne asociată exclusiv cu școala și evaluarea, ea riscă să fie abandonată odată cu absolvirea. Biblioteca publică din Curtea de Argeș, oraș regal cu o moștenire culturală impresionantă, este în mare nevoie de a fi adusă în actualitate. Iar actualitatea înseamnă acum o simbioză între cultura clasică și cea digitală.

Lectura de plăcere nu este un lux cultural, ci o infrastructură cognitivă esențială pentru democrație, inovație și coeziune socială. Într-o epocă a fragmentării atenției, a promova lectura înseamnă a proteja capacitatea noastră de a gândi profund și de a înțelege perspective diferite. Autoreglarea socială este constant insuficientă într-un mediu dominat de stimuli digitali concepuți pentru captarea atenției. De aceea, politicile publice nu doar că sunt necesare, ci devin o investiție strategică în sănătatea intelectuală a societății.

Referințe

- [1] <https://readingagency.org.uk/get-reading/our-programmes-and-campaigns/national-year-of-reading-2026/>
- [2] <https://goallin.org.uk/>
- [3] <https://jmarriott.substack.com/p/everyone-is-dreaming-about-snakes>
- [4] <https://edituraspandugino.ro/stiitne-socio-umane-studii-interdisciplinare/18-civilizaia-analfabetismului-.html>
- [5] Maryanne Wolf, 2008, *Proust and the Squid – The Story and Science of the Reading Brain*, Icon Books, UK
- [6] <https://adevarul.ro/stiri-interne/societate/o-profesoara-din-spania-socata-de-ce-a-gasit-in-2500635.html>

Titulescu și Basarabia

Nicolae MAREȘ

Apărând Transilvania, Nicolae Titulescu n-a uitat niciodată de Basarabia și Bucovina, toate demersurile sale certificând o concepție integratoare, în care problema revenirii acasă a tuturor provinciilor românești înstrăinate era privită ca un tot, chiar dacă evoluțiile politice au plasat temporar una sau alta dintre componentele ei în prim-plan. Subliniez, Nicolae Titulescu nu a vorbit și nu a acționat în privința Transilvaniei și a Basarabiei în termeni alternativi.

În deplină consonanță cu ideile și gândurile celorlalți mari bărbați politici români ai vremii sale, cu sentimentele întregii suflări românești, Nicolae Titulescu afirma adevărul ineluctabil că nu poate exista pace și stabilitate în Europa atâta timp cât marile imperii ale vremii continuau să dețină ilegal teritorii aparținând altor țări, atâta timp cât politica acestora împiedica împlinirea aspirațiilor naționale ale popoarelor care suportau, uneori de secole, stăpânirea nedemnă și spoliatoarea Imperiilor Otoman, Habsburgic și Țarist.

Angajamentul moral și politic al lui Nicolae Titulescu întru dobândirea și apărarea unității și integrității țării, a atributelor inalienabile de independență și suveranitate ale acesteia a fost constant, categoric, lipsit de echivoc, dobândind noi și importante valențe de-a lungul anilor și noi posibilități de

expresie pe măsura asumării de către omul politic român a noi și importante responsabilități în diplomația românească și în organizațiile cu vocație de universalitate ale vremii sale.

Dacă Basarabia a fost unul dintre primele cuvinte rostite de către Titulescu în cariera sa politică, probabil că acesta a fost și unul dintre ultimele cuvinte, căci, după o viață de luptă și jertfă, el avea să trăiască la cotele suferinței dantești tragedia mutilării prin raptul teritorial, intervenit ca urmare a notelor ultimative sovietice din 26-27 iunie 1940, care ne-au impus cedarea unor străvechi părți ale teritoriului național: Basarabia, Bucovina de Nord și Herța, reprezentând 50.762 km² și 3.915.000 de locuitori, în majoritate români.

Nicolae Titulescu a afirmat cu mare îndreptățire: „Astăzi există o bază juridică în 5 puncte pentru justificarea drepturilor noastre asupra Basarabiei: În primul rând, principiul naționalităților, Basarabia având o mare majoritate de români.

În al doilea rând, votul Parlamentului basarabean (Sfatul Țării), sub regimul sovietic, vot pe care nimeni nu-l poate schimba.

În al treilea rând, tratatul din 1920 cu Marile Puteri.

În al patrulea rând, Convenția semnată la Londra, în iulie 1933, care dă o definiție a teritoriului

românesc.

În al cincilea rând, când România a devenit membră a Societății Națiunilor, ea avea deja Basarabia, ca rezultat al votului Parlamentului basarabean (Sfatul Țării), înainte de a fi semnat unele din tratatele de pace. Ea o deține, de asemenea, în conformitate cu tratatul semnat de Marile Puteri în 1920, înainte de a fi semnat alte tratate de pace.

În plus, potrivit dreptului internațional, atunci când URSS a devenit membră a Societății Națiunilor, ea a fost admisă cu teritoriile ei existente, care nu includeau Basarabia, în privința căreia ea nu a formulat nicio rezervă.

Tocmai în aceste împrejurări și în lumina teritoriilor pe care le dețineau atunci când au devenit membre ale Societății, România Mare și URSS au fost recunoscute de jure de către comunitatea statelor ca subiect de drept internațional.

Am arătat cum trebuie văzută această chestiune de către România. Ea constituie cea mai puternică linie de apărare în cazul contestării drepturilor noastre asupra Basarabiei și trebuie să fie adoptată de români, dacă ei nu au făcut deja acest lucru.”

Din istoria școlii matematice ieșene

Eufrosina OTLĂCAN

Parafrazând celebra zicere a lui Miron Costin, spun că și la Moldova nasc matematicieni și deschid cronică școlii matematice ieșene, țesută în jurul „Seminariului matematic”.

Istoria matematicii în

România (vol. 2 și 3, Ed. Științifică, 1966, 1967), cartea lui George Șt. Andonie, este o poveste frumoasă, la care revin adesea. De aici îmi culeg primele informații, dar multe le voi avea din paginile Internetului. Despre seminariile de matematici publicasem și eu în *Curtea de la Argeș* nr. 2 (123) din februarie 2021, incluzându-l și pe cel de la Iași, acum am la dispoziție și un articol amplu, semnat de profesorul universitar Gh. Bantaș, intitulat *Seminarul matematic „Alexandru Myller”*. (<https://www.math.uaic.ro/~sm/romanian/amsm/istoric.htm>)

Meritul de a fi înființat primul seminar matematic în România îi revine profesorului **Alexandru Myller**, o mare valoare a științei matematice. S-a născut la București, la 3 decembrie 1879, unde și-a făcut studiile, inclusiv Facultatea de Științe a Universității bucureștene. În 1906 obține titlul de doctor în matematici în Germania, la Göttingen, sub conducerea lui David Hilbert, având în comisia de susținere a tezei alte două somități ale matematicii universale, Felix Klein și Hermann Minkowski. Alexandru Myller a fost membru de onoare al Academiei Române din 1938, rector al Universității din Iași (1944-1945) și Doctor Honoris Causa al Universității Humboldt din Hamburg în 1959. În teza sa de doctorat, Alexandru Myller s-a dovedit un fin creator în domeniul analizei matematice – mai precis, al ecuațiilor diferențiale, care l-au condus la ecuații integrale; în construcția acestei legături, Myller are prioritate. Revenit în țară, Alexandru Myller va fi și un strălucit geometru. Lucrările lui Myller de geometrie au condus la numeroase cercetări ale unor matematicieni din Italia, URSS, Japonia și România. În literatura matematică universală dedicată studiilor de geometrie diferențială a curbelor și suprafețelor, sunt înscrise și *rețelele Myller*. „Opera de creație a profesorului academician Al. Myller este o operă de geometru, cu specialitatea geometrie diferențială; el este inițiatorul școlii de geometrie diferențială de la Iași”, scrie Andonie (vol. 2, p. 232). S-a stins din viață la Iași, la 4 iulie 1965.

Andonie enumeră (vol. 2, p. 214) matematicienii ieșeni care au gravitat în jurul lui Alexandru Myller, legați fiind de Biblioteca de matematică, cum a mai fost numit Seminarul matematic de la Iași: Vera

Myller-Lebedev, Octav Mayer, Ilie Popa, Dumitru A. Mangeron, Silvia Creangă, Ion Creangă, E. Arghiriade, C. Bogdan, Mendel și Adolf Haimovici, Gheorghe Gheorghiev. În volumul 3 al *Istoriei matematicii în România*, găsim contribuțiile fiecăruia la formarea acelei școlii ieșene de matematică, în special de geometrie, și prioritățile pe care le-au avut în istoria matematicii în România. Deși merită toți a le reaminti activitatea, totuși, în acest spațiu voi alege doar câțiva, profilul uman al acestora fiind tot atât de interesant ca și activitatea lor matematică.

Vera Myller-Lebedev (1880-1970), matematiciana născută la Novgorod în Rusia, cu facultate de matematică la St. Petersburg și doctorat în matematică la Göttingen, tot sub conducerea lui David Hilbert, se căsătorește în Germania în 1907 cu Alexandru Myller, pe care îl va urma la București și Iași. Din 1910 va fi docent al Universității din Iași, urmând a fi conferențiar și profesor (din 16 noiembrie 1918) la catedra de teoria funcțiilor de la Facultatea de Științe a Universității din Iași. Este prima femeie profesor universitar din România și prima matematiciană de la noi. Alături de soțul ei, din fonduri proprii, a contribuit la înzestrarea cu cărți a Seminarului matematic din Iași.

Octav Mayer (1895-1966) are lucrări importante de geometrie diferențială. A urmat Facultatea de Științe a Universității din Iași, unde doar în 1919 și-a luat licența, între 1916-1918 participând ca militar la Marele Război. În 1920 își ia doctoratul la Iași, fiind primul doctorat în matematici pure luat în România. Între 1925 și 1929 va fi profesor la Universitatea din Cernăuți, apoi șef al catedrei de geometrie la Iași. Din 1955, membru titular al Academiei Române, se înscrie în creația matematică românească cu *suprafața Mayer*, cu studiul amănunțit al *rețelelor Myller*; este citat, între altele, în tratatul de geometrie proiectivă al lui G. Fubini și E. Cech. A dus „mai departe și peste hotare renumele creației noastre în domeniul geometriei”, scrie Andonie (vol. 2, pag. 245). Institutul de matematică din Iași poartă numele „Octav Mayer”.

Silvia Creangă (1894-1952) este „prima noastră femeie care și-a trecut doctoratul în matematici, în anul 1925, la Universitatea din Iași, cu teză publicată în 1927” (Andonie, vol. 3, pag. 86). După școala primară la Piatra Neamț, intră cu examen la Școala centrală de fete din București, cu profil umanist. După bacalaureat, dă diferențele pentru liceul „real” și al doilea bacalaureat la Liceul Național din Iași, iar în 1913 se înscrie la secția de matematici a Facultății

de științe de la Universitatea din Iași, unde își ia licența în 1917. Își va trece și examenul de capacitate pentru învățământul secundar, predă matematica la licee, este numită asistentă universitară la Seminarul matematic al Facultății de Științe și își susține teza de doctorat în fața comisiei prezidate de Alexandru Myller. După susținere, își ia concediu un an și merge în Italia, la Universitatea din Pisa, pentru a urmări un curs al matematicianului Bianchi. Revenită în țară, va fi profesoară la Liceul „Oltea Doamna” din Iași, apoi la București, la Liceul „Ion Heliade Rădulescu”, și la școlile medii 2 și 3. (După reforma din 1948, liceele s-au numit școli medii; la Școala medie de fete nr. 3 din București am învățat și eu, între anii 1949-1953. Pe profesoara mea de matematică din clasa a 11-a, Lucreția Carp, o asemui Silviei Creangă, ca profil profesional, dar chiar, privind fotografia din cartea lui Andonie, și ca fizionomie.) S-a stins din viață la 31 martie 1952, la masa sa de lucru, redactând o lucrare de metodică. „Cu toate că avea strălucite studii superioare de matematici, Silvia Creangă nu a pătruns și în învățământul superior, deși merita acest lucru”, concluzionează istoriograful matematicii în România.

Dumitru Mangeron (1906-1991) s-a născut la Chișinău, a urmat cursurile Facultății de Științe la Universitatea din Iași, unde și-a luat licența în matematici în anul 1930. În Italia, la Universitatea din Neapole, și-a susținut doctoratul în matematici la 25 iunie 1932. Întors în țară, trece prin toate gradele universitare până la profesor, începând ca asistent la Seminarul matematic. În cea mai mare parte a vieții sale, funcționează la Institutul Politehnic (azi, Universitatea Tehnică „Gheorghe Asachi”). Are peste 600 de lucrări științifice publicate, multe cu colaboratori, atât în țară cât și din străinătate: URSS, China, India, Argentina. Lucrările sale sunt citate de mulți cercetători. De exemplu, în 1936, profesorul Mario Salvador de la Columbia University din New York folosește una dintre lucrările matematicianului român, introducând termenii *ecuații Mangeron*, *funcții Mangeron* pentru ecuațiile undelor polivibrante, descoperite de Mangeron. A creat *teoria accelerațiilor reduse* care urma să fie utilizată în acțiunea de pregătire a zborurilor spațiale. A generalizat ecuațiile lui Lagrange, care se află la baza mecanicii, introducând accelerații de ordin superior, ajungând la ecuațiile denumite Mangeron-Tsenov sau Lagrange-Mangeron.

Istoria de lângă noi

Mendel Haimovici (1906-1973), academician, a fost evocat de acad. Dorin Leșan la 50 de ani de la moarte în revista *Academica* a Academiei Române.

Ilie Popa (1907-1983), născut la Iași, își face aici studiile, inclusiv Universitatea, unde obține licența în matematică în anul 1931, iar doctoratul în 1934, cu *Contribuții la geometria centro-afină diferențială*. Urmează a fi la Seminarul matematic conferențiar, iar mai târziu, din 1942, profesor la Facultatea de Științe a Universității din Iași. Între 1936 și 1938 făcuse studii speciale la Roma și la Hamburg. „Ilie Popa se înscrie în matematica noastră cu contribuții de geometru și istoriograf al matematicii și învățământului matematic”, scrie Andonie.

Ion Creangă (1911-1987) a fost profesor universitar și rector al Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași (1955-1972). A adus contribuții semnificative în geometria diferențială și în ecuațiile matriciale, fiind o personalitate marcantă a școlii matematice ieșene. A rămas orfan de tată pe când avea un an. Cursurile primare, secundare și superioare le-a parcurs la Iași. În 1931 obține licența în matematică. Devine asistent la Seminarul de Matematică al Universității din Iași, unde a avut posibilitatea să cerceteze laborios unele probleme care au devenit obiectul cercetărilor sale ulterioare. În 1939 și-a trecut doctoratul la Roma, specialitatea matematică, sub îndrumarea lui Enrico Bompiani. Dar Andonie ne mai spune că sora sa, Silvia Creangă, la 18 ani, când cei 7 copii ai familiei Creangă (nicio legătură cu povestitorul Ion Creangă) rămăseseră orfani de tată, s-a ocupat de educația celui mai mic frate, Ion. Este și o explicație a faptului că ea a mers la Roma la cursurile lui Bompiani, în ideea de a susține formația de matematician a fratelui său. Ion Creangă va fi profesor la Politehnica din Iași, profesor la Facultatea de matematică a Universității, decan între 1948 și 1953. Mirela Ștefănescu, profesor universitar la Universitatea Ovidius din Constanța, a fost doctoranda profesorului Ion Creangă la Iași.

Succesul școlii matematice de la Iași îl înțelegem urmărind articolul profesorului Gheorghe Bantaș (1930-2006), din care citez: „Când în 1910 – scrie A. Myller în *Istoricul Seminarului matematic al Universității din Iași* – am fost recomandat profesor la Catedra Universității din Iași, mi-am dat seama că rolul secțiunii de matematici nu se putea mărgini la acela de a da anual țării un număr oarecare de profesori secundari. Era timpul să se înceapă o mișcare de creație științifică originală...” Pentru înfăptuirea acestui deziderat, care devine idealul vieții sale, A. Myller trece la crearea bazei materiale a cercetărilor matematice originale, concretizate în Biblioteca Seminarului matematic și în înființarea unui centru de cercetare științifică. „M-am gândit – scria Myller în lucrarea menționată – că mișcarea nu putea fi formată decât prin o bună bibliotecă de specialitate. Ea era instrumentul indispensabil oricărei activități matematice. Fără

bibliotecă nu se putea face știință. (...) Al doilea punct al programului meu de lucru în Iași era să formez în jurul Seminarului o pleiadă de tineri matematicieni.” Înfruntând greutățile începutului, indiferența guvernelor și ignoranța unor personalități ale acelor timpuri, ideile lui Myller s-au impus și au înflorit. Profesorul Myller a reușit să constituie o bogată bibliotecă matematică, în care se găseau toate revistele la zi, colecțiile de opere complete ale marilor matematicieni, cărțile de matematică apărute în lume, care prezentau interes, ediții rare, cărți de valoare istorică etc.

Profesorul Gh. Bantaș mai scrie: „Actul de naștere a Seminarului matematic poate fi datat 18 octombrie 1910, ziua în care A. Myller înregistrează personal prima colecție de cărți și reviste matematice intrate în fondul bibliotecii Seminarului de geometrie analitică, cum se numea pe atunci. Secundat de elevii săi în munca de constituire a bibliotecii, Myller a făcut ca aceasta să devină, în preajma anilor '40, una dintre cele mai mari biblioteci de matematică din sud-estul Europei. Totodată, Myller s-a preocupat și de atragerea la Iași a unui corp didactic de mare valoare; așa au venit aici profesorii Victor Vâlcovici, Simion Stoilow, Simion Sanielevici, Grigore C. Moisil, Tiberiu Popoviciu s.a. Aceștia au adus la Universitatea ieșeană suflul înnoirilor matematice de atunci, contribuind în mod esențial la îmbunătățirea calității învățământului și cercetării, la lărgirea orizontului științific al Seminarului matematic și mai ales la formarea noilor generații de matematicieni.”

Și tot din articolul citat: „În momentul de față, biblioteca Seminarului matematic cuprinde peste 62000 de cărți și reviste de specialitate, la care se adaugă un însemnat număr de microfilme și fotocopii. Astăzi, Seminarul matematic realizează legături științifice și de schimb de reviste cu 200 de parteneri din 46 de țări, concretizate în primirea a 224 de titluri însumând 1422 de fascicule pe an. Acest schimb se efectuează prin intermediul *Analelor științifice ale Universității* și tot prin ele se obțin din străinătate numeroase lucrări de specialitate, pentru a fi recenzate. (...) O dovadă a valorii matematicienilor ieșeni este că un număr impresionant dintre aceștia au fost aleși membri ai Academiei Române: N. Culiuanu, C. Climescu, D. Pompeiu, C. Popovici, A. Myller, V. Vâlcovici, S. Stoilow, S. Sanielevici, Gr.C. Moisil, T. Popoviciu, O. Mayer, Gh. Vrănceanu, D. Mangeron, M. Haimovici, V. Barbu, D. Leșan, R. Miron.” (Nu știu când Gh. Bantaș, mort în anul 2006, publica articolul său în revista Universității din Iași, constat, însă, lipsa numelui lui C. Corduneanu.)

Am vizitat, după anul 2000, Facultatea de matematică din Iași și celebra sa Bibliotecă. Totuși, puțini matematicieni ieșeni am cunoscut personal, dar amintirea profesorului **Constantin Corduneanu** (1928-2018), pe care l-am întâlnit în 2004 la Baden-Baden, cu ocazia Conferinței Internaționale despre Sisteme, Informatică și Cibernetică, *InterSymp*, mi-a rămas neștersă în minte, fapt pentru care și marelui

matematician îi fac loc în această scurtă incursiune prin istoria matematicilor ieșene. În minunata stațiune balneară de la poalele munților Pădurea Neagră, într-o după-amiază la o terasă, împreună și cu matematicianul-informatician Alexandru Mugur de la Universitatea din Jyväskylä din Finlanda, am vorbit despre matematicieni români care au avut șansa ca numele lor să fie recunoscut pentru noțiuni noi pe care le-au adus în matematici.

Date esențiale despre academicianul Constantin Corduneanu le am din necrologul publicat de Academia Română la moartea acestuia (<https://acad.ro/commem/dec2018/>) „Constantin Corduneanu a urmat Liceul Militar din Iași și Colegiul Național Militar «N. Filipescu» din Predeal (Mănăstirea Dealu) (1940-1947). În anul 1951 absolvă cursurile Facultății de Științe a Universității din Iași, secția matematică, iar doi ani mai târziu se înscrie la doctorat la aceeași universitate. În 1956 obține titlul de doctor în matematică cu teza *Probleme globale pentru ecuații diferențiale de ordinul I și II*, având conducător științific pe prof. Ilie Popa și referenți pe Miron Nicolescu, Gr.C. Moisil și A. Haimovici. (...) A fost decan al Facultății de Matematică din cadrul Universității «Al.I. Cuza» din Iași (1968-1972), prorector (1972-1973 și 1974-1977), șef al Catedrei de matematică și fizică (1964-1966) și rector (1966-1968) la Institutul Pedagogic din Suceava. După repetate stagii ca profesor invitat în Statele Unite ale Americii, (...) în anul 1978 se stabilește peste ocean, unde activează ca profesor titular la Universitatea Statului Texas din Arlington. Din această poziție s-a pensionat în 1996, devenind Profesor emerit. Profesorul Constantin Corduneanu a contribuit la pregătirea matematică a aproape 4.000 de studenți în România și peste 3.000 de studenți în Statele Unite ale Americii. Peste 20 de doctoranzi sau tineri cercetători și-au trecut doctoratul sub îndrumarea sa. După 1990, a fost prezent deopotrivă în SUA și în România, unde a activat la Institutul de Matematică «Octav Mayer» din cadrul Filialei Iași a Academiei Române. Din 1979 a activat în Academia Româno-Americană de Arte și Științe, unde a deținut funcția de membru al comitetului de conducere (1982-1995) și apoi pe cea de președinte (1995-1998). (...) A publicat, în România și în străinătate, aproximativ 200 de cărți și articole științifice în care a abordat variate domenii de cercetare. (...) Academia Română l-a ales membru corespondent în anul 1974, calitate care i-a fost retrasă ca urmare a plecării din țară în anul 1978. A fost repus în drepturi în 1990, iar în anul 2015, a fost ales membru titular.”

Cu această scurtă incursiune în istoria școlii matematice ieșene, observând și câte priorități le-au avut universitarii ieșeni în matematica din țara noastră, aducem un omagiu tuturor celor care, timp de peste un secol, au dăruit României sute de mii de profesori devotați învățământului și cercetării matematice.

Semn(al) de carte

Gheorghe Vasile, *Decriptarea inscripțiilor Tărtăria*, Editura Proșcoala, Râmnicu Vâlcea, 2025

Absolut fascinant studiul domnului Gh.V. O plăcere de citit pentru a extinde orizontul de cunoaștere și de a potoli setea de cunoaștere. O interpretare arheologică foarte atractivă! O interpretare astrologică inedită! O interpretare interesantă în aria studiilor indo-europene” (Prof. univ. Mircea Iltu, specialist în religie vedică și hinduism vedic, în literatură și limbă sanscrită)

Cartea domnului Gh.V. este un material provocator despre tăblițele de la Tărtăria și o interpretare a acestora în cheie vedică. Este o abordare îndrăznească, ce își propune o argumentare științifică, aplicată, întemeiată pe mult efort și foarte multă muncă de documentare și sinteză. (Lect. univ. Florina Dobre Brat, specialist în civilizație și cultură veche indiană) (Texte de pe coperta a patra a cărții.)

Lucia Hossu-Longin, *Distrugerea Bucureștiului. O fotografie de adio*, Editura Hyperliteratura, București, 2026

Între anii 1977-1989, o cincime din teritoriul Bucureștiului a fost dărâmată. Nu numai oamenii au fost condamnați în anii comunismului și au suferit teroarea, ci și casele, străzile și bisericile.

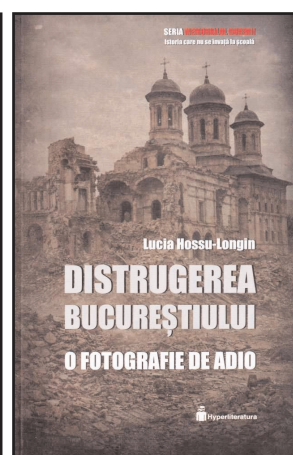
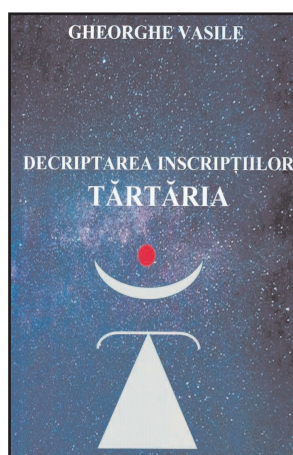
Lucia Hossu-Longin pornește alături de martori, istorici și arhitecți într-o călătorie prin cartiere distruse și uitate, biserici demolate sau translate, arătând cât rău a produs construirea Casei Poporului și a centrului civic visat de Ceaușescu: sute de monumente distruse, a căror recuperare o putem face numai prin amintire. (Pe coperta a patra a cărții)

Radu Homescu, *Saturniana din palma mea sau o viață privită dinspre amurg*, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad, 2026

Sunt rare acele vieți care, prin discreția și verticalitatea lor, lasă urme adânci în conștiința unui popor. Ați fost și sunteți o astfel de prezență – un om care nu a cerut niciodată luminile rampei, dar care a luminat, prin prezența și misiunea sa, drumuri esențiale pentru România și pentru sufletul ei colectiv. Ați fost puntea prin care România a putut dialoga cu lumea, nu doar în limbaj diplomatic, ci în cel mai profund sens al cuvântului – prin valorile, cultura și demnitatea poporului român.

În anii de după Revoluție, când țara noastră își căuta glasul și locul, ați contribuit la această regăsire prin curaj, inteligență și echilibru. Ca senator și ulterior ca ambasador în Israel și Filipine, ați demonstrat că diplomația nu este doar o meserie, ci un act de generozitate umană și viziune. (...)

Dar, dincolo de funcții și merite, ceea ce rămâne în inimile celor care v-au cunoscut este omul Radu Homescu: discret, cultivat, demn. Un om care a investit în imaginea României nu pentru faimă personală, ci pentru ca viitoarele generații să poată pași mai sigur într-o lume globală. (...) (Adrian Mihailovici, pe coperta a patra)

Despre inteligențele non-umane

Dan D. FARCAȘ

Continuând evocarea unor evenimente și personalități pe care am avut șansa să le cunosc, prin activitățile zise „de timp liber”, îmi vine în minte o discuție de vacanță pe care am avut-o, demult, cu un coleg, privitor la ipoteticele civilizații extraterestre. Între altele, îmi exprimasesem scepticismul că prin programele SETI, de căutare a unui semnal radio din Univers, se va descoperi ceva, întrucât e neverosimil ca în preajma noastră să existe o inteligență, cam de nivelul nostru, care să și folosească radioul pentru comunicații.

Am argumentat că aproape nimeni nu ia în seamă că distanțele dintre ipoteticele civilizații sunt imense nu doar în spațiu, ci și în timp. Toate scenariile de întâlniri cosmice au în vedere civilizații apărute aproape simultan, cu o diferență de doar câteva milenii în evoluție. Or, statistic, distanțele în timp între ipoteticele civilizații pot ajunge chiar și la un miliard de ani, dacă nu mai mult. Iar dacă distanța în timp între două civilizații este mai mare de câteva milioane de ani, dialogul devine exclus. Nici noi, dacă monitorizăm activitatea unui mușuroi de furnici nu trimitem un ambasador la regina furnicilor. Ceea ce nu exclude desigur intervenții punctuale.

Am adăugat că, tot statistic, era aproape imposibil ca ipoteticele „hipercivilizații” cosmice (cum îmi place să le numesc acum), foarte vechi, să nu fi ajuns lângă Terra. Ele poate chiar așteaptă să producem, cândva în viitor, o „recoltă”, de pildă, bazată pe modul original în care vedem noi lumea. Iar dacă ne-ar contacta pe față, sau ne-ar ajuta, toată această recoltă s-ar irosi prin aculturație. Din această cauză eram convins că, deși puterea, știința și tehnologiile lor trebuie să fie inimaginabil de avansate, ele nu vor interveni în treburile noastre până nu ne maturizăm singuri, în felul nostru, neajutați de nimeni.

În zilele care au urmat, m-am gândit că aceste idei ar merita să fie și puse pe hârtie. Așa se face că, la sfârșitul anului 1978, am dat la revista *Știință și Tehnică* un articol intitulat „De ce tac civilizațiile extraterestre”. Textul fiind destul de voluminos, redactorul șef Ion Chițu l-a publicat în trei numere consecutive.

În 1979, Editura Albatros îmi publicase cartea *Calculatorul electronic și gândirea umană*. La sărbătorirea evenimentului, cei de la editură, în frunte cu directorul Mircea Sântimbreanu (1927-1999), îndrăgii scriitor pentru tineret, m-au surprins cu întrebarea: „Și pe când ne dai următoarea carte?” Era o invitație rară, într-o vreme când existau doar câteva edituri și fiecare avea posibilitatea să lanseze doar un număr limitat de titluri pe an.

În scurt timp am ajuns la concluzia că cel mai bun răspuns ar fi să dezvolt ideile din articolul despre extraterestri la nivel de carte. Dar mi-am dat seama imediat că cea mai mare problemă va fi lipsa surselor de informare. La vremea aceea, în România, nu puteai avea acces la reviste și cărți cu această tematică (a merge la Biblioteca Americană și altele asemenea, te făcea subiectul unui dosar de urmărire la securitate), iar internetul, chiar dacă ar fi existat, cred că ne-ar fi fost și el interzis. S-a întâmplat însă atunci că, oriunde mă duceam, dar mai ales la cina SF, deși nu divulgam la ce lucram, apărea mereu cineva care avea o carte sau două, recente, aduse din străinătate, exact pe problemele care mă interesau, respectivii fiind dispuși să mi le și împrumute. Astfel, am îmbogățit lucrarea mea cu o mulțime de alte subiecte adiacente. Între altele, am înțeles abia atunci că fenomenul OZN, mult hulit de majoritatea oamenilor de știință, este nu doar real, dar ar putea avea în spate, probabil, acea ipotetică foarte veche inteligență. Și ea ar putea fi responsabilă și de răpirile OZN, de relicve antice imposibile, ca și de unele apariții folclorice și religioase.

Cartea *De ce tac civilizațiile extraterestre* a apărut în decembrie 1983. Redacția tăia trei capitole despre paranormal, pe care n-am mai putut să le înlocuiesc, în fața de corecturi, decât cu un rezumat de 15 rânduri. Când i-am întrebat de ce au făcut asta,

mi-au spus că straniețea care se amplifică de la un paragraf la altul, într-un mod credibil, i-a înfricoșat.

Lucrarea a mai avut un efect, oarecum neașteptat. Deoarece scrisesem pe larg despre OZN-uri și mai ales despre un fenomen care nu se mai comentase la noi până atunci, anume presupusele răpiri de oameni efectuate de OZN-uri, am fost invitat în mai multe locuri să vorbesc despre aceste subiecte controversate, în școli, biblioteci și la întâlniri cu cititorii, uneori în afara Bucureștilor. Ca un alt efect al cărții, i-am cunoscut: pe medicul Dumitru Constantin-Dulcan, autorul unei lucrări de un extraordinar succes, *Inteligența materiei*, pe Doru Davidovici, pilot militar pe supersonice, autor și el al unor cărți despre extraterestri, pe cosmonautul Dumitru Prunariu, dar și alte personalități interesate de subiect.

La întâlniri, apăreau și întrebări la care nu știam să răspund. Deci am fost stimulat să caut și să primesc cărți și articole din străinătate. Am reușit asta mai ales după 1990, când am și putut publica mai mult pe această temă.

Am intrat astfel treptat și într-un mic „club” informal de persoane interesate de controversatul fenomen OZN. Cea mai importantă personalitate era aici

scriitorul Ion Hobana (1931-2011), care, în special prin volumul *Ufo's From Behind The Iron Curtain* (1974), dobândise o notorietate internațională în domeniu. Dintre alți autori dedicați acestei problematici, cu care am fost în relații apropiate și cu care am avut plăcerea să discut și la mine acasă, menționez pe pilotul militar Doru Davidovici (1945-1989), dispărut într-un tragic accident, multilateralul autor timișorean György Mandics, profesorul universitar clujean Adrian Pătruț, generalul Emil Străinu și (deși nu aparține strict domeniului) colonelul de contrainformații, în rezervă, ulterior faimos autor, Pavel Coruț (1949-2021).

Probabil cel mai prolific ufolog român a fost profesorul din Vălenii de Munte Călin Turcu (1942-2006), de care m-au legat, de asemenea, relații prietenești, până la prematura sa dispariție. O mențiune merită și fostul aviator militar, apoi scriitor și editor, Dan Apostol (1957-2013), și el prea devreme plecat dintre noi, autor a multor cărți din domeniu și care mi-a fost și editor la trei volume.

În 1998, un mic grup de entuziaști am decis să înființăm *Asociația pentru Studiul Fenomenelor Aeronautice Neidentificate* (ASFAN) din România, ca o organizație cu statut juridic, destinată exclusiv studierii fenomenului OZN. S-au afiliat peste 20 de membri fondatori. Ion Hobana a devenit președinte, eu vicepreședinte, Harald Alexandrescu (1945-2005), șeful Observatorului Astronomic popular, director executiv. Membrii erau specialiști cu competențe variate, între care: scriitorul Ion Țugui, generalul Emil

Străinu, Ioan Albescu, fost redactor-șef la *Știință și Tehnică*, Mihai Bădescu, realizator la TVR, Alecu Marciuc, realizator radio, dr. ing. Florin Munteanu, specialist în studiul complexității, fizicianul Alexandru Mușat, Cristian Român, jurnalist de știință, Sorin Ștefănescu, directorul Aldo Press ș.a.m.d. Am obținut aprobarea Ministrului Cercetării și Tehnologiei, ca și a Primarului General al Capitalei, primind un sediu la Observatorul Astronomic Municipal „Amiral Vasile Urseanu”, din București, bulevardul Lascăr Catargiu 21. Asociația a organizat colectarea și investigarea unor cazuri din România (expuse în parte pe site-ul asociației), conferințe publice, contacte internaționale etc. Din 2011, după decesul lui Ion Hobana, am rămas eu președintele asociației.

Pe baza recomandărilor lui Ion Hobana, am intrat, treptat, în rețelele internaționale de ufologi. În 2014 identificasem câteva cazuri interesante în care piloți militari români s-au întâlnit cu OZN-uri și acum, în retragere, erau dispuși să depună mărturie. Cazurile au ajuns și la cunoștința ufologului veteran britanic Philip Mantle, care a cerut permisiunea să le publice într-o revistă. Întrucât, la scurt timp după aceea, publicația a avut probleme, el a ridicat ștacheta și m-a întrebat dacă n-aș vrea să scriu o carte despre cazurile OZN din România, carte pe care el s-o publice la editura sa. Am fost surprins, dar mi-am zis că e o ocazie unică să ne facem cunoscuți anglofonilor pe acest subiect, la peste 40 de ani după cărțile lui Ion Hobana.

Așa se face că, în 2016, apărea în Anglia volumul *UFOs over Romania*. Pe lângă versiunea engleză, lucrarea a fost publicată apoi și în română, germană, spaniolă și franceză. Marea surpriză pentru mine a fost când Philip Mantle mi-a spus că dacă-i mai dau o carte, mi-o publică și pe aceea. Așa s-a născut în 2019 volumul *Hyper-civilizations An Answer to ET Contacts on Earth*.

Între timp, în decembrie 2017 oficialitățile militare americane au recunoscut, în sfârșit, după cincizeci de ani de negare, că au fost tot timpul interesate de fenomenul OZN și că au cheltuit milioane de dolari ca să afle ce sunt ele, fără niciun rezultat. Poate ca efect al acestor dezvoltări, după o invitație primită de ASFAN, ne-am întâlnit, pe 6 martie 2018, cu atașatul militar al Chinei însoțit de doi oficiali. Voiau să afle de la noi un singur lucru: ce sunt, după părerea noastră, OZN-urile... Așadar, și ei conștientizaseră importanța fenomenului.

Ca o confirmare, în septembrie am primit o invitație de la cunoscuții ufologi Roberto Pinotti (Italia) și A.J. Gevaerd (Brazilia) să particip la o conferință OZN care urma să aibă loc în perioada 16-17 octombrie 2018, la Moscova. N-am vrut să merg, inclusiv din cauza unor probleme de sănătate. Ulterior am aflat că manifestarea a fost organizată, în colaborare, de entități din Rusia și China, toate cheltuielile fiind suportate de partea chineză. Intenția conferinței era crearea unei organizații internaționale de profil. Din păcate, în 2019 China s-a retras, fără explicații, din proiect, dar reprezentanții celorlalte aproape 30 de țări invitate au rămas în legătură. În mai 2021, ei s-au înscris oficial, în Portugalia, ca organizația, numită *International Coalition for Extraterrestrial Research* (ICER), eu fiind reprezentant pentru România, iar adjunct inginerul Adrian Urzică, actualul director executiv ASFAN.

În iunie 2021, Pentagonul și structurile de informații din SUA au fost obligate să prezinte către Congresul SUA un raport cu ce știu despre OZN-uri. Au urmat audieri publice în Congres, legi dedicate și crearea unei structuri militare permanente care să se ocupe de desecretizarea documentelor privind fenomenul. Dezvăluirile au continuat, angrenând recent inclusiv președintele SUA. Mi s-a confirmat astfel că ceea ce am urmărit în toți acești ani n-a fost doar o himeră.

Istoria de lângă noi

Ioan Florin STANCIU

*Lăsat-au puternicul
Dumnezeu iscusită oglindă
minții omenesti, scrisoarea,
dintru care, dacă va nevoi,
omul pre toate cele de mult
trecute le va putea afla.*
(Dimitrie Cantemir)

Întâmplarea aceasta, fabuloasă și uimitoare pare desprinsă dintre acelea pe care, sub titlul *O samă de cuvinte*, Ion Neculce le-a adunat cu mărturisită șovăială înaintea *Letopiseșului* său fără pereche. Chiar dacă, norocos descălcăcit din tenebre, istorioara noastră nu se va fi petrecut pe la îndepărtate răscruci de ruine încliate-între apele morților, dar cu mult mai încoace, în veacul cumplit, ce-abia ni s-a șters dintre zodii. Astfel, prin toamna anului 1926, plugarul Constantin Nicoară din Valea Țapului (*Teche Deresi*) a făcut o descoperire cu totul întâmplătoare, dar care lesne s-ar fi putut înscrie printre cele mai de seamă biruințe ale istoriografiei noastre moderne. Surprins de puhoie pe câmp, omul taman se-întorcea cam plouat, spre casă, când numai ce-a zărit o caravană de osmanlii murați, care iavaș-iavaș se împleticea înglodat, prin mlăștinișuri, către Stambul, unde președintele Kemal Atatürk îi chemase în mod repetat pe turcii de la nord de Dunăre, pentru a i se alătura, ca slobozi și prosperi republicani ai Turciei democratice.

Destul doar că, după trecerea lor, românul zărește uimit, pe-o buză de șanț, un cocoloș de buleandră, pe care, neavând răgazul să o cerceteze temeinic, o ridică-n vârf de băț și o duce cu dânsul până acasă, unde, clătind-o în cazanul de sub streșină, descoperă că-i vorba despre un soi de carte pe jumătate încliată și pe jumătate vâlvoi: „La o adică, părea, carevasăzică, vreo terfeloagă din mătasa scrisă (*kitab*), dar foarte rău înmămolită și-învălmășită ca varza, chiar dacă mie tot nu-mi venea a crede că paparudele-alea păgâne o căraseră atâta amar de drum, fără niciun folos pentru dâșii!”

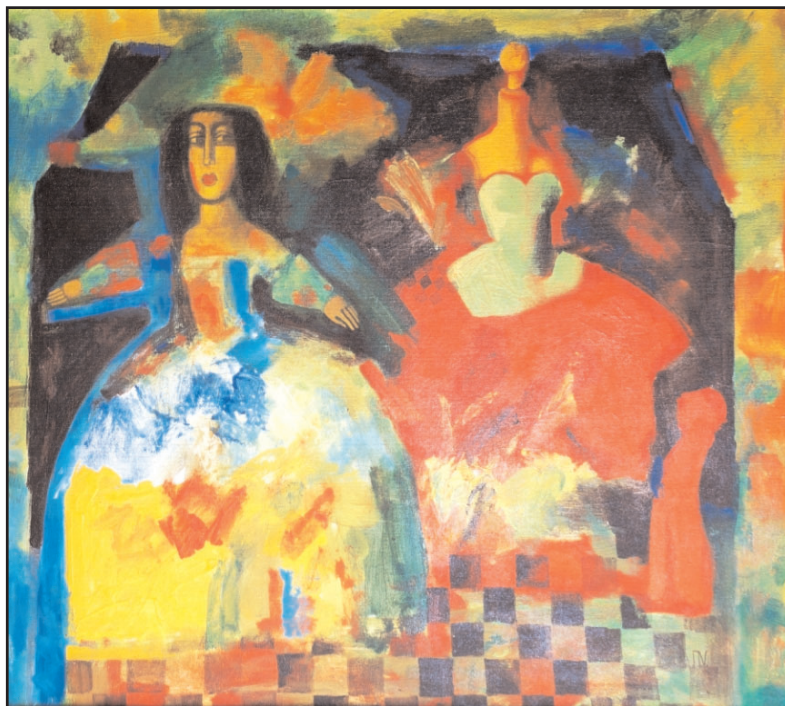
Fiind unul dintre puținii știutori de slovă din partea aceea a lumii, Nicoară înțelege cu mai îndeaproape luare-aminte, că-i vorba despre o carte frumos încondeiată-n turcește, pe file aproape indestructibile, căci păreau trainic țesute-n mătasa de dud și migălos aliniat-n chenare cu cercuri, spirale și cu flori de zambile.

De aceea, convins fiind că i se întâmplase să nimerească norocos peste un lucru de oarece preț, el aleargă cu cartea-n brațe la vecinul său, preaînțeleptul hagi Cadîr Memet, cel care de foarte mulți ani îi învățase să scrie și să citească pe copiii mai procopsiți din împrejurimi, fie turci, fie vlahi sau bulgari, după cum îl învățase ceva scriere românească și pe Costică-al nostru, cândva, la cuvenitul veleat. Iar hogaș, la fel de surprins, după o mai atentă îndreptare și limpezire a obiectului-carte, deslușește pe prima pagină un titlu de-o palmă, care le taie brusc respirația: *Primele războaie ale Țării Otomane cu Domnul Mihai Viteazul, scrisă în limba turcă de Domnul Dimitrie Cantemir, în anul 1704, la Stambul*. Prin urmare, constatând Nicoară că textul tradus literal de vecinul său părea să sune îndeajuns de limpede și de coerent, își procură îndată un caiet școlăresc și-un condei, spre a consemna și a păstra pentru sine, mai întâi, minunatele istorii pierdute, ale Domnului Cantemir, învățătorul învățaților lumii, despre a cărui strălucită înțelepciune, cu adâncă prețuire și preplecată cinstire, amândoi (valah și tălmaci) aveau deja cunoștință.

Dar, în deplin acord cu istoria întunecată a locurilor, anii trec cu stihile și belelele lor, fără ca vreunul dintre cei care ar fi putut pricepe ceva din scrisoarea aceea să se arate cu adevărat interesat de manuscrisul otoman și, cu atât mai puțin, de copia sa din caietul țăranelor procopsiți cu știința de carte; măcar că acesta încercase de mai multe ori să-i afle vreun rost, pe măsura conținutului său, făcând mai multe drumuri zadarnice pe la autoritățile mai

luminate, de la Chiustenge, Medgidia și Babadag, de la care așteptase fluierând a pagubă vreo umbră de cuvenită răsplătă sau măcar vreo încurajare, ceva. Și, an după an se rostogolesc iarăși secete grozave, simunuri de pulberi și de nisipuri fierbinți, apoi, șuvoaiele dezlănțuite ale ploilor și prăbușirea în vuiet a brazdelor de pe dealuri cu malurile lor coșcovite din veacuri, fără să uităm că pe deasupra carapacei de cretă înțelenită a ținutului Abrosit se mai abăteau ca prisos al nenorocirii și jafurile crunte, fumul și chiotele de pradă ale înfometăților akingii de pradă ori ale derbendgiilor din celălalt veac, rămași pe drumuri și mai flămânzi decât lăcustele, după risipirea oștirilor cele fără de număr ale Ayatolahului retras și el de la o vreme, printre dervișii săi persiani de la Piatra Neagră, într-o înțeleaptă și smerită îngândurare silită.

Ca urmare, manuscrisul-tezaur cu faptele mai puțin știute ale lui Mihai Viteazul a rămas răsucit sub o grindă, dăinuind totuși, până-n ajunul noului mare război, când se va fi pierdut definitiv, mai ales că, între timp, o bună parte a martorilor dintâi dispăruseră și ei pe undeva, prin prăpădenia-prăpădeniilor lumii. Iar ceea ce știm, am aflat doar că, prin 1938, așa, Alexandru Dincă, luminatul director al școlii de la Valea Țapului, tot mai convins de importanța extraordinară a celor două

manuscrite, se hotărăște să înștiințeze în scris, la București. Comisia Monumentelor Istorice, iar apoi pe însuși marele Nicolae Iorga și, mereu dezamăgit, pe însuși Majestatea Sa Carol al II-lea, berbantul voievod, a cărui cancelarie solicită expedierea, prin curier, a documentelor respective, care au și plecat frumos împachetate spre București, dar despre care astăzi mai nimic nu se mai știe, chiar dacă-am mai avea măcar dreptul de-a spera că se vor mai fi păstrând, poate, fără titlu și număr de înregistrare, printr-un oarecare ungher colbuit din arhivele regale, strămutate de colo-dincolo, în vremuri de război, fără ca vreun expert adevărat să le fi înregistrat, consultat sau cântărit încă, la modul științific și oficial.

Astfel, la o grea cumpănă a istoriei, când întreg continentul părea să împărțasească soarta Dobrogei medievale, *kitab*-ul urgisit al Domnului Cantemir se pierde din nou, fără urmă, mumificat pe undeva, pe sub piramidele de indolență, de nesimțire și de incompetență ale birocrăției românești din veacul însângerat, căreia, fie vorba-între noi, nici nu i-ar fi trebuit vreun ditamai războiul pentru o așa lamentabilă performanță înscrisă firesc în vrainștea existențială a acestui amnezic deșert al tătarilor de la Poarta Furtunilor, deoarece grozava istorie dobrogeană ni se înfățișează oricum și în mod repetat ca un întunecat podmol de pierzaniei, căsăpiri, jafuri, buclucuri, deșertăciuni, balamucuri, resemnări, jupui și multe alte prăpădenii asemenea.

Reamintind doar spre luare-aminte, aici și acum,

dispariția inexplicabilă a orașului fortificat Ester (*Esterül*), dinspre pe nedrept ignoratele Chei ale Dobrogei; raiaua înfloritoare, cu bazar, bragagerii, hahamuri, saraiuri, hanuri și chiar cu biserici, în genunchi strecurate printre înaltele minarete ale moscheilor migălos brodate-n calcar cretacic – așa cum a văzut-o aieva neobositul călător Evlya Celebi, pe la 1652 – și care, sub numele îngânat pe nemțește, Wister, mai străjuia încă, frumos văruiță, printre viile și livezile suspendate babilonic pe dealurile din împrejurimi, pe la 1706, când o mândră solie austriacă a trecut pe aici, în drumul său către Înalta Poartă. O superbă cetate-târg (*pazargic*), așadar, care a dispărut apoi definitiv din istorie și din geografie, ca și cum s-ar fi coborât împutinat-n țărână, odată cu fantomaticul pârâu sezonier al Casimcei sau ca și cum s-ar fi ridicat eteric la ceruri, odată cu pulberile și cu cețurile munților săi hercinici, îngenunchiați megalitic prin apele morților încă de la Facerea Lumii. (*Une ville disparue de la Doubrodja*, după cum l-a numit arheologul transfig Theodor Mateescu, într-o carte aproape dispărută și ea.) Tot astfel, în fapt, după cum au pierit și fortificațiile cu turnuri de la Karaharman, precum și, la numai vreo mie de pași înspre nord, s-au scufundat sub aceleași pulberi veșnic flămânde arcadele, coloanele și idolii din marmură imperială ai așezărilor romane de la Vicus Celeris, Vicus Quintionis și Histria chiar, pe unde ciobanii noștri valahi (mesio-dacii de-apoi), pribegind ritual, de departe, dinspre Dacia liberă, și-au păscut turmele lor muntene, moldovene și ungurene mai bine de-o mie de ani. În vreme ce nu foarte departe, spre Babadag și Gura Portiței, s-a scufundat prin labirintul ocult de galerii și catacombe cretacice de sub carapacea calcaroasă-a podișului cel de-al patrulea braț al Dunării, legendarul Karaharman și mirabila sa deltă de Eufrat autohton (*La Bouche Karakirmen*, cum apare ea însemnată pe o hartă frâncă, din veacul al XVII-lea, pe care fosta Scythia Minor era numită *Tartharia*).

La care s-ar mai putea adăuga numai decât și mormântul tainic al divinului poet Ovidius – rătăcit asemenea, pe undeva printre ruinele suprapuse ale zecilor de așezări pestrițe care s-au ridicat și prăbușit în strat după strat, peste temeliiile ilustrului port milesian, dar care, în vreun somptuos sarcofag din marmură dalbă, ar putea să mai păstreze neatinsă cumva și-o parte dintre manuscritele sale târzii, redactate, se pare, chiar în limba autohtonilor, sau măcar ultimele sale *epistule ex ponto*, unde va fi dezvăluit, poate, și motivele secrete ale exilului său, pe care nimeni dintre cei vechi n-a îndrăznit să le numească deschis, ca să nu invoce dezlănțuit malefic înșeși cauzele precece ale căderii Imperiului Roman de Răsărit; în fapt, primele trepte blestemate în veci ale Sodomei romane, peste care s-a abătut constrictiv, din toate părțile, fluviul infernal al migrațiilor asiatice multe și devastatoare. Fără să uităm însă, la această retorică enumerare grăbită, nici de enigmaticul papyrus zărit prin transparentul sicriu din cristal ermetic, al Prințesei antice de la Mangalia, dat la iveală de arheologii noștri constanțeni, dar trimis, la ordin, spre descifrare, tocmai la *Nauka Akademia* din Moskova, de unde a și dispărut fără urmă, fiind iute înghițit și digerat prin veșnic flămânde intestine de sub talpa Kremlinului.

Tot astfel, furat și eu de cele deșertăciuni, bine ar fi să nu uit că am pornit, de fapt, doar de la o neprețuită scriere pierdută prin noroiul drumurilor, care n-ar justifica totuși vreun final solemn și patetic, de *Eclesiast*, *Vanitas vanitatum omnia vanitas*, preferând încrederea senină și verde românească a cetățenului caragialian, care-auzise și el despre scrisorile astea pierdute pe la Porțile Orientului: „Ei, aș! Nu face nimica, poate mai găsim alta...”

Prima vizită a Consiliului Științific Internațional la AȘM

Raia ROGAC

Prof. sir Peter Gluckman, președintele Consiliului Științific Internațional (ISC), și dr. Salvatore Aricò, director general al ISC, au efectuat o vizită de lucru la Academia de Științe a Moldovei (AȘM), care s-a constituit din mai multe componente.

Mai întâi, în Sala Mică a AȘM, s-a desfășurat o masă rotundă intitulată „Știința unește: dialog pentru viitor într-o lume în schimbare”, consacrată provocărilor majore ale secolului XXI și rolului comunității științifice în identificarea unor soluții sustenabile, la care au participat oaspeții de la ISC și comunitatea academică de la Chișinău. Între cei prezenți i-aș menționa pe membrii conducerii AȘM și reprezentanți ai unor secții științifice: în primul rând, președintele AȘM, acad. Ion Tighineanu; apoi vicepreședinții, acad. Eva Gudumac, coordonator al Secției de Științe ale Vieții; membru corespondent Ion Hadârcă, coordonator al Secției de Științe Sociale, Economice, Umanistice și Arte; membru corespondent Aurelian Dănilă, coordonator adjunct al aceleiași secții, și secretarul științific general al AȘM, dr. hab. Liliana Condraticova.

Apoi în Sala Azurie a AȘM, cu prezența președintelui ISC, prof. sir Peter Gluckman și a directorului general al ISC, dr. Salvatore Aricò, a președintelui Academiei Române, acad. Marius Andruh, dar și a miniștrilor Educației și Cercetării, Dan Perciune, și al Sănătății, membru corespondent Emil Ceban, a avut loc o rundă de discuții.

Președintele AȘM, acad. Ion Tighineanu, a subliniat în cuvântul inaugural importanța întâlnirii pentru consolidarea dialogului dintre mediul științific și factorii decizionali. Vorbitorul a ținut să remarce că vizita conducerii Consiliului Științific Internațional la AȘM este un eveniment care se înscrie atât în istoria contemporană a Academiei de Științe, cât și în istoria Republicii Moldova. Având în vedere prezența președintelui Academiei Române, acad. Marius Andruh, la aceste evenimente remarcabile (au fost trei), acad. Ion Tighineanu a specificat că între cele două academii-surori, în special în ultimul timp, există o fructuoasă colaborare și a dezvăluit inițiativele recente privind crearea unei rețele academice în spațiul românesc, menite să consolideze cercetarea și schimburile reciproce de cunoștințe și practici dintre savanții de pe ambele maluri ale Prutului.

In discursul său, președintele ISC, a evidențiat rolul esențial al investițiilor în știință pentru dezvoltarea economică și socială, în special în cazul țărilor mici. Acesta a subliniat că, în pofida resurselor limitate, statele de dimensiuni reduse pot obține rezultate remarcabile prin investiții constante și parteneriate internaționale. În acest context a fost oferit exemplul Republicii Moldova, care se străduiește să se alinieze statelor europene. Referitor la rolul educației în dezvoltarea pe termen lung, prof. sir Peter Gluckman a subliniat că pregătirea și formarea tinerelor generații reprezintă cel mai important factor pentru adaptarea la o lume în continuă transformare tehnologică. Vorbitorul a mai spus că se impun strânse legături între educație și cercetare, precum și promovarea științei în societate. Domnia Sa a făcut câteva recomandări cu privire la instituirea unei funcții de consilier științific la nivel de guvern și facilitarea integrării competenței științifice în procesul decizional.

Miniștrii Educației și Cercetării, Dan Perciune, și al Sănătății, Emil Ceban, au confirmat angajamentul autorităților pentru dezvoltarea sistemelor educațional și medical, stăruind în creșterea investițiilor în cercetare, asumându-și totodată responsabilitatea utilizării eficiente a resurselor. Ambii miniștri și-au exprimat dorința întru extinderea colaborării internaționale și a schimbului reciproc de practici și experiențe.

Tot în Sala Azurie AȘM a avut loc o sesiune de comunicări în cadrul căreia au fost susținute două prelegeri, prima de către prof. sir Peter Gluckman, intitulată „Repoziționarea științei într-o lume incertă

și fracturată?”, și a doua de către dr. Salvatore Aricò cu tema „Consiliul Științific Internațional: știința în acțiune într-un context în continuă evoluție și incert”.

În semn de apreciere pentru contribuții remarcabile la promovarea cooperării științifice globale și a diplomației științifice, prof. sir Peter Gluckman i-a fost conferită Medalia „Dimitrie Cantemir”, cea mai înaltă distincție a AȘM, iar dr. Salvatore Aricò a fost distins cu Medalia „Nicolae Milescu Spătarul”.

În cuvântul către Academia de Științe a Moldovei, prof. sir Peter Gluckman a menționat: „Mulțumesc Academiei pentru onoarea de a-mi conferi Medalia «Dimitrie Cantemir». Cantemir a fost politician, diplomat, cărturar și om de știință într-o altă perioadă de perturbări și schimbări geopolitice, iar discursul meu se înscrie, de asemenea, pe fundalul unor profunde perturbări geopolitice și al schimbărilor tehnologice.

Permiteți-mi să îi adresez mulțumiri profesorului Ion Tighineanu pentru susținerea fermă a științei și pentru sprijinul acordat, precum și Academiei, pentru angajamentul față de activitatea pe care ISC o desfășoară în promovarea vocii globale a științei.

Dimitrie Cantemir a fost un poliglot. A vorbit și a scris în unsprezece limbi. Aș dori, așadar, să închei cu o reflecție asupra limbajului. Limbajul ne permite să comunicăm. Oamenii au evoluat cu o sofisticare a limbajului care ne permite să învățăm unii de la alții, să cooperăm, să negociem și să construim complexitatea societăților noastre. Dar limbile pot, de asemenea, să dividă, identificând cine aparține unui grup și cine nu, așa cum ne amintește istoria Europei.

Dar, în cele din urmă, limbajul unește grupurile, iar în aceste vremuri dificile avem nevoie de un limbaj universal. Și poate că îl avem deja. Se numește știință. Chiar dacă definiția ei formală poate fi dificilă, știința modernă are fundamente panculturale și este cel mai apropiat lucru de un limbaj universal pe care îl avem. Putem folosi această comunitate de limbaj pentru a lua cunoașterea noastră și a făuri un viitor care să promoveze bunăstarea planetei, a biosferei, a societății și a omului? Nu este ușor în contextul actual și poate că nu va fi niciodată ușor, având în vedere natura noastră umană și instituțională. Dar, dacă acceptăm că știința nu poate răspunde la toate întrebările și nu poate lua singură decizii sociale, însă putem împărtăși înțelegerile științifice, atunci putem regăsi optimismul pentru viitor pe care parcă l-am pierdut.”

La rândul său, dr. Salvatore Aricò a spus: „La început, permiteți-mi să menționez cât de bucuros sunt să accept această invitație din partea Academiei de Științe a Moldovei și, în mod special, din partea profesorului Ion Tighineanu, căruia îi mulțumesc pentru amabila invitație. De asemenea, sunt profund onorat să fiu ales drept deținător al Medaliei «Nicolae Milescu Spătarul». Desigur, nu vorbesc nouă limbi, așa cum o făcea el, dar aici (la Chișinău), am avut plăcerea să înțeleg câte ceva din limba română, ceea ce a fost o descoperire plăcută. Dar, asemenea lui Nicolae Milescu Spătarul, am avut ocazia, în cei 33 de ani ai carierei mele științifice la nivel internațional, să-mi formez un adevărat «jurnal de drum» despre modul în care se desfășoară știința în lume, din

perspectiva practicianului.”

După susținerea prelegerilor, președintele AȘM, acad. Ion Tighineanu, a dat citire „Apelului către comunitatea științifică, factorii de decizie și societate pentru consolidarea vocii științei într-o lume în schimbare”, semnat la 16 aprilie, la Chișinău, de către președintele ISC, prof. sir Peter Gluckman, directorul general al ISC, dr. Salvatore Aricò, președintele Academiei Române, acad. Marius Andruh, și președintele Academiei de Științe a Moldovei, acad. Ion Tighineanu, în care se spune:

Noi, semnatarii acestui Apel, inițiat la Chișinău în cadrul unui dialog științific internațional dedicat rolului științei în societatea contemporană, ne adresăm comunității științifice, liderilor politici și publicului larg cu o chemare la responsabilitate, solidaritate și acțiune comună în sprijinul științei. Traversăm o perioadă marcată de transformări geopolitice profunde, de crize multiple și interdependente, de ritmul accelerat al schimbărilor tehnologice, de presiuni asupra mediului, sănătății și coeziunii sociale, precum și de o expansiune fără precedent a dezinformării și neîncrederii. În fața acestor provocări, știința trebuie să fie mai bine integrată în viața publică. Ea trebuie să devină mai prezentă, mai unită și mai clar auzită. Știința este una dintre cele mai înalte expresii ale responsabilității

umane față de cunoaștere. Ea oferă nu doar cunoaștere, ci și discernământ; nu doar soluții, ci și capacitatea de a orienta societatea în vremuri de incertitudine. Într-o lume din ce în ce mai fragmentată, Vocea Științei trebuie consolidată ca voce a rațiunii, a echilibrului, a cooperării și a binelui public. Facem apel la o cooperare mai intensă în interiorul comunității științifice, dincolo de granițele disciplinare, instituționale și naționale, precum și între sectoarele public și privat. Marile provocări ale secolului XXI – schimbările climatice, sănătatea globală, securitatea alimentară și energetică, transformarea digitală, inteligența artificială, dezechilibrele sociale și noile vulnerabilități geopolitice – pot fi abordate doar prin cooperare, dialog și convergența cunoașterii. În același timp, constatăm că știința, utilizată mai consecvent, poate sprijini factorii de decizie în elaborarea unor politici mai eficiente și mai bune. Recunoscând că știința, de una singură, nu poate lua decizii societale, o societate care nu folosește adecvat știința își diminuează șansele de a răspunde lucid și eficient provocărilor timpului său. Investiția în cercetare, educație și inovare nu este un lux, ci o condiție a rezilienței, prosperității și păcii sociale. Considerăm, de asemenea, esențială apropierea științei de societate, de tineri și de spațiul public. Este necesară o cultură a respectului față de cunoaștere, instituții deschise și o comunicare științifică responsabilă și etică, capabilă să consolideze încrederea publică și să contracareze deformarea adevărului. În aceste vremuri tulburi, facem apel la oamenii de știință să rămână uniți, activi și solidari unii cu alții, iar instituțiile academice să-și asume cu și mai multă hotărâre rolul de repere morale și intelectuale. Știința trebuie să fie nu doar un instrument al progresului, ci și o forță de coeziune, o conștiință vie a societății și un bun public global. Credem cu tărie că viitorul nu poate fi construit durabil fără știință, fără educație și fără instituții academice puternice. De aceea, lansăm acest Apel ca pe o chemare comună la unitate, responsabilitate și acțiune.”

La reuniune au participat membri ai comunității academice și științifice, cercetători și experți în domeniul politicilor publice, iar evenimentul s-a bucurat de interesul mass-media, fiind transmis și în direct pe diverse platforme online.

Podul de reviste

Războiul Monumentelor

Iulian RUSANOVSKI

În numărul din luna iulie 2025, prezentăm volumul al doilea, cel cu coperta galbenă, din trilogia *Războiul Monumentelor*, a „eficientului avocat-patriot” (spuneam atunci, întăresc acum) Iulian Rusanovschi – un CV la nivelul anului 2022 era alăturat atunci unor paragrafe din introducerea la volumul respectiv. Prin intermediul doamnei Raia Rogac, am primit recent și volumul al treilea, cu coperta roșie, completând tricolorul, un volum masiv, de peste 1100 de pagini, impresionant prin

documentare, sistematizare, ilustrații. Cartea beneficiază de un Cuvânt-înainte semnat de regretatul general Radu Theodoru și are o frumoasă Introducere care este reluată în întregime în cele ce urmează. Volumul are subtitlul *Operele comemorative de război și cimitirele Armatei Române din Basarabia și Nordul Bucovinei*, dintre care peste 70 au fost restabilite după anul 2010 la inițiativa lui Iulian Rusanovschi, de Asociația obștească Monumentum pe care el o conduce. (Gh. Păun)

Scopul final, sensul ultim al neamului este învierea. Învierea în numele Mântuitorului Iisus Hristos. Creația, cultura, sunt doar mijloacele pentru aceasta, nu un scop în sine. Sunt mijloace pentru această înviere. Dar cultura este rodul capacităților și dispozițiilor pe care Dumnezeu le-a pus neamului nostru. Învierea din morți, este cel mai înalt și mai strălucit țel spre care se poate pregăti o națiune.

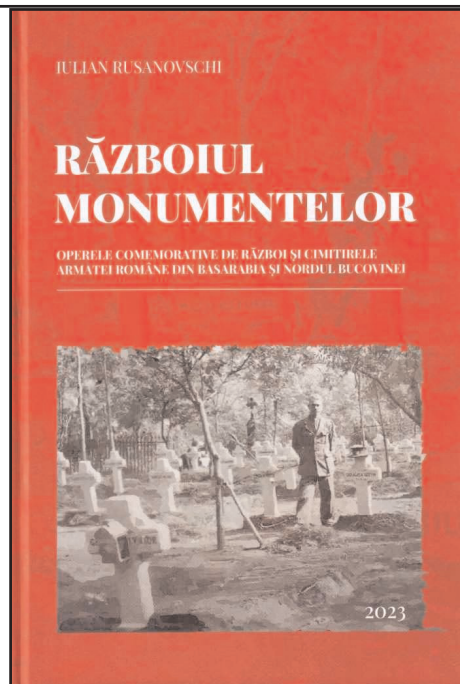
Acesta a fost crezul militarilor români căzuți pentru reîntregirea țării, apărarea credinței ortodoxe și pentru eliberarea Basarabiei în cele două războaie mondiale. Ostașul român a tratat moartea cu dispreț, fiind convins că după moarte urmează învierea. Cu toții cunoaștem că eroii mor pentru pământul țării, iar martirii pentru Dumnezeu. La noi eroii au și chip de martiri, pentru că ei au apărut în aceeași măsură pământul sfânt al țării și chipul lui Hristos din această țară.

Pentru eliberarea estului României (a Basarabiei și nordului Bucovinei) au murit în iulie 1941 aproape 10.000 de eroi români. Jerfa lor a fost uitată prea repede, mormintele lăsate în paragină, crucile distruse, iar peste cimitirele militare au fost construite spitale, depozite, case de locuit, bulevarde, școli cu predare în limba rusă etc.

Războiul Monumentelor reprezintă lupta generației noastre împotriva uitării și a mancurtizării inițiate de propaganda sovietică. Titlul acestei lucrări a fost

sugerat de regretatul arhitect Eugen Bâzgu, însă războiul cultural și spiritual împotriva românilor basarabeni a fost început de sovietici odată cu ocuparea României în 1940 și distrugerea monumentelor de for public, a bisericilor și a cimitirelor de eroi. Începând cu anul 2010, am intrat într-o contraofensivă legitimă de refacere a monumentelor interbelice și a operelor comemorative de război distruse de bolșevici.

Pentru a îndepărta vătura uitării și al indiferenței față de trecutul nostru glorios, am început a lucra intens la elaborarea trilogiei *Războiul Monumentelor*. Cele trei volume cuprind, pe rând, monumentele interbelice din nordul Bucovinei, Basarabia și Transnistria (Vol. I), monumentele restabilite la inițiativa mea (Vol. II) și mormintele/ cimitirele eroilor

români căzuți pe teritoriul Basarabiei în cele două războaie mondiale (Vol. III). Sub aspect cromatic, aceste volume constituie tricolorul (albastru, galben, roșu) și reprezintă succesiv perioada de glorie a României interbelice (Vol. I), perioada contemporană de refacere a monumentelor (Vol. II) și locurile înroșite cu sângele eroilor martiri (Vol. III).

Aduc sincere mulțumiri camarazilor care au susținut inițiativa de refacere a cimitirelor eroilor români din Leova, Făleşti, Florești, Ocnița și Mărăndeni. Refacerea acestor opere comemorative de război reprezintă expresia demnității noastre naționale.

Efortul nostru este doar la început și are menirea de a face cunoscut adevărul istoric și a scoate din anonim eroismul militarilor români căzuți pentru reîntregirea țării și eliberarea Basarabiei. De acest adevăr avem nevoie cu toții, deoarece Țara noastră nu este întregă. România de est și România de vest vor deveni o singură Românie doar atunci când vom avea cu toții îndrăzneala de a mărturisi adevărul istoric, fiindcă doar Adevărul ne va face liberi.

Așa să ne ajute Dumnezeu!

Semn(al) de carte

Maria Mona Vâlceanu, Studii de literatură contemporană, Editura Zodia Fecioarei, Pitești, 2025 (nr. 47 în Biblioteca Revistei Curtea de la Argeș)

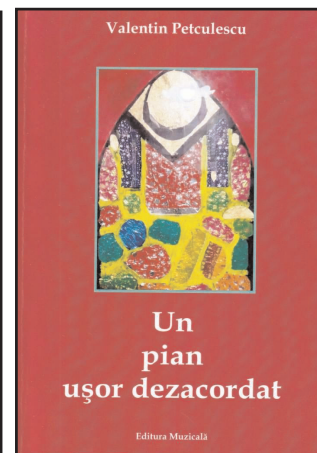
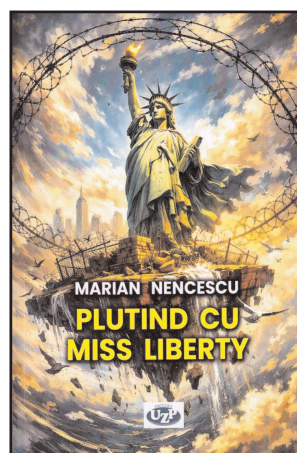
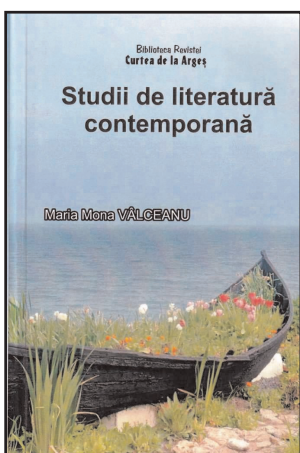
Cartea aceasta s-a născut din iubire față de colegii mei scriitori, cuprinzând studii asupra volumelor pe care le-am citit și de a căror frumusețe/importanță am fost impresionată. Aceste atente observații asupra cărților s-au transformat în cronici publicate la pagina „Cărți și autori” în revista *Curtea de la Argeș*. Revista împlinște în Săgetătorul decembrie 2025, 15 ani de existență și de luptă pentru promovarea a ceea ce este valoros în peisajul cultural și științific contemporan. Cartea aceasta se vrea și un jalon pentru acest moment aniversar. S-au adăugat două articole publicate în revista *Argeș* și trei studii despre Mircea Eliade apărute în *Buletinul simpozionului Mircea Eliade și Mitul Eternei Reîntoarceri*. (Autoarea, în Cuvânt-înainte)

Vilia Banța, Sălbatic timpul ne petrece, Editura Neuma, București, 2026

O poetă cu mare experiență, Vilia Banța, ne propune un titlu orgolios format din trei dactili. Da, timpul nu poate fi stăpânit, nici măcar urmat de cuvinte care încep cu anumite vocale, și totuși el ne „petrece”, ne însoțește ca un tigru îmblânzit de roștirea orfică. Să nu uităm că un volum anterior al poetei se intitula *Poarta felinei* (tot Editura Neuma). Versurile așezate sub acest titlu-vers, care trimite la neuitatul film (*Seceră vântul sălbatic – Reap the Wild Wind*) al lui Cecil B. DeMille, din 1942, cu John Wayne și Paulette Goddard, sunt calofile, ușor sceptice, încărcate de meditații lucide, dar senine. Vilia Banța face din poezia sa o artă a seducției, chiar în timp ce invocă sălbăticia vremurilor noastre. (Horia Gârbea, pe coperta a patra)

Marian Nencescu, Plutind cu Miss Liberty. Însemnări de reporter, Editura UZPR, București, 2026

Marian Nencescu, ziarist de cursă lungă, are o paletă largă de abordare a subiectelor care, în noul volum, se reunesc pentru a da o și mai mare consistență portretului autorului rezistent la proba timpului. O carieră ce aparține în mod egal atât „generației dârze” – cea „călită” în rigorile unui regim strict de creație – cât și generației care și-a împlinit opera publicistică după decembrie '89. Pentru breasla jurnaliștilor, Marian Nencescu este un reper de profesionalism ancorat solid în cultură, articolele sale încărcate de informații

și subtile analize punându-l pe soclul celor puțini care nu sunt contestați. Într-o lume în care concurența este acerbă, săgețile fiind rapid scoase din tolbă, iar argumentele critice ușor transformate în scandaluri, el

creează cititorului, de la primele pagini, o solidaritate cu textul, conferind plăcerea lecturii. Ca să ajungă la această „muzică” a frazei, puținii ziariști care au acest dar știu că nu există rețete magice. Fiecare a avut calea lui: de la tânărl reporter, încredințat că are talent și este mână de ambiția de a deveni „un nume” în lumea presei, până la apelativul de consacrare – cel de *maestru* – pe care îl acordă breasla, drumul trece prin multe curbe periculoase, presărat cu capcane și chiar sensuri interzise. (Dan Constantin, în prefața cărții)

Valentin Petculescu, Un pian ușor dezacordat, Editura Muzicală, București, 2025

Valentin Petculescu, Mere roșii, poeme, Editura Muzicală, București, 2026
Deși pare scos din uz// [lui Urmuz/ ca să v-amuz]
Cu ciclonul/ Sperii omul;/ Cu durbaka/ [Ce-i durbaka?/ Nu se știe,/ Dar țî-o pui la pălărie] Sperii vaca/ Și vițelul,/ Oaia, mielul;/ Cu Puterea și cu fiscul,/ Închizi opoziției pliscul./ Pe final îmi asum riscul./ Eu – cu versu-mi piperat,/ Pe cine oi fi speriat?/ Îmi răspunde-un glas din off./ Doar cotele stroganof. (Din volumul *Un pian ușor dezacordat*)

Elis Râpeanu, Epigramiști au fost, sunt, vor fi, Editura Pim, Iași, 2026

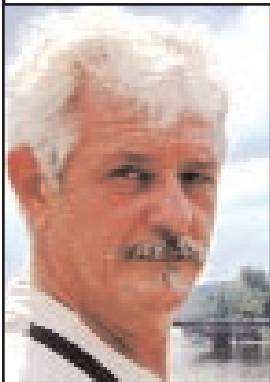
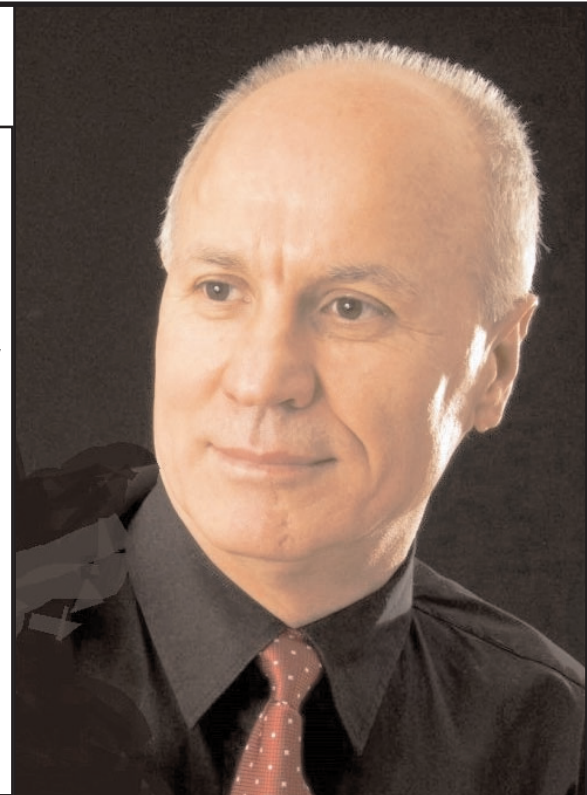
Pentru epigramist, dialogul subînțeles este, în egală măsură, un instrument și un mod de comunicare. Pentru că, înainte de toate, epigrama exprimă o atitudine, o judecată de valoare, la care cititorul reacționează în forumul său interior. Epigrama presupune o reacție, poate de aceea abundă anunțuri exprimând aprecieri pozitive sau negative, îmbrăcate în haina gramaticală adecvată, la care se adaugă întreaga gamă a mijloacelor stilistice specifice ironiei și umorului: aluzia, mimarea naivității, ambiguitatea, prezumția etc. (Autoarea, pe coperta a patra)

Ion Dur

S-a născut la 26 mai 1950, la Poiana, Gorj. Școala generală la Poiana, Liceul la Craiova, Facultatea de Filosofie a Universității din București, pe care o absolvă în 1978. A fost profesor la mai multe licee din Craiova. În 1990 se mută la Sibiu, ca redactor la ziarul *Dimineața*. Doctor în filosofie la Universitatea din București, cu teza *Publicistica lui Noica (1927-1944), de la etica lui „nu” la reclusiunea spirituală*, sub conducerea filosofului Gheorghe Vlăduțescu. Lector și profesor titular (fără să treacă prin stadiul de conferențiar) la Universitatea „Lucian Blaga” din Sibiu (1992-2015), decan (2005-2011) la Facultatea de Jurnalistică din aceeași. A coordonat douăzeci de ani (1995-2015), ca redactor-șef, Revista *Saeculum* (serie nouă), publicație fondată de Lucian Blaga (1943), iar din 2020 este directorul aceleiași reviste (noua serie nouă). Este membru al Uniunii Scriitorilor din România din 1998, cu opt premii acordate de FilialaUSR din Sibiu. A obținut, totodată, Premiul „Mircea Florian” pentru Filosofie al Academiei Române. În 2020 i s-a dedicat volumul *În căutarea elocvenței critice. Volum omagial Ion Dur*, antologie, studiu introductiv și note de Gabriel Hasmațuchi.

Dintre cărțile publicate: *Exerciții de recunoaștere*, 1992; *Noica – între dandysm și mitul școlii*, 1994; *De la Eminescu la Cioran*, 1996; *Noica. Portretul gazetarului la tinerețe*, 1999; *Hârtia de turnesol. Cioran inedit. Teme pentru acasă*, 2000; *Cariatide*, 2007; *Maculatorul cu spirală*, 2010; *Cel de-al treilea sens*, 2014; *Cioran. Conform cu originalul*, 2016 (traducere în engleză în 2021); *Critica judecării de gust. Filosofie, literatură, comunicare*, 2017; *Jurnal domestic. 1971-2017. Însemnările unui in-formator*, 2018; *Horia Stamatu – the publicist. Post-restant, 2020; Post-restant. „Cazul” gânditorului Vasile Băncilă*, 2020; *Publicistul Horia Stamatu între exces politic și echilibru spiritual*, 2020; *Constantin Noica. De la gazetărie la gândirea speculativă*, 2020; *Lancea lui Dorifor*, 2021; *Cinste și gramatică. De la Eminescu la Sandu Tudor. 9 lecții de gazetărie*, 2021; *Vasile Băncilă. An ethnic-spiritualist metaphysics banned by the totalitarian regime*, 2022; *Nae Ionescu. Între metafizică, politică și teologie*, 2022; *M. Eminescu. Gânditor privat și gazetar cu „metod științific”*, 2024; *Arheologie hermeneutică recuperatoare. Vremuri și creație, vină și uitare*, 2025.

Mihai POSADA

La Festivalul literar Mihai Eminescu de la Suceava-Putna, juriul prezidat de Adrian Dinu Rachieru a acordat Premiul Național Mihai Eminescu pentru exegeză eminesciană, pe anul 2024, lui Ion Dur, pentru volumul *M. Eminescu. Gânditor privat și gazetar cu „metod științific”*, apărut cu numărul 110 în seria *Eminesciana* a Editurii Junimea din Iași, în anul 2024.

Discursul hermeneutic se alcătuiește, așa cum arată titlul însuși al volumului scris de profesorul de jurnalism Ion Dur, din două părți (partea întâi numindu-se *Elemente de gândire privată*, pp. 27-197), ambele reușind în mod complementar să demonstreze că Eminescu este „o funcție a culturii românești” (p. 34). În primul rând, o funcție morală, potrivit „cunoscutei aserțiuni eminesciene: *În sfârșit, adevărul e stăpânul nostru, nu noi stăpânii adevărului*” (Ms. 2275 B, f. 91 r, M. Eminescu, *Opere*, XV, ediție critică și prefață de Aurelia Rusu, note și comentarii de Aurelia Rusu și D. Petrovanu, București, Editura Minerva, 1986, p. 50 – vezi p. 66). Totodată, analizând opera publicistică a gazetarului de geniu, Ion Dur ajunge la concluzia că Eminescu a fost cel dintâi „publicist care scrie într-un ziar *ca și cum ar scrie literatură*” (p. 459).

Autorul citează amplu, la paginile 461-472, *Repere bibliografice*.

Producția abundentă de carte despre Eminescu stimulează spiritul critic și nervul polemic al cercetătorului. Pe lângă volumele respective, sunt trecute în revistă numeroasele manifestări culturale desfășurate în numele lui Eminescu împreună cu caietele respectivelor lucrări, comentarii operei eminesciene împărțindu-și energia „între zelatori și delatori”. Referindu-se la „zeci și sute de cărți” scrise până acum despre Eminescu, autorul precizează că se va referi la „cele mai profunde dintre acestea”, arătându-și rezerva față de unele „proiecte românești” scrise, „probabil cu miza unei resemnificări insolite a aspectelor care țin de biografia mai puțin intelectuală a lui Eminescu”. Tot aici intră și volumele de biografii erotice care contabilizează, cu pretenție de lucrări academice, performanțele de cucuritori ale unor poeți cum Blaga sau Radu Stanca, dar fără a fi citate ca atare, ci doar încondeiate cu calificativul „maculatură numai bună de dat la reciclat” (p. 11-12).

Opinia autorului este că: „Rămân îndeosebi acele analize care au încapsulat în subtextul lor sporul cognitiv anterior și au mers cu investigația mai departe” (p. 11). Mai exact și mai autoreferențial: „Un enunț care a devenit de multă vreme un poncif spune că adevărata exegeză eminesciană reprezintă

un fel de probă de foc, o încercare de maturitate a unui critic. O asemenea sentință pare să rămână în continuare neclintită atâta vreme cât ne asaltează producțiile silnice venite dinspre spirite fără orizont critic-cultural și care, finalmente, nu aduc vreun spor axiologic la cunoașterea scrierilor lui Eminescu” (p. 23). Trimiterea necesară oricărui exeget se orientează vectorial către „sfântul chivot” al manuscriselor, ce trebuie cercetat cu amănuntul, mai cu seamă că avem acum *Manuscrisele Mihai Eminescu*, vol. I-XXIV, ediția Eugen Simion, apărute între anii 2004-2009. Religiozitatea cu care autorul Ion Dur privește „lada cu manuscrise” lăsată de Eminescu în custodie lui Maiorescu și predată de critic „după vreo 18 ani” Academiei Române răzbate prin numirea sa drept „sfânt chivot” al românității (p. 28).

Detractorilor recenți, Ion Dur le adresează caracterizări intransigente: „Astfel că, după 1989, un convoi parcă nesfârșit de impostori morali, branșați îndeosebi la curentul de înaltă tensiune al corectitudinii politice emanat de gândirea lenesă, n-a putut trece de liziera gelatinoasă și urât mirositoare a coniecturii, a arguției ideologice ieftine, de partid, grile procustiene cu care au formulat anume categorice și interdicții, unele dintre ele venind și dinspre personalități din spațiul izraelian” (p. 52). În pofida altora, Ion Dur afirmă părerea că

la Eminescu ați rămas?”, Ion Dur îi răspunde fără echivoc: „la Eminescu se ajunge, nu se rămâne!” și se declară neatins de ceea ce, cu toată tristețea, Răzvan Codrescu denunța în critica românească prin expresia „Oboseala de Eminescu”, vezi volumul omonim, apărut în anul 2000 (p. 33).

De apreciat, în ciuda relativismului, poziția față de moartea prematură a intransigentului Eminescu gazetarul, plasată în eternitate cu o metaforă-titlu de Ion Caraion despre George Bacovia: „cu un sfârșit tragic, se pare comandat ideologic de cei ostili gândirii sale jurnalistice, Eminescu neliniștește într-un sfârșit continuu” (p. 51).

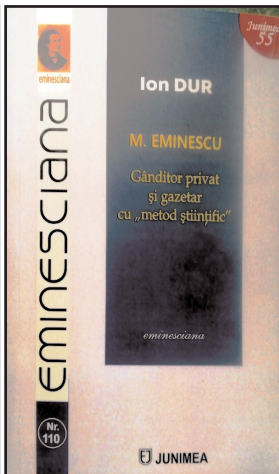
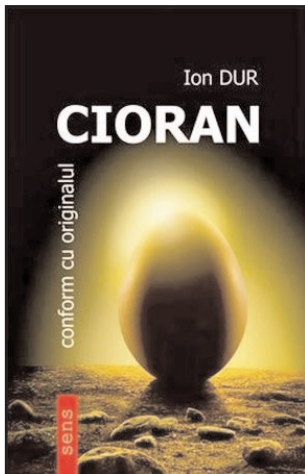
Despre gazetarul politic Eminescu: „Fiind primul nostru mare gazetar politic, neegalat până acum de cei care i-au preluat tipul de discurs, Eminescu avea să topească în opera sa politică – într-un sincretism specific întemeierilor, printr-o metodă de investigație modernă și pe fondul unei obsesive filosofii a istoriei – reflecții care pot fi interpretate și ca elemente de sociologie politică (nu încă delimitată de știința sau arta politică) și, în egală măsură, de filosofie politică” (p. 79). Despre concepția aristotelică în abordarea științei politice la marele publicist, cercetătorul decelează, în viziunea eminesciană asupra muncii jurnalistului: „munca și adevărul, nimic altceva decât profesioni de credință ale gazetarului” (p. 88).

Pagini întregi tratează unele studii valoroase de eminescologie, cum sunt cele datorate Svetlanei Paleologu-Matta (*Eminescu și abisul ontologic*) sau lui Solomon Marcus („Eminescu – orizontul matematic”, *Invenție și descoperire*).

Despre bănuiala că semnele de slăbire a vânei poetice

ar fi fost cauzate de orientarea Poetului spre studiul științelor urmat de sinteza filosofică: „Ecluză științifică în care intrase Eminescu în ultima parte a vieții era, în fapt, o inițiere în filosofie, întru creația meta-fizică” (p. 123).

Despre încrederea în sprijinul gnoseologic oferit de lingvistică filosofului Eminescu, cel care, în locul unui „profesor onest”, preferă „un filolog, unul care să cunoască sanscrita, greaca sau latina” (p. 130); subliniată printr-un alt citat din manuscrise, parcă parafrazându-l pe acela de mai sus, despre adevăr: „Nu noi suntem stăpânii limbei, ci limba este stăpâna noastră” (Eminescu, mss 2275 B, f. 74 r – p. 132).

gazetarul Eminescu „a fost adeptul de drept și de fapt al analizei comparativ-istorice” (p. 31). Reținem afirmația: „Este indubitabil că Eminescu a fost tot atât de strălucitor, tot atât de nepereche și în publicistică. A avut, trebuie s-o spunem, harul vocațiilor paralele, har recunoscut de Călinescu sau Șerban Cioculescu, pentru a numi doar atât, altitudine spirituală contestată însă de alții (de pildă, Z. Ornea)” (p. 32). Pentru criticii străini, Eminescu „a fost și rămâne printre primele zece nume de personalități ale căror izbânci culturale ne reprezintă cu adevărat în idiomul altor comunități spirituale” (p. 34).

Interogației de la începutul cărții, preluată de la o anumită parte a criticii noastre actuale: „Tot

In memoriam

Alexandru Busuioceanu și Constantin Brâncuși, Milano, 1940

Lilica VOICU-BREY

Brâncuși: 150 de ani de la naștere

Al. Busuioceanu: 130 de ani de la naștere și 65 de ani de la dispariție

În primăvara anului 1938, ecourile Expoziției Internaționale de la Paris (25 mai-25 noiembrie 1937) erau încă vii în presa românească și străină și numele lui Busuioceanu era des amintit. Făcuse parte din Comisariatul general al României, fusese unul din cei zece membri ai juriului de selecție a participărilor și se ocupase de panotarea sălii de expoziție [1]. Tot el propusese o expoziție El Greco și obținuse autorizația regelui Carol al II-lea pentru ca cele nouă pânze semnate de pictorul cretan din colecțiile regale să fie scoase din țară. Printre zecile de expoziții temporare de la Paris, în vara anului 1937, cea dedicată lui El Greco, prima de acest fel, a fost cea mai celebră și despre ea s-a afirmat: „Expoziția aceasta, de un răsunet mondial, e născută din gândul unui român” [2].

Tocmai în acest moment de indiscutabilă afirmare, criticul și istoricul artelor începe să fie hărțuit. Punctul de pornire este o cerere din partea Direcției contabilității din ministerul unde lucra de a prezenta o declarație de cumul [3]. La 14 iulie 1938, va declara că „în afară de funcțiunea de Subdirector la Direcția Generală a Presei retribuit cu un salariu bugetar lunar bruto de lei 11.950 plătit din bugetul Ministerului de Interne, mai îndeplinea și pe cea de Conferențiar provizoriu la Universitatea din București retribuită cu un salariu bruto de lei 13.450 plătit din bugetul Ministerului Educației”, această funcție o considera drept principală. Nu se considera cumulard. Va invoca art. 12 alin. 1 din Decretul lege de la 18 aprilie 1934, prin care „Ministerul Instrucției a socotit că conferențiarul provizoriu nu sunt în cumul” și va adăuga: „În aceeași situație se găsesc și alți membri ai corpului didactic universitar” (d. 107, f. 1).

Este numai începutul unei lupte îndelungate cu Contenciosul Ministerului de Interne, al Finanțelor, al Propagandei și cu Consiliul Superior al Avocaților Publici. Eforturile lui nu au împiedicat ca între 1 ianuarie 1939 și 1 ianuarie 1940 să i se rețină jumătate din al doilea salariu și sporurile de chirie și de familie. Lucrurile se vor accentua după 15 decembrie 1938, când a fost numit Conferențiar definitiv. Toate aceste neajunsuri îi vor răpi un timp prețios și-i vor măcina nervii. Este lesne de imaginat starea lui sufletească.

La 5 decembrie 1938, la Ministerul Regal al Afacerilor Străine a fost primită din partea guvernului italian invitația ca România să participe la cea de-A VII-a Expoziție Internațională Trienală de Arte

Decorative, Industrie și Arhitectură Modernă de la Milano, prevăzută pentru lunile aprilie-iunie ale anului 1940. Deși știrea ajunge la Direcția Presei și Informațiilor, este comunicată la 9 decembrie 1938 însoțită de un referat semnat de Al. Bădăuță, subdirector la aceeași Direcție, până la 14 octombrie 1939, aproape un an mai târziu, nu mai știm nimic. O nouă intervenție prin legația Italiei comunica că ultimul termen pentru a răspunde expira la 15 octombrie. Pe o înștiințare adresată Subsecretariatului de Stat al Presei și Propagandei, poate fi citită o notă semnată Gunariu: „La 20.X.939 s-a comunicat participarea, s-a făcut și un referat”. În arhiva lui Busuioceanu această filă este numerotată, cu creion albastru, cu numărul 1, ceea ce înseamnă că pentru el, acum și pentru noi, evenimentele legate de participarea țării noastre la cea de-a VII-a Trienală încep în acest moment precis [4].

Dintr-un referat datat la 20 decembrie 1939, semnat de Busuioceanu, adresat Ministerului Propagandei, reținem că: a fost întocmit în urma conversațiilor avute cu Pietro Chiesa, Delegatul Consiliului director al Trienalei; în afară de Italia, vor mai participa Franța, Germania, Elveția, Ungaria și România; a fost ales, pe un plan, „locul cel mai favorabil pe care îl puteam avea ținând seamă de spațiile deja fixate”; expoziția se va deschide, „fără nicio amânare posibilă, la 1 aprilie 1940”. Pe prima pagină a referatului, o notă manuscrisă cu creion roșu, datată la 2 februarie 1940: „Se delegă Dl. Busuioceanu comisar al participării românești”, semnată de ministrul Al. Radian. Așadar, istoricul artelor fusese numit comisar general al celei de-a VII-a Trienală.

Așa-numitele expoziții „Trienali” de la Milano au preluat ștăfeta de la Expozițiile de Artă Decorativă care avuseseră loc la Villa Reale din orașul Monza începând din 1923 până în 1930. Cea de-a VII-a Trienală era cea de-a treia din ciclul milanez. Pentru participarea românească timpul era foarte scurt. Începe acum o corespondență trepidantă, voluminoasă, între comisarul Secțiunii românești și Comitetul director al Trienalei, senatorul Giuseppe Bianchini, președinte, Pietro Chiesa, membru al consiliului de administrație, arhitectul Agnoldomenico Pica, însărcinat cu catalogul expoziției, arhitectul Renato Camus, director tehnic, Carlo Alberto Felice, secretar general, consilierul Raffaele Calzini, reprezentantul ministrului culturii etc. Busuioceanu informează la 16 februarie, direct în limba italiană,

pe G. Bianchini, președintele Trienalei, că sculptorul Mac Constantinescu este delegatul Comisariatului secțiunii românești, împuternicit să ia contact cu autoritățile italiene, și asigură că proiectul de organizare a Secțiunii românești este „definitiv stabilit și participarea țării noastre este asigurată”. Pe 20 februarie, Mac Constantinescu, care purta cu sine proiectul de organizare și planurile, se afla deja la Milano, unde a făcut o foarte bună impresie.

La 16 februarie, A. Pica transmite rugămintea de a i se trimite datele necesare pentru catalog: o listă de colaboratori, o scurtă introducere, programul secțiunii, o succintă, dar exactă descriere a spațiului, lista expozanților și a obiectelor expuse, planul schematic al secțiunii.

Dintr-un nou referat al comisarului, de la 7 martie 1940, aflăm că: „Pregătirile sunt foarte înaintate și ele urmează cu cea mai mare grabă, întrucât tot materialul trebuie expediat la Milano până la 14 martie cel mai târziu”. Se plânge de dificultăți în plățirea aconturilor la furnizori. Aflăm acum și suma aprobată de Consiliul de Miniștri pentru expoziție: 2.000.000 lei.

În afară de firmele care se adresaseră direct la minister, comisarul a luat contact și cu altfel de furnizori. La 27 februarie a trimis o scrisoare către Dimitrie Gusti, în calitate sa de Comisar General al Expozițiilor României la Paris (1937) și la New York (1939), cu scopul de a-l înștiința de participarea țării noastre la Trienală și cu o rugămintă: „Cum pentru această expoziție avem nevoie de unele obiecte care au fost folosite la Expoziția României de la Paris și care se găsesc acum în depozitul de la Parcul Carol (un bust al M.S. Regelui, cristale, vitrine, materiale pentru compus panouri etc.) ne îngăduim a vă ruga să binevoiiți a da dispozițiuni să ni se împrumute aceste obiecte”.

La 7 martie, va scrie Comandantului Străzii Țării, Teofil Sidorovici: „[...] Centrul de îndrumare al Străzii Țării de la Predeal posedă un frumos exemplar de scoarță românească, de mari dimensiuni (12m/7m, fond albastru) lucrat în atelierele de sub conducerea dnei Tătărescu. Această scoarță ar putea face un mare efect în interiorul expoziției noastre și ar fi în același timp o demonstrație elocventă despre posibilitățile de realizare ale atelierelor noastre.” Cere să se autorizeze împrumutul scoarței. Cererea a fost onorată.

Pagini valoroase și despre arheul eminescian, „unul dintre conceptele fundamentale specifice proiectatei ontologii eminesciene” (p. 175).

În partea a doua, cu titlul *Gazetar cu „metod științific”* (pp. 199-453), Ion Dur atrage atenția asupra necesarei abordări a contextelor, în cercetarea/interpretarea gazetăriei eminesciene: „contextul elaborării” și „contextul receptării” gazetăriei (p. 199). Firește, principiul se aplică studierii operei publicistice a oricărui gazetar, din toate timpurile. Ceea ce profesorul Dur și face, analizând, pe urmele lui Titu Maiorescu, evoluția statului de la principate electivă la o monarhie ereditară consolidată sub formă constituțională, într-un veritabil curs de istorie românească asezonată cu unele opinii judicioase ale cercetătorilor Lucian Boia sau Keith Hitchins.

Urmează o trecere în revistă a receptării operei eminesciene, de la posteritatea imediată trecând prin tradiționalismul începutului de secol XX, apoi naționalismul radical promovat de profesorul A.C. Cuza și extrema dreaptă interbelică, urmat de ideologia bolșevică și național-comunism. Concluzia pertinentă a profesorului Ion Dur: „O autentică receptare, una profesionistă, nu este însă posibilă dacă e făcută fără lectura textelor” (p. 245). Modelul este evident de sorginte eminesciană, de vreme ce se cunoaște râvna de-o viață a Lucefărului în căutarea surselor originare, a manuscriselor celor dintâi.

Sine ira et studio se declară autorul și atunci când îi taxează pe contemporanii noștri cărcotași/denigratori (Cristian Preda și alții): „Să luăm aminte: Eminescu, declarat «regal al cugetării» de Maiorescu, unul din cei mai mari critici români, a ajuns să fie taxat drept incoerent de junii întorși din America sau Anglia, cu cercei în urechea stângă și ameziți de corectitudinea politică postmodernă” (p. 250). O precizare necesară: „Să îndepărtăm însă orice urmă de confuzie: vorbim de Mihai Eminescu ca gazetar și nu de vreo conjuncție dintre acesta și poet” (p. 256).

Despre conservatorismul lui Eminescu, gazetar la oficiosul *Timpul* fără a face parte din Partidul Conservator. O nouă trecere în revistă, apoi, a receptării gazetăriei Eminescu – „conservatorul progresist” cum spune Călinescu – în zilele noastre. Cu privire la „chestiunea evreiască”: „la Eminescu ar putea fi vorba nu de antisemitism, ci mai degrabă, dacă e cazul, de *anti-judaism*.” (p. 330). E vorba de „o culpă mereu ambiguă” (p. 334).

Despre Eminescu, conchide profesorul Ion Dur: „pentru a ști cu adevărat cine este, trebuie să-l cauți mereu și mereu – desigur, la locuința lui postumă: în bibliotecă” (p. 445).

Și poziția finală, ireductibilă, a cercetătorului: „Da, tot la Eminescu am rămas, dar la un alt Eminescu. [...] Celălalt Eminescu, cel pe care-l invocăm aici, este un creator cu adevărat original, cu un siaj al operei ce impune lizierele unui înainte și un după, un autor situat nu atât în bătaia aleatorie a influențelor, de orice natură ar fi acestea, ci un spirit ivit mai cu seamă dintr-un topos al convergențelor sau al confluențelor cu ceea ce s-a numit, pe bună dreptate, gândire fondatoare” (p. 450).

M. Eminescu. Gânditor privat și gazetar cu „metod științific” este cartea care încununează, cum lamura, un program personal acerb al profesorului Ion Dur, autor și al volumelor *De la Eminescu la Cioran*, 1996, Craiova: Editura Scrisul Românesc; *Cinste și gramatică. De la Eminescu la Sandu Tudor. 9 lecții de gazetărie*, 2021, Sibiu: Editura Agnos; *Gramatică și cinste. De la Eminescu la Sandu Tudor. Opt lecții de gazetărie*, 2024, București: Editura Pro Universitaria.

Erudiția, calitatea spiritului critic și intransigența celui polemic, acribia documentară, claritatea argumentărilor împodobesc opera de eminescolog a profesorului Ion Dur, veritabil senior al culturii românești contemporane.

În ziua următoare, se adresează Arethiei Tătărescu, președinta Uniunii Industriilor Casnice Românești, Liga Națională a Femeilor Române, Str. Episcopiei 1, pentru a o ruga să binevoiască a „împrumuta un număr de broderii care să figureze în vitrinele standului nostru”. Aceasta va împrumuta 9 obiecte: marame de borangic brodate și covoare în valoare de 58.000 lei.

Altă scrisoare, din 13 martie, este pentru Al. Tzigara-Samurcaș, directorul Muzeului de Artă Națională, care și-a dat concursul împrumutând din colecțiile muzeului diverse scoarțe oltenesti. A cerut să fie menționată, atât în catalog, cât și în expoziție, originea scoarțelor, să i se trimită fotografiile ale scoarțelor expuse și două cataloage ale expoziției.

La 10 martie, Busuioceanu trimite la Milano materialul pentru catalog. Lista obiectelor nu este completă, omisiunile vor fi introduse în cea de-a doua ediție. Cele trei pagini anexate în limba italiană sunt o descriere a Secțiunii românești, care „își propune să prezinte în mod unitar diverse elemente de artă decorativă actuală inspirată în arta națională”. „O altă serie de lucrări, sculpturi, mozaicuri, broderii, legături de cărți și lucrări plastice diverse, prezintă și creații mai libere, în care artiștii au căutat forme și expresii noi, fără să fi recurs la izvoare naționale în inspirația lor.”

Sunt descrise apoi fiecare din cele două spații ale expoziției. Unul la intrarea principală, cu elemente de artă decorativă. Cel de-al doilea este un simulacru de sufragerie în stil românesc, proiectat de Octav Doicescu și realizat la firma Tricorache.

Reținem câteva titluri din cele 15 volume legate, cedate de Ella Cancicov: Carmen Sylva, *Poveștile Peleşului*, Imprimeria Națională, 1933; G. Oprescu, *L'Art du paysan Roumain*, Bucarest, Académie Roumaine, Tiparul Scrisul Românesc, 1937; P. Valéry, *Charmes*, Paris, N.R.F., 1926; A. Huxley, *Brave New World*, Londra, Chatto & Windus, 1932; *I Fioretti di San Francesco*, Milano, Ulrico Hoepli Editore, 1920; Chamfort, *Maximes et Pensées*, Paris, G. Crès, *Les Maîtres du Livre*, 1922; Rainer Maria Rilke, *Das Stunden-Buch*, Leipzig, Insel Verlag, 1936 etc. Prețul de asigurare al volumelor: 125.500 lei.

Obiectele au plecat „în mare viteză”, spre Milano din Gara de Nord în ziua de 16 martie, într-un singur vagon, cu numărul 209049, al Societății de transporturi Schenker & Co., cântărind 6.925 de kilograme. La 27 martie vagonul a ajuns la destinație.

La 19 martie, comisarul trimite la Oficiul turistic lista cu persoanele delegate pentru a merge la Milano. Vor călători: Busuioceanu, comisar, Octav Doicescu, arhitectul expoziției, Mac Constantinescu, decorator, Matei Mateescu, desenator și maestru de lucrări în atelierul lui Mac Constantinescu, și Apriliana Medianu, funcționară la Direcția Presei și redactoare la ziarul *România*, care va face oficiul de secretariat și legătură cu presa.

Un document datat cu creion albastru la 22 iunie și cu o notă: „Cu rugămintea de a se publica” este trimis de Busuioceanu la Direcția Presei. Citim: „Juriul pentru decernarea recompenselor la Expoziția Trienală de la Milano, prezidat de senatorul Ugo Ojetti, s-a întrunit în ziua de 20 iunie, acordând pentru România următoarele recompense: Expoziția românească întregă, organizată de dl Prof. Alexandru Busuioceanu, a fost distinsă cu Marele Premiu, recompensa cea mai înaltă acordată pentru participările la Trienală.” Se redau apoi distincțiile decernate pe secțiuni: Prezentare și ansamblu decorativ: Marele premiu: Octav Doicescu și Mac Constantinescu; Pentru pictură și sculptură: Diploma de onoare: Mac Constantinescu; Medalie de aur: Vasile Popescu, Theodor Pallady, Irina Codreanu, Milița Petrașcu, I. Jalea, C. Medrea; Medalie de argint: Onofrei, Baraschi, Mazilescu, Dudu Alexandrescu; Pentru mobilă: Medalie de aur: Octav Doicescu; Medalie de argint: Firma Tricorache din București; Pentru broderii și covoare: Marele premiu: Arethia Tătărescu și Nora Steriade; Diploma de onoare: Viorica Steopoe și Ștefan Constantinescu; Medalie de argint: Uniunea Industriilor Casnice Românești, Consiliul Superior al Femeilor Române, Aurelia Ghiță; Pentru ceramică: Medalie de aur: Mac Constantinescu, Nora Steriade, Casa Troița; Pentru lucrări în metal: Marele premiu: Mac Constantinescu; Pentru legături de cărți: Marele premiu: Ella Cancicov; Pentru jucării: Medalie de aur: Uniunea Industriilor Casnice Românești.

La 16 octombrie, Busuioceanu scria Arethiei

Tătărescu, în strada Polonă 19:

„Stimată Doamnă, / Sosind de la Milano diplomele acordate artiștilor români care au expus la Triennale, am onoare a vă trimite, aci alăturat, diploma personală a D-voastră. / Totodată vă trimitem și 4 fotografii din interiorul Expoziției românești de la Triennale. / Mulțumindu-vă încă o dată pentru colaborarea pe care ați binevoit să ne-o dați, vă rog să primiți, Stimată Doamnă, încredințarea înaltei mele considerațiuni. / Comisarul Expoziției.” (d. 69.II, f. 184).

Putem afirma că rezultatele obținute la Trienală au fost direct proporționale cu extraordinarul efort depus de comisar într-un timp extrem de scurt.

Acum, la încheierea Triennalei, este firesc să ne întrebăm dacă comisarul nu se gândise oare să-l invite la Milano și pe Brâncuși. Arhiva lui ne ajută să răspundem afirmativ. S-a păstrat o corespondență Busuioceanu-Brâncuși: copii dactilografiate ale telegramelor trimise de comisar și originalele telegramelor de la Brâncuși, prin mijlocirea ambasadei noastre de la Paris. Primul document în care apare numele lui Brâncuși este datat la 4 martie 1940 și putem citi în copia păstrată (d. 69 I, f. 33):

TELEGRAMĂ
Hurtig
Ambassade
Roumanie, Paris
Rog comunicați
îndată sculptorului
Brâncuși apelul
nostru călduros și al
Doamnei Tătărescu
de a ne împrumuta
pentru expoziția
românească
Triennale Milano
trei sculpturi stop
Expoziția se
deschide 6 aprilie.
Comunicați-ne
urgent răspunsul și
condițiile domnului
Brâncuși stop
Sculpturile trebuie
trimise direct Milano
Mulțumiri,
Al. Busuioceanu
Ministerul
Propagandei Naționale
4 Martie 1940

Pe 11 martie este trimisă o telegramă de la Paris pe care Busuioceanu o primește în ziua următoare (d. 69 I, f. 66) [omit detaliile poștale]:

Sculptorul Brâncuși principal împrumută lucrările dar ar dori meargă personal Milano să fixeze locul stop Așteaptă lămuriri asupra condițiilor și datei deplasării salutări = Hurtig

Brâncuși a acceptat invitația. Comisarul va lua imediat măsuri în acest scop. În referatul cu numărul 1526 pentru direcția contabilității ministerului, el scria la 21 martie: „Pe de altă parte, eventualitatea neprevăzută a participării dlui Brâncuși de la Paris, la Expoziția de la Milano, va ridica încă cheltuielile noastre cu o sumă poate de 150 – 200.000 Lei. În consecință îmi îngădui a vă ruga să binevoiți a aproba să se sporească fondul destinat expoziției cu încă Lei 100.000, iar în cazul când dl Brâncuși va fi invitat să participe la expoziție să se prevadă și o sumă suplimentară de Lei 200.000.”

La 26 martie, Busuioceanu trimite o nouă telegramă la Paris (d. 69 I, f. 148):

Ambassade Roumanie, Paris
Rugăm transmiteți dlui Brâncuși mulțumirile noastre și ale dnei Tătărescu pentru concursul făgăduit stop Îl rugăm să vină Milano cu lucrările dacă posibil la 1 sau 2 Aprilie stop Inaugurarea expoziției 6 Aprilie stop Rugăm comunicați urgent numărul lucrărilor de asemenea suma necesară pentru voiaj și transport și modalitatea de plată dorită de domnul Brâncuși așteptăm răspuns urgent și clar
Busuioceanu

La 28 martie, Busuioceanu scrie lui Cristian Ionescu, directorul contabilității din Ministerul

Propagandei, pentru a-l ține la curent în legătură cu cheltuielile realizate, rezervele existente, pe care le „depun în mâinile Dvs.”, plățile care mai sunt de achitat și cum și când trebuie achitate. Unul din punctele enumerate se referă la Brâncuși: „Din restul sumei depozitate la Dvs. se va trimite la Paris sculptorului Brâncuși suma pe care D-sa o va cere, în legătură cu participarea sa la Expoziția de la Milano. În această privință veți primi indicațiuni de la Dl. Secretar General”. Încheiate socotelile, Busuioceanu pleacă la Milano, probabil la 29 martie.

După plecarea lui, i-a sosit o telegramă pe care a citit-o la Milano (d. 69 II, f. 82):

Pentru Busuioceanu stop Brâncuși nu mai este dispus participe Milano declarând primo suferind secundo nu crede atmosfera artistică Italia prielnică artei sale deci inutilă chiar potrivit scopului propagandistic participarea sa tertio dificultatea și riscul transportului aceste timpuri stop Stăruințele mele fost zadarnice Brâncuși scris același sens doamnei Tătărescu = Hurtig

[cu creion albastru:] Primită Joi 4. IV. 940

Vestea refuzului lui Brâncuși îi va ajunge lui Busuioceanu și în ziua următoare de la colegul lui, Vladimir Ionescu, directorul Presei (d. 69 II, f. 85):

TELEGRAMA
Via Italo Radio [stampilă:] Milano
[stampilă:] 5 aprilie 1940
Ct SSS 35 Busuioceanu Vladimir
Ionescu 1765
Professore Busuioceanu
Albergo Continentale
Via Alessandro Manzoni, Milano
Hurtig telegrafiat Brâncuși refuzat să
participe = Vladimir Ionescu 1765

Este de regretat faptul că Brâncuși s-a răzgândit. Dacă nu ar fi refuzat, călătoria la Milano ar fi fost ultima. Voiajul lui Brâncuși din luna mai 1939, la New York, unde în Long Island îl cunoscuse pe Alvar Aalto, arhitectul finlandez care va defini arta lui Brâncuși ca pe o artă dublă în esența sa, situând-o la punctul de intersecție dintre cultura occidentală și orientală [5], și apoi la Chicago, Philadelphia și Washington,

rămâne ultima călătorie din viața lui. Barbu Brezianu [6] notează că la 11 iunie 1940, Brâncuși a solicitat cel de-al patrulea pașaport al lui, pe care n-a mai avut ocazia să-l folosească.

Între 27 iulie și 4 noiembrie 1957, după dispariția lui Brâncuși, la *Undicesima Triennale di Milano*, cu titlul „Eclectism și Formalism”, coordonată de Agnoldomenico Pica, care se ocupase de catalogul celei de-a VII-a Triennale, și sub atenta îngrijire a unor nume celebre precum Alvar Aalto, Giulio Carlo Argan, Nikolaus Pevsner, au fost prezentate operele unor maeștri ca: Rodin, Renoir, Matisse, Brâncuși, Picasso și Boccioni. Juriul a acordat României medalia de aur pentru maniera în care fuseseră prezentate cele trei opere ale lui Brâncuși: *Il Bacio*, *La Saggezza della terra* și *Ritratto della signorina Pogany* (B. Brezianu, p. 57). Tot la Milano, la 3 mai 1996, a fost organizată *La Giornata della Romania*, în cadrul celei de-a XIX-a Triennale, având ca titlu: *Constantin Brancusi a 120 anni dalla nascita*.

Note

1. Theodor Enescu, în Alexandru Busuioceanu, *Scieri despre Artă*, București, Editura Meridiane, 1980, pp. 229 și 225.
2. Nichifor Crainic, „Al. Busuioceanu”, *Gândirea*, XVI, 9, noiembrie 1937, *Cronica măruntă*, p. 472.
3. „Fondul Al. Busuioceanu”, Arhivele Naționale Centrale, dosar 107 (164 file), documente în legătură cu problema cumulului.
4. „Fondul Al. Busuioceanu”, Arhivele Naționale Centrale, dosar 69, vol. I (180 file) și vol. II (218 file), documente în legătură cu participarea României la cea de-a VII-a Trienală.
5. Carola Giedion-Welcker, *Constantin Brancusi 1876-1957*, Neuchâtel, Suisse, Editions du Griffon, 1959. Biographie et bibliographie de Hans Bollinger. Version française de André Tanner, p. 20.
6. Barbu Brezianu, *Brancusi en Roumanie*, Éditions BIC ALL, SRL, Bucarest, 1998, p. 49.

In memoriam

Receptarea lui Vintilă Horia, între memorie critică și reflecție hermeneutică

Dana DAD

Volumul *Vintilă Horia. Scriitorul român de peste veac. Receptări critice* de

Mihaela Albu (Editura Aius, Craiova, 2026) se afirmă ca o contribuție esențială la recuperarea literaturii române din exil și, în particular, la reconstituirea traseului critic al unuia dintre cei mai controversați și profunzi scriitori ai secolului al XX-lea. Într-un context în care receptarea lui Vintilă Horia a fost marcată de discontinuități, distorsiuni ideologice și perioade de tăcere impusă, demersul Mihaelei Albu se constituie într-un act de restituire culturală de o exemplară rigoare, menit să reaseze opera scriitorului în spațiul literar românesc. Cartea depășește statutul unei simple antologii. Materialul documentar este organizat cu o atenție minuțioasă, într-o arhitectură interpretativă coerentă, ce oferă o imagine stratificată a modului în care opera autorului exilului interior a fost întâmpinată de-a lungul deceniilor. Exegeții nu se limitează la reproducerea unor texte disparte, ci le contextualizează și le pune în dialog, construind o perspectivă istorică și critică, prin care cititorul poate urmări evoluția percepției asupra scriitorului, atât în exil, cât și în țară, în comunism, și după 1989, în postcomunism. În acest registru, volumul funcționează ca o „hartă a memoriei literare”, în care se pot remarca nu doar momentele de vizibilitate ale operei, ci și perioadele de tăcere, de marginalizare sau de contestare.

Unul dintre meritele majore ale autoarei este acela de a fi înțeles că viziunea critică asupra scrierilor lui Vintilă Horia nu poate fi separată de ansamblul de condiții istorice și politice în care a trăit și a creat. În cazul scriitorului, exilul nu reprezintă doar o circumstanță biografică, ci un element constitutiv al creațiilor, un univers al interiorității și al reflecției, al transfigurării, influențându-i atât temele, cât și structura narativă. Mihaela Albu evidențiază grila de lectură în care exilul funcționează ca o categorie hermeneutică esențială, un filtru prin care criticii au interpretat opera de-a lungul timpului.

Volumul pornește de la premisa unei receptări pluristratificate, în care se intersectează perspective convergente și divergente, toate relevante pentru înțelegerea operei ca un tot unitar. Aceste interpretări sunt ordonate astfel încât să se poată identifica clar momentele de ruptură și de continuitate, schimbările de accent și să se înțeleagă maniera în care circumstanțele culturale și politice au influențat lectura critică a scriitorului.

Un aspect important al cărții este conturat de reconfigurarea receptării autorului în arealul exilului românesc. Cercetătoarea subliniază implicarea constantă a acestuia în viața culturală a comunităților românești din afara țării, în interacțiune cu reviste, critici și scriitori din diverse arii culturale. Această perspectivă contrazice imaginea unui autor izolat și evidențiază continuitatea legăturii sale cu literatura română, chiar dacă dintr-un alt spațiu geografic și spiritual. Ecoul critic din exil se distinge prin consecvență și prin înțelegerea fundamentată a temelor sale, demonstrând că producțiile artistice ale acestui creator au fost apreciate și analizate cu seriozitate în afara granițelor. Sunt inserate articolele și studiile scriitorilor Ovidiu Vuia, Mircea Eliade, Petru Iroaie, Mihai Niculescu, Basarab Nicolescu, Virgil Ierunca, Gheorghe Rădulescu, Monica Nedelcu, George Uscătescu, Monica Lovinescu, Horia Stamatu, Radu Enescu, Nicolas Catanoy, Dumitru Ichim, Mihai Cismărescu, Camilian Demetrescu.

În contrapunct, volumul documentează cu acuratețe și modul în care opera „țaranului de la Dunăre” a fost receptată în România. În perioada

comunistă, scriitorul a fost supus unei campanii de denigrare, iar creațiile sale au fost interzise sau ignorate. Cercetătoarea reconfigurează această etapă, arătând cum propaganda oficială a distorsionat imaginea scriitorului, reducându-l la elemente biografice sau politice. Campania declanșată în contextul Premiului Goncourt a avut consecințe pe termen lung, determinând modul în care Vintilă Horia a fost perceput în cultura română.

După 1989, receptarea scriitorului a cunoscut o schimbare semnificativă, dar nu lipsită de tensiuni. Opera sa a fost redescoperită treptat, iar exegeții au început să o analizeze cu obiectivitate, încercând să depășească prejudecățile trecutului. Volumul surprinde aceste dinamici, oferind o imagine completă a procesului de reintegrare în patrimoniul cultural românesc.

Cartea are un impact notabil și prin felul în care reușește să restabilească comuniunea dintre cultura

analitică și capacitatea de a surprinde dimensiunea ontologică a creației.

În explorările sale, exilul devine un loc al „ieșirii din a exista”, al surmontării condiției istorice, al desprinderii de contingent, și, totodată, un loc al „intrării în a fi”, al regăsirii esenței, al accesului la o formă de autenticitate spirituală. Nicolae Florescu este, în acest sens, primul critic român care a intuit că opera lui Vintilă Horia necesită o metodă de lectură diferită de cea aplicată literaturii din țară. În același timp, Florescu a fost un pionier în reconstituirea rețelelor culturale ale exilului, în recuperarea și revalorizarea revistelor, în contextualizarea autorilor, în restabilirea comunicării dintre exil și cultura din țară. Așadar, contribuția sa este structurală, construind cadrul conceptual în care direcția de cercetare a Mihaelei Albu își găsește coerența și relevanța. Dacă *Antologia* reconstituie memoria critică și traseul receptării, Nicolae Florescu pune în lumină instrumentele hermeneutice necesare pentru interpretarea acestei memorii. Cele două lucrări, deși diferite ca metodă și intenție, converg într-un punct esențial: necesitatea de a restabili locul lui Vintilă Horia în corpusul de referință al literaturii române, nu ca o figură din umbra exilului, ci ca un autor de prim rang al modernității spirituale românești.

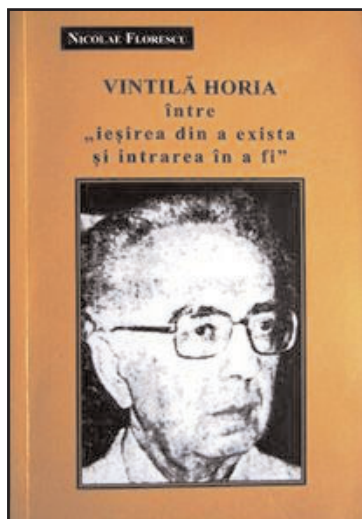
Relația dintre contribuțiile Mihaelei Albu și ale lui Nicolae Florescu este una de complementaritate temeinică. Albu luminează exteriorul operei – contextul, circulația textelor, rețelele culturale ale exilului – în timp ce Florescu luminează interiorul ei – structura metafizică, tensiunile ontologice, dinamica lăuntricului.

Impactul acestor contribuții asupra reevaluării canonului postbelic este semnificativ. Ele demonstrează că literatura română nu poate fi înțeleasă fără exil, că exilul nu este o anexă, ci o parte organică a culturii, că scriitorii exilați sunt autori centrali ai unei modernități culturale care depășește granițele geografice. Prin modul în care recompune receptarea și prin profunzimea analitică pe care o oferă, Mihaela Albu și Nicolae Florescu participă la o recalibrare critică indispensabilă, prin care literatura română postbelică este repusă în dialog cu propriile sale rupturi, continuități și încheștări subtile.

În lumina acestor demersuri, Vintilă Horia poate fi citit astăzi ca un autor esențial al culturii române, un scriitor pentru care literatura devine spațiul unei intimități sufletești revelatoare, al unei meditații asupra condiției umane și al unei permanente căutări a esenței.

Recuperarea critică realizată de cei doi exegeți nu este doar un act de restituire, ci și unul de reînțemeiere, oferind pârghiile și resursele pertinente pentru ca opera lui Vintilă Horia să fie asimilată în profunzimea ei ontologică și în complexitatea traseului ei cultural. Astfel, prin complementaritatea dintre reconstrucția documentară și interpretarea metafizică, prin articularea memoriei critice și a profunzimii hermeneutice, contribuțiile Mihaelei Albu și ale lui Nicolae Florescu creează configurația în care opera lui Vintilă Horia își poate regăsi locul firesc în canonul literaturii române. Ele arată că exilul nu este o ruptură, ci o continuitate transfigurată, că literatura nu este doar expresia unei biografii, ci și a unei interiorități, că modernitatea românească nu poate fi întregită fără vocea celor care au scris din afara granițelor, dar în interiorul unei tradiții spirituale profunde.

Într-o cultură în care exilul a fost mult timp ignorat, minimalizat sau tratat cu suspiciune, aceste două intervenții reprezintă nu doar acte de recuperare, ci și acte de redirecționare critică, prin care creațiile lui Vintilă Horia sunt repuse în circulație culturală cu legitimitate, substanțialitate și exigență intelectuală.

din țară și cultura din exil, accentuând faptul că exilul nu este o anexă marginală a culturii române, ci o parte organică a acesteia, un spațiu în care literatura română a continuat să se dezvolte, să se transforme, să se reinventeze. Din această perspectivă, volumul contribuie la o reorientare critică necesară, prin care literatura exilului este reîncorporată în istoria literară românească, nu ca un fenomen periferic, ci ca un element central al modernității culturale.

De asemenea, este surprinsă remarcabil dimensiunea spirituală a operei horiene, fiind evidențiată preocuparea scriitorului pentru condiția umană, pentru depășirea limitelor existenței, reflectând asupra căutării sensului. Antologia captează această dimensiune, ilustrând cum criticii au interpretat-o în diverse variante, cum au încercat să înțeleagă strategia prin care exilul a influențat această căutare, cum au analizat relația dintre biografie, exil și temele metafizice ale operei.

Volumul cuprinde și o abordare internațională asupra receptării lui Vintilă Horia, incluzând texte din Franța, Spania, America Latină și din alte țări în care scriitorul a publicat. Această deschidere îl plasează pe exilatul de la Madrid în circuitul valorilor universale. Interviuul scriitorului spaniol Isidro Juan Palacios, inclus în Anexă, este emblematic pentru gândirea metafizică a unei conștiințe peregrine.

După această incursiune în paginile *Antologiei*, nu putem ignora contribuția lui Nicolae Florescu, unul dintre cei mai importanți exegeți ai operei lui Vintilă Horia și unul dintre primii critici români care a înțeles necesitatea unei metodologii distincte destinate interpretării literaturii exilului, care se dovedește a fi un ghid necesar în descifrarea profunzimilor metafizice ale operei scriitorului, orientând lectura spre acele zone în care exilul devine categorie spirituală, iar literatura – un tărâm al regăsirii de sine. Volumul său, *Vintilă Horia între „ieșirea din a exista și intrarea în a fi”*, reprezintă una dintre cele mai solide interpretări ale operei horiene, prin meticulozitatea

Eugen Goga, o credință și un om

Marin IANCU

Etalând calitățile unui tânăr beneficiind de o temeinică instrucție, în buna tradiție a familiei sale, Eugen Goga se anunța un gazetar și un prozator prodigios, al cărui scris, în condițiile în care destinul i-ar fi fost mai favorabil, s-ar fi impus prin atât de evidentele însușiri de forță și precizie ale unui scriitor cu o aplecare curioasă și profundă spre lumea cotidiană. Născut în ziua de 11 decembrie 1888, la Rășinari, județul Sibiu, într-o familie cu impresionantă ascendență în timp, ai cărei membri pe linie maternă și, deopotrivă, paternă, s-au dovedit oameni destoinici și buni patrioți, cu reale manifestări de ordin cărturăresc, Eugen Goga are parte de un lung și impresionant traseu al formării intelectuale, asemenea fratelui său mai mare, poetul Octavian Goga. Deprinde primele noțiuni ale scris-cititului în atmosfera fabuloasă a satului copilăriei, într-o școală veche de peste 150 de ani, după care trece, pentru patru ani, la liceul românesc din Blaj, unde fericitul prilej de a cunoaște vasta bibliotecă a lui Timotei Cipariu îi va trezi dragostea față de istoria și literatura română veche. „În clasa a V-a, pe care am făcut-o la liceul românesc din Blaj, am avut norocul să pătrund în biblioteca lui Cipariu. Acolo m-am trezit sufletește citind cu râvnă toată literatura veche românească și toată istoria românilor.”

Își va continua studiile secundare la liceul românesc din Brașov, unde absolvise și fratele său Octavian, făcându-se remarcant prin inteligența și spiritul său de analiză. La scurt timp, feciorul preotului Iosif Goga și al Aureliei, născută Bratu, din Rășinari, urmează studii de istorie, drept, sociologie și economie politică la Budapesta, București, Zürich și, în cele din urmă, la Paris, de unde, în 1914, se întoarce în țară fiind chemat de conducerea Partidului Național ca redactor la ziarul *Românul*, „cotidian politic cu pagină literară”, tipărit la Arad, din al cărui prim comitet de conducere făceau parte Vasile Lucaciu, Al. Vaida-Voevod și Vasile Goldiș. Este perioada în care articolele răspândite prin ziarele și revistele vremii îl impun treptat ca pe un veritabil gazetar, susținător al unirii Ardealului cu România: „Am debutat prin articole vijelioase, puțin gustate de pașnicii conducători ai Partidului Național”. Scrie frecvent la revistele *Tribuna*, *Lucefărul*, *Cosânzeana*, *Ultima oră* și *Țara noastră* din Sibiu, „revistă populară a «Asociațiunii pentru Literatura română și Cultura Poporului Român»”, apărând cu îndârjire și curaj idealul unității naționale, crezând, după cum se exprima în articolul *Idealismul politic*, apărut prin 1914, în ziarul *Românul*, că „marea politică a unui popor, politica sa adevărată nu se poate face ascunzându-ți idealul într-un sac”, ci, dimpotrivă, „idealul nostru politic, ar fi să fie la libertatea noastră așa cum a fost concepută ea la patruzeci și opt într-un moment când puteam să vedem limpede și să vorbim clar: *autonomia națională*. ... Și vremea unei grave încercări pentru monarhia habsburgică nu este departe.”

Din această perspectivă trebuie percepută și largă activitate la cotidianul politic bucu-reștean *Epoca*, unde Eugen Goga se alătură fratelui său mai mare, care, în perioada neutralității, împreună cu alți scriitori, mulți ardeleni cu aceleași idealuri, ținea rubrica „Ardealul vorbește”, cu articole de înflăcărată chemare la unitate națională. *Epoca*, al cărei prim-redactor devenise acum Gr.G. Păucescu, se situa pe poziția intrării României în război alături de Franța și împotriva dualismului austro-ungar, unele articole publicate aici fiind inedite, altele însă erau reproduse din ziarele și revistele din Ardeal, precum *Românul*, oficiosul Partidului Național de peste munți, *Tribuna* de la Arad, sau *Țara noastră* din Sibiu. Prin tot ce scrie în această perioadă, tânărul gazetar Eugen Goga demonstrează consecvență atitudinii sale politice, ideea unității devenind și pentru el, asemenea mai celebrului său frate, singurul crez politic.

După declanșarea primului Război Mondial, timp

de un an, între 1914-1915, Eugen Goga este înrolat în armata austro-ungară pe frontul de est din Galiția, cu gradul de sublocotenent rezervist, văzându-se obligat să lupte, alături de alți militari de naționalitate română din Transilvania și Banat, împotriva unor locuitori față de care nu aveau sentimente de ură. Se ajunsese, după cum reiese dintr-un discurs rostit de O. Goga în sala „Dacia” din București, în cadrul Ligii culturale pentru unirea tuturor românilor, și publicat în *Epoca*, nr. 46, 17 februarie 1915, ca bătrânii să le zică fiilor plecați pe front o frază cât se poate de semnificativă pentru starea de spirit a miilor de transilvăneni supuși unei stăpâniri străine și siliți să lupte împotriva fraților de sânge: „Duceți-vă și să dea Dumnezeu să vă bată!”

Într-un asemenea context, erau momente în care, plin de multe remușcări, pe Eugen Goga îl bântuie gândul de a dezerta, dar, după cum va mărturisi în cartea *Două Siberii*, nu se putea despărți de Ardealul de care era legat organic prin mii de fibre, zbciumul său sufletesc prevestind într-o măsură atât de mare drama lui Apostol Bologa, eroul principal al romanului *Pădurea spânzuraților* de Liviu Rebreanu. Drumul spre frontul din Galiția, sub un jurământ fals de credință față de împărat, îi stârnește în suflet trăiri dintre cele mai dureroase,

absurditatea situației ajungând să-i chinuie sufletul. „Pe vremea aceea senină, citim în *Două Siberii*, trebuia să ne pornim zgura neagră a sufletelor spre uriașul eșafod al Galiției.” La Monosterijivka este rănit la picior și luat prizonier la ruși, alături de alți soldați, care ajunseseră să se predea de bunăvoie. După o scurtă perioadă de spitalizare, este deportat în Siberia, ajungând după un drum de 28 de zile în lagărul din orașul siberian Tomsk.

În țară, ca urmare a intervenției fratelui său pe lângă ministrul Rusiei la București, Stanislav Poklewski Koziel, și pe lângă Ionel Brătianu, în ciuda resentimentelor avute de Goga față de Brătieni, guvernul român adresează țarului Nicolae al Rusiei o cerere de eliberare din captivitate. Cererea este primită cu bunăvoință și în vara anului 1915 Eugen Goga este pus în libertate, lucru destul de rar, dacă ne gândim că un singur caz de acest gen se mai aprobase, în persoana unui prinț german declarat invalid. Întors în țară, Eugen Goga se grăbește să își exprime recunoștința față de binefăcătorul său, angajându-se să lupte împotriva Austro-Ungariei: „Dacă, peste tot, am visat vreodată să mai calc pământul României, atunci îmi închipuim că la primul pas mi se va pune în mână, nu un condei, ci o armă, și voi fi trimis să mor undeva în Carpați, după ce mi-a reușit să smulg și eu un stâlp din nenorocita graniță milenară. Iată, însă, că suflete generoase au avut puterea și nemăsurata bunăvoință de a mă elibera de prinoșirea în care m-a aruncat fatalitatea Ardealului.”

După destul de grave neînțelegeri cu autoritățile românești de la Iași și București, care, din varii motive, plănuiau arestarea sa, în 1916 Eugen Goga se retrage la Techirghiol, unde scrie *Două Siberii. Din însemnările unui ardelen, fost soldat austro-ungar și prizonier în Rusia*, apărută în 1916 la Editura Librăriei C. Sfetea din București, lucrare de certă valoare artistică, creată din elemente autobiografice privind experiența prizonieratului din Rusia, pe durata captivității timp de un an și jumătate în lagărul din Tomsk, fiecare dintre cele trei părți ale cărții ilustrând talentul autorului de a crea atmosferă, de a evoca

locuri și oameni, de a schița portrete și a contura caractere, multe dintre ele fiind reluate mai târziu în romanul *Cartea Facerii*. Ziarist de vocație, Eugen Goga se arăta de timpuriu a fi un bun observator al mediilor sociale prin care trece, un portretist de talent, după cum o dovedește și corespondența de tinerețe purtată cu fratele său, poetul, mici fragmente de proză, atestând o vocație mereu amânată, dar împlinită în cele din urmă sub forma acestei cărți de călătorie-jurnal de front.

Edificatoare pentru forța sugestivă a metaforei care luminează chiar titlul cărții, de reținut această lămurire a autorului însuși: „Socotesc că nu poate fi lipsită de interes o astfel de tulburătoare călătorie, dintr-o Siberie al cărei frig moral nu este termometru să-l măsoare și unde nu este cojoc să ferească de îngheț sufletul unui popor, din Ungaria până în cealaltă Siberie, făcută de natură și nu de bizara alchimie a istoriei, Siberie care mie mi-a părut mult mai blândă și mai primitoare, decât cea de-acasă”. Sinteză a unei lumi dramatice, cu un bogat șir de fapte reale trăite de autor pe cel de al doilea front, volumul *Două Siberii* cuprinde în cele trei cicluri ale sale (*În fața morții*, *Pe drumurile Rusiei* și *Noaptea siberiene*) o amplă imagine a celui de-al doilea deceniu al secolului trecut, începând cu vara anului 1914, declanșarea Primului Război Mondial, înrolarea în armata Austro-Ungariei și luptele de pe frontul galițian. Fin observator al psihologiei sociale, autorul se arată un bun evocator al apăsătoarei atmosfere siberiene și al vieții sociale, deopotrivă, toate informațiile căpătând în *Două Siberii*, după cum citim în *Prefața autorului*, ceva din valoarea unor „documente vrednice de răsfoit despre ce a văzut, a simțit și a gândit un Român prins de vârtejul amețitor al tragediei evenimentelor de astăzi, din Ardeal, de la poalele Negoiului și azvârlit peste Galiția, peste Volga și peste Urali, tocmai în mijlocul Asiei, la Tomsk, aproape de munții Allailot”.

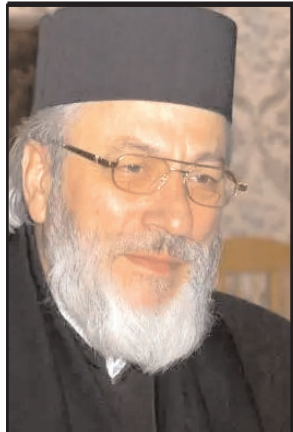
Prima „Siberie” ar fi viața artificială creată în Transilvania de regimul dualist austro-ungar, cu atmosfera sa glacială de despotism și teroare, cealaltă – Siberia adevărată, unde imperiul chezarocrăiesc și-a trimis soldații să moară de gloanțe, frig și foame pentru o cauză ce nu era a lor. Roman al unui personaj, cartea lui Eugen Goga poate fi citită ca un interesant document sufletesc și de epocă. Notațiile sale, pline de nerv, culoare, mișcare sunt, în același timp, de o surprinzătoare obiectivitate, urmărind să ia zi de zi, clipă de clipă, starea armatei române pe frontul din Galiția, al cărei „suflet” a rămas acasă. În vara lui 1916 România a intrat în Primul Război Mondial de partea Antantei, ofensiva în Transilvania luându-i inițial prin surprindere pe austrieci, care însă își revin prin victoria repurtată la Turtucaia, o localitate din Cadrilater, unde Forțele Puterilor Centrale au spulberat defensivă română din acea zonă. În aceste grele momente pentru țară, la începutul anului 1916, Eugen Goga s-a înrolat voluntar în armata română, împreună cu numeroși alți ardeleni și bucovineni aflați în Vechiul Regat, unde va lupta ca simplu soldat, în Regimentul 80 infanterie din București, condus de colonelul Vlădescu.

Intuind decizia de abandonare a neutralității ce urma să fie adoptată de guvernul român, încă din luna aprilie 1916 Octavian Goga l-a contactat pe colonelul Vlădescu, obținând să fie admis la unitate pentru instrucție militară. La poligonul de tragere, alături de un căpitan din regiment, i-a fost instructor și fratele său Eugen. În celebrele lupte de la Turtucaia, între 1 și 6 septembrie 1916, gazetarul Eugen Goga e rănit grav la Arabaz, pe Dunăre, o schijă de obuz smulgându-i o bună parte din mâna dreaptă. „Am lăsat acolo, mărturisește simplu acesta, 42 de bucăți din oasele cotului meu.” Boala i-a fost grea și îndelungată, suferința dominându-l aproape un an de zile, cu lungi și chinuitoare luni de spitalizare.

(În imagine, frații Octavian și Eugen Goga; sursa Internet)

Veșnicia de zi cu zi

Împreună lucrare a rațiunii cu credința (VIII)

IPS Calinic ARGEȘEANUL

Ce credeți despre filme precum Patimile lui Hristos?

Am avut prilejul să văd mai multe filme cu Pătimirea lui Iisus Hristos. Cu mulți ani în urmă, rula filmul *Iisus* al lui Zeffirelli. Mai erau câteva producții germane, iar acum, ca noutate mondială, filmul despre care întrebați.

Acest film realizat de regizorul Mel Gibson cred că are un mare impact la aceiași subiect n-am văzut în premieră. Mai săptămânile trecute, părintele Lucian Grigore mi-a spus, impresionat total, că după ce a văzut filmul și-a pus cele mai mari și capitale întrebări ale vieții. Așa a scris, cotropit de cele văzute, acel medalion unic, din *Argeșul Ortodox*, numit „Lacrima din cer”!

Am mai auzit că unii au fost așa de impresionați, încât au leșinat de durere, iar alții au murit de-a binelea! Despre alte filme cu același subiect n-am auzit să fi avut astfel de impact. Iar dacă este vorba să faci câteva considerații asupra acestui nou film de pe piața mondială, ce aș putea spune? În primul rând, că a fost o idee foarte bună. Adică se vede limpede că oamenii sunt preocupați de credință și că secolul al XXI-lea, vrem sau nu vrem, se zbuțuie să fie cu orice preț religios, așa cum a profetizat André Malraux.

În al doilea rând, aș vrea să subliniez că atât pentru mine, cât și pentru mulți alții, aceste filme religioase, nu numai despre *Pătimirile lui Iisus*, dar și despre *Moise* sau alte subiecte religioase, sunt niște încercări, uneori izbutite, de a aduce la zi, ca să spunem așa, faptele care au marcat cu adevărat istoria omenirii.

Ne aducem aminte cât de fierbinte era credința primilor creștini și cum Îl mărturiseau pe Hristos! Iubirea de Hristos era așa de mare, încât mărturisitorii mergeau la moarte cu cea mai mare bucurie. Ce

au însemnat sutele, miile de mucenici care au murit mărturisind pe Iisus? Istoria Creștinismului ne stă mărturie peste timp în acest sens. Cine nu știe de cele zece mari persecuții din primele veacuri creștine, până la Edictul din Milan, dat de Sfântul Constantin cel Mare în anul 313? Dar de jertfele de până azi?

Cred că, din când în când, este necesar să apară pe piață câte o ecranizare a zguduitorului eveniment: Răstignirea lui Iisus! Cred că în viitor vor fi descoperite și alte mijloace tehnice care să ne aducă la zi chiar vocea lui Iisus ca Fiu al Omului de acum două milenii și imaginea lui, așa cum a fost descrisă de Isaia, profetul! Dar dincolo de toate aceste posibilități tehnice și materiale, aș dori să subliniez că Viața lui Iisus, relatată și descrisă de Sfintele Evanghelii, de scriitori convertiți ca Giovanni Papini, François Mauriac și mulți alții, a fost trăită de fiii acestui spațiu terestru fără ecranizări și alte puneri în scenă. Lumea a crezut pur și simplu în Hristos, Cel propovăduit de Apostoli, de Sfinții Părinți, de misionari, de preoții veacurilor. Până la aceste filme, credința a fost vie. Putem, deci, afirma că se poate crede și trăi credința autentică și fără astfel de ecranizări. Aș crede că aceste încercări sunt rezultatul unei secularizări, al unei îndepărtări de credința în Dumnezeu, iar o parte a lumii simte nevoia de a reactualiza tehnic, pe ecran, marea dramă a lumii! Știm că Biserica Romano-Catolică agreează, poate mai mult, iubește și sprijină astfel de ecranizări. Cât privește însă Ortodoxia, n-aș putea să mă pronunț și chiar n-am citit astfel de opinii până acum. S-ar putea ca unii ierarhi, preoți sau profesori de teologie, precum și creștinii ortodocși, să se pronunțe în vreun fel.

Personal, aș spune că nimeni de pe pământ nu poate și nu are dreptul să se substituie lui Iisus, așa cum arată aceste ecranizări. Actul jertfei lui Iisus

Hristos a fost unic, a făcut-o numai El, Cel chemat de Dumnezeu! Așa stând lucrurile, nu-ți poți permite, tu, ca om, să imiți, dându-te drept Iisus Hristos, chiar dacă este vorba de un film, apreciat de unii și de alții. Sfinții Părinți ar considera aceste ecranizări blasfemii, iar eu ascult de Sfinții Părinți.

Văzându-i pe unii luând cruce în spinare și că-rându-le întru biciuire, arătând lumii că suferă de dragul lui Dumnezeu, mi se pare o joacă de-a jertfa și mântuirea. Mântuirea și credința nu sunt o comedie în trei acte, ci un lucru extrem de serios și trebuie tratat în consecință. Așadar, aceste filme ajută într-adevăr la ceva! La ce anume? La precizarea că pregătirea pentru mântuire nu este o chestiune de teatru, ci de viață trăită în Hristos în mod autentic și nu impresionist. Ce vom spune despre credința de aur, credința strașnică a părinților, a moșilor și a strămoșilor noștri? Ei n-ar fi admis niciodată această joacă a artiștilor, care pe unii îi lasă cu gura căscată. Este vorba de diferența dintre firi. Nu trebuie să judecăm pe nimeni. Dar trebuie să ne aducem aminte de un episod care ne-ar ajuta într-un fel în această încercare de așezare a gândului pe drumul cel bun.

Iată ce ne spune Sfântul Evanghelist Luca la capitolul 16 în legătură cu solicitarea bogatului nemilostiv, care a nimerit în iad și cerea acum plin de milă pentru frații săi rămași pe pământ: „Rogu-te, dar, părinte, să-l trimiți (pe Lazăr cel sărac mântuit!) în casa tatălui meu, căci am cinci frați, să le spună lor acestea, ca să nu vină și ei în acest loc de chin. Și i-a zis Avraam: *Au pe Moise și pe proroci; să asculte de ei.* Iar el a zis: Nu, părinte Avraam, ci, dacă cineva dintre morți se va duce la ei, se vor pocăi. Și i-a zis Avraam: *Dacă nu ascultă de Moise și de proroci, nu vor crede nici dacă ar învia cineva dintre morți!*” (Luca 16, 27-31).

Dus la spitalul din Fetești și, mai apoi, la Iași, unde era refugiat guvernul țării, acesta suportă mai multe operații chirurgicale, fiind declarat invalid, spre tot mai marea îngrijorare a fratelui său Octavian, care îi împărtășea marea sa durere primei sale soții, frumoasa și delicata Hortensia Cosma, căreia, în primul număr al revistei *Lucafașul*, poetul i-a dăruit o frumoasă poezie cu titlul *O rază*, cu dedicația *Miresei mele*: „Sunt foarte, foarte dezolat însă de bietul Geni (...). Mi-e milă de el, prea mult a suferit, e tot mai alb la tâmpă. Dacă se va face bine vreau să-l trimit în Crimeia la mare...”

Soldată cu un eșec usturător al militarilor români, pierderile omenești sunt cifrate la peste 6.000 de soldați și 160 de ofițeri morți, 28.000 de soldați și 480 de ofițeri luați prizonieri, plus mii de arme capturate de inamici. Alături de alți scriitori români prezenți în bătăliile din Dobrogea, și-i cităm aici pe istoricul și criticul literar Perpessiciu, rănit și rămas invalid de brațul drept, Camil Petrescu, rănit mai târziu în Ardeal, la Cincu, apoi la Mărești și Cașin-Oituz, pe frontul de la Turtucaia este luat prizonier și sergentul G. Topîrceanu, care la cei 30 de ani își făcuse deja debutul scriitoricesc. Experiența dramatică pe care o trăiește aici autorul *Baladelor vesele și triste* alături de ostașii români, luați la oaste direct de la muncile câmpului, este evocată în volumul *Amintiri din luptele de la Turtucaia. Pirin Planina*. „Erau mai ales țărani de prin județele de câmp ale Munteniei, notează cu o adâncă durere Topîrceanu, cei mai oropsiți dintre toți. Mă uitam la ei cu strângere de inimă. Nu se potriveau deloc cu imaginea ostașului român, de acum și de pe vremuri, așa cum mi-o zugrăvisse în suflet strălucitoarele defilări ale regimentelor gătite de paradă.” „Căderea Turtucaiei a făcut o enormă impresie, scrie istoricul C. Kirîțescu, atât prin paguba materială, cât și prin efectul ei moral.” Pe de altă parte, tot mai implicat în aceste evenimente, O. Goga descrie acest eveniment în termeni dintre cei mai aspri: „Țară de secături, țară minoră, căzută rușinos la examenul de capacitate în fața Europei. Aici ne-au adus politicienii ordinari, hoții improvizăți astăzi în

moralști, miniștrii care s-au vândut o viață întreagă, deputații contrabandiști... Nu ne prăbușim nici de numărul dușmanului, nici de armamentul lui, boala o avem în suflet, e o epidemie înfricoșătoare de meningită morală.”

In iarna anului 1918, în plină revoluție, Eugen Goga trece în Transilvania și ia parte la Marea Adunare de la Alba Iulia, unde o întâlnește pe mama sa, pe care n-o mai văzuse de patru ani. Tot acum, în 1918, începe să scrie la romanul *Cartea Facerii*. La 12 august 1920 se căsătorește cu Elisabeta Odobescu (1892-1990), fiică a colonelului Constantin Odobescu, aghiotant al regelui, și nepoata scriitorului Al. Odobescu, o foarte bună cunosătoare a vieții aristocrației bucureștene și a celei din Paris, unde, pe lângă alte foarte multe rude, sora tatălui Elisabetei era căsătorită cu fostul consul francez la București prin 1858. În timpul ocupației germane din 1916-1918 a capitalei, în calitate de voluntară a Crucii Roșii, Elisabeta îngrijește răniți și ajută la evadarea unor ofițeri români, întâmplându-se, de altfel, ca în toamna anului 1915 să-l cunoască aici pe Eugen Goga, viitorul ei soț, când acesta s-a întors din Siberia, ca subofițer, din motive de indisciplină. Cei doi s-au cunoscut la doamna Maria Moruzi, una dintre fiicele lui Alexandru D. Moruzi, cunoscut ca „prințul Alecu Moruzi”, căsătorită cu Alexandru Al. Ioan Cuza, fiul domnitorului Alexandru Ioan Cuza, și, după moartea prematură a soțului ei, cu Ion I.C. Brătianu. Mamă a două fete, Ruxandra (1921) și Ana (1923), Elisabeta Goga rămâne văduvă în 1935, continuându-și activitatea la Crucea Roșie și în timpul celui de-Al Doilea Război Mondial. Între anii 1921-1929, Eugen Goga devine director la *Renașterea română* din Sibiu, unde scrie alături de I. Hotărănu și A.P. Bănuț, cel care în 1902, aflat la Budapesta, devine inițiatorul tipăririi revistei *Lucafașul*, rămânând cunoscut în literatura Ardealului drept autorul unei proze de factură satirico-umoristică. Într-un asemenea context, publicistul plin de talent și mari idei era prea viu în conștiința poporului ca să nu

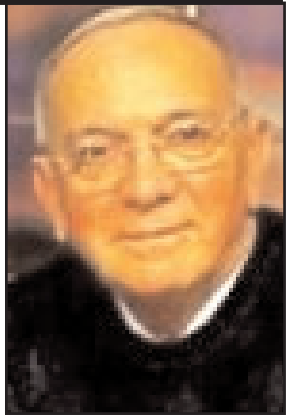
rostească în fața neamului cele mai vitale adevăruri pentru existența unei întregi colectivități chinuite, al cărei reprezentant se voia și el tot mai mult.

Dimpreună cu activitatea publicistică, Eugen Goga se implică în viața politică, ajungând deputat averescian între anii 1920-1922, 1926-1927, principala sa preocupare rămânându-i ziaristica și scrierea romanului *Cartea Facerii*, inspirat din Primul Război Mondial și din luptele duse de ardeleni pentru realizarea unității naționale, materialele care vor constitui substanța unor fragmente din acest roman fiind publicate în revista *Țara noastră*, încă din 1923, cartea fiind publicată în întregime, volumele I-II, în anii 1928-1931 și reeditată de I.D. Bălan în 1984. Descrierile scenelor de pe front sunt absolut admirabile, posibil de plasat alături de celelalte pagini consacrate acestor momente terifiante de alți scriitori români. „În *Cartea Facerii*, observa Pompiliu Constantinescu, trăiesc reprezentanții pitorești ai unor categorii etnice și sociale, prinși în examenul sever al împrejurărilor istorice din marele război, în cadrul lui, ca în vârtejul unei crize colective, câteva hotărâtoare experimente individuale. Pasul epic al eroilor acestui roman social e dictat de subconștientul impulsiv atavice, scoase în raza conștiinței deliberative de seriozitatea evenimentelor. Narațiunea și structura sufletească a personajelor se hrănesc dintr-o ideologie bine precizată, în cursul contradictoriu și capricios al faptelor.”

In 1929, scriitorul Eugen Goga are ideea de a se retrage cu familia în localitatea Zurbaua, din județul Ilfov, foarte aproape de București, la 7 kilometri de Chitila, la moșia colonelului Constantin Odobescu, pentru a-și termina romanul început și o piesă de teatru, intitulată *Fabula*. Scriitorul s-a stins fulgerător din viață la București în urma unei septicemii, în ziua de 4 iunie 1935, fiind înmormântat în 6 iunie în cimitirul de la Rășinari, alături de părinții și strămoșii săi, slujba de înhumare fiind oficiată de tatăl filosofului Emil Cioran, Emilian Cioran, fost protopop ortodox și consilier al Mitropoliei din Sibiu.

Despre maturitatea copilăriei

Florin ȘINDRILARU

Ultima carte de proză a Rodicăi Bretin, *Pisica de la ora cinci* (Editura Corint, 2026), este orientată, la prima vedere, pe două teme principale: amintirea copilăriei și dragostea pentru Brașov, orașul care pentru autoare este „magic”, provoacă „o stare de bine”; orașul de care și-a legat cel mai mult și mai trainic existența. Cele două direcții ordonatoare pe care este axat volumul ies în mod normal în evidență, ele fixând și cei doi pivoți de susținere a edificiului narativ. În același timp, scrierea individualizează un personaj emblematic: o „eroină” a acestei proze surprinsă în demersul ei inițiativ, în încercările ei de a-și stabili un *tipar de idealitate* – al devenirii și existenței. Un tipar înclinat spre universalizare și, firesc, spre personalizare și singularizare. Pentru că principalul atu al cărții – și a treia direcție ordonatoare a ei – este aflarea drumului drept și corect de urmat în viață. Eroina acestei proze nu își trăiește copilăria în zadar, ci acumulând înțelegere și experiență. Carte propusă a fi „a copilăriei” sau una „de memorii”, *Pisica de la ora cinci* este în fapt o scriere despre străduința individului de a cuceri spiritul înalt uman.

În literatura universală, „tema” vizând anii copilăriei este variată și bogat reprezentată. Făcând distincția între a scrie *despre* și a scrie *pentru* acest cititor „special” – inocent și grăbit trecător prin momentul prim al existenței sale –, copilăria, ca temă literară și ca imagine a unei nobile și unice *treceți* din *marea trecere*, a constituit o atracție permanentă pentru artă. Ca și pentru întregul univers ambiental, de altfel. Această atracție s-a concretizat în forme variate de surprindere și eternizare a acestui „anotimp” ce balansează între inocență și inconștientă (trecătoare, desigur): cântec, poezie, proză scurtă, basm, roman, sculptură, pictură... Și orice operă, lucrare nouă, dedicată temei a fost întâmpinată și salutăată cu bucurie, cu entuziasm uneori, în genere cu atență luare la cunoștință. Căci operele dedicate copilăriei, este necesar să accentuăm, sunt poate cele mai dificil de realizat. Iar capodopere dedicate copilăriei sunt puține și cad destul de repede în desuetudine, mai ales în vremile pe care le străbatem. Capodoperele dedicate lumii copilului au în față spectrul fericit al neuitării. Dar și un telefon mobil.

Cât despre volumul recent apărut al Rodicăi Bretin, compararea cărții și a eroilor ei cu opere în care „aventurile” copilăriei sunt prioritare este interesantă. În cazul prozei Rodicăi Bretin, trecerea de la copilărie la adolescență este construită pas cu pas, într-o progresie bine condusă: o progresie a cunoașterii și a largirii universului acesteia. Momentele devenirii eroinei-voce auctorială sunt atent plasate în narațiune. La început textul și stocul narativ sunt obișnuite, din categoria bine-cunoscutului, a banalului, pentru ca apoi treptat, dar firesc, interesul pentru trama narativă, diversificată, să cucerească cititorul.

Pisica de la ora cinci e de fapt un *roman de tip inițiativ*. Eroina dorește de la început să *cucerească prietenie și învățăminte*, concluzii pentru viață. E adevărat că unele atribute pozitive, laudabile, o caracterizează de la bun început pe purtătoarea de cuvânt a autoarei, lucrul cel mai important și adevărat pentru ea fiind *cucerirea înțelepciunii*. Câștigată în urma *cunoașterii*. Care nu trebuie considerată ca născându-se numai din eveniment, ci și existentă în zestre ei genetică. O zestre mai mult a unui înger, cum îi spune frau Renate Vogel, moașa săsoaică, fetei curioase: pe ea „a scăpat-o un înger”.

Eroina copilă se grăbește să fie mare, să se maturizeze. Însă raportul este, ne sugerează proza Rodicăi Bretin, invers: nu maturitatea, experiența,

o caută și clamează pe eroină, ci eroina *ii ține calea* cunoașterii și înțelepciunii. „Pașii” eroinei sunt, în acest sens, elocvenți. Ea trăiește la început într-un cotidian veșnic mirat, veșnic de descoperit. Este un foarte bun observator, reține cu fidelitate fiecare lucru, cât de mărunț, și, relatându-l, îi sporește semnificațiile. Ea însăși se confesează: „De când mă știu am vrut un animaluț al meu, o dorință cu atât mai fierbinte cu cât mi-era cu desăvârșire interzisă. (...) Visam să am un câine, o pisică, un hamster măcar”... Pentru eroină, pivnița casei vechi este „tărâmul miraculos”. Este adăpost pentru porumbelul Arthur și pentru preocupările lui nenea Zoltan. Ce face nenea Zoltan, adică trasul vinului de smochine din damigenele mari în sticlele obișnuite, are în sine ceva ritualic, născut din forța imaginativă a eului narator: „Priveam ca hipnotizată operațiunea și mi se părea un procedeu complicat și misterios.” O alchimie domestică, trasul vinului de smochine în sticle va avea *à posteriori* o valoare inițiativă. Așa cum, după descrierea foarte exactă și amănunțită a procesului

de umplere a sifoanelor (la care asistă uluită și completamente transportată într-un alt univers), eul narator emite concluzia: „Pentru mine, umplutul sifoanelor a fost primul thriller înainte să calc într-o sală de cinematograf.”

Un alt „argument” este elocvent și prezent cu mare frecvență: „pe vremea aceea obișnuiam să dau nume la tot ce aveam în jur.” Or,

a da nume este echivalentul lui „a da viață”, „a ființă”. Prin nominare, „a ființă” marchează trecerea de la pluralitate la unicitate, la personalitate identificată. Și, odată cu nominarea, individul devine conștient de valorile superioare pe care le capătă cunoașterea acumulată.

Realitatea oferă instanței narative modele și experiențe de tip inițiativ. Maturitatea cărții cere și o maturitate a cititorului ei. Filele acestui volum sunt împânzite de eroi și opere celebre – scrise sau sculptate, pictate sau cântate, dar în primul rând celebre. Care, deci, îi spun „ceva” eroinei. Nu întâmplător pagini propriu-zis ale copilăriei nu sunt prea multe în text – oricum nu beneficiază de sprijinul epicului, sunt doar amintite și trecute apoi cu vederea. *Amintirile* lui Creangă lipsesc din filele cărții, eroii lui Twain, celebrul *Pinocchio* sau *Alisa din Țara Minunilor*. Sunt pagini monumentale ale copilăriei care nu se regăsesc în proza Rodicăi Bretin – chiar dacă unele texte sunt amintite în volum. Pentru că eroii „canonizați” de volume excelente ca cele amintite mai sus sunt *în plin proces* de devenire și traiectoriile lor existențiale au devenit inițiatice. Tot inițiativă a devenit și traiectoria personajului lui Bretin, care își fundamentează implicit devenirea cu sprijinul operelor normalmente celebre. În primul rând sunt paginile de înțelepciune ale *Bibliei*, strecurate cu atenție și dărnice în sufletul și înțelegerea eroinei de către bunica de la Vlădeni. Apoi sunt povestirile legendare ale *Mesei Rotunde*, personaje-model ale lui Shakespeare din *Povestirile după piesele lui Shakespeare*... Sau *Contele de Monte Cristo* al lui Alexandre Dumas etc.

Proza autoarei se evidențiază și prin arta cu care

sunt creionați oamenii ce dau Cetății personalitate: moașa săsoaică și simpaticul nenea Zoltan, turcul Selim Kaan, un oropsit al destinului cu suflet de heruvim, sau evreul Elad Lehmann, făurindu-și singur destinul; dar, în primul rând, desigur, membrii familiei și eroina însăși. O lume surprinsă într-o textură care păstrează mai mereu un sentiment de dragoste al eului narator față de ființe și evenimente, o căldură transferată lumii și (arareori) marcată de o nostalgie palidă. Narând cu evidentă personalitate stilistică evenimente trecute, autoarea este în același timp mereu conștientă de lumea prezentului, ce-i slujește drept comparație... Pentru aceasta, naratorul beneficiază de un stil deschis, vibrant, puțin glumeț, cu o notă permanentă de optimism. Un zâmbet optimist și șăgalnic traversează textul.

Autoarea are memoria imaginii, ca și o trecere foarte ușoară din realitate în imaginație, în fantastic: „realitatea e mai puțin interesantă decât închipuirea în care o învelim noi”, afirmă eroina. Este magică ușurința cu care Rodica Bretin manipulează cuvântul, lexicul pentru copii sau cel pentru adulți. Diferite fascii ale textului se leagă cu foarte mare ușurință datorită acestei stăpâniri perfecte a vocabularului și mai ales a legăturii semantice între obiect și numele lui, între eveniment și ordonatele lui. Autoarea stăpânește arta insolitului, a originalului. Iar trimiterile de tip comparație (autoarea folosește frecvent comparația dezvoltată) sunt trimiteri către opere celebre ale culturii, în primul rând literatura: „Cum e să trăiești, zi după zi, într-un episod din *Forsythe Saga*?” Stilul, scriitura autorului sunt cu adevărat remarcabile, textul curge nestingherit și în alunecări domoale... și în volburări mai mult sau mai puțin pronunțate.

Cele mai multe titluri de capitol ale scrierii Rodicăi Bretin sunt parafrazări (să le numim astfel) ale unor titluri celebre – din literatură, din zonele fericite, luminoase, ale culturii. *Caii din curtea veche* parafrazează titlul unei proze antologice a lui Matei Caragiale, *Craii de Curtea-Veche*. În narațiunea fantastică a eroinei cailor sunt un simbol de primă importanță. Capacitatea eroinei de a fantaza, de a crea o lume numai a ei, este o rezultantă a forței sale imaginative. Eul epic trăiește în această unică lume. *Unchiul nostru din America* amintește de *Omul nostru din Panama*, film cu îndelungă rezonanță. Despre *Ziua cea mai lungă* am amintit. *De la Brașov la Lună* parafrazează cunoscutul roman de anticipație *De la Pământ la Lună* al lui Jules Verne. *Omul cu portocale* amintește, printre altele, și de celebra piesă de teatru *Omul cu mățoaga* a lui G. Ciprian. Eroii celor două narațiuni sunt din același trunchi genetic. O altă capodoperă ale cărei esențe sunt transferate în textul Rodicăi Bretin rămâne *Jocul cu măregele de sticlă*, romanul lui Hermann Hesse. Ultimul capitol al cărții se intitulează, semnificativ, *Măregele de sticlă*...

Pisica de la ora cinci amintește cititorului cunoscuta tradiție a „orei ceaiului”, foarte îndepărtată în timp, venind din culturile exemplare ale Nipponului și Siamului, redescoperită și consolidată/consacrată de protipendada engleză pe la mijlocul secolului al nouăsprezecelea. Tradiția reînviată avea în fond menirea de a „acoperi” distanța în timp (care era prea mare!) dintre masa de prânz și cea de seară. Parafraza este extrem de bogată în semnificații. Dar, păstrând acea semnificație, a umplerii spațiului prea mare dintre două mese principale ale zilei, parafraza, căpătând valențe metaforice în accepțiunea scriitoarei, ar sugera în primul rând momentul ce stă în atenția tramei epice a scriiturii. În proza Rodicăi Bretin pisica de la ora cinci marchează *spațiul în timp dintre copilărie și adolescență: procesul mirific al devenirii*.

Bogatul nemilostiv cerea un lucru spectaculos! Nu i s-a dat prilejul, nu s-a admis spectacolul cu filmul unui mort înviat, ci au fost poftiți să asculte întru *citire* din Sfintele Scripturi și din Sfinții Părinți despre cum trebuie să ne mântuim! Iar aceasta ar trebui să ne dea de gândit foarte serios!

Cât despre vâlva făcută în jurul filmului, aș îndrăzni să spun, așa cum zic cuminte românașii noștri, din așezarea inimii, că orice minune nu ține mai mult

de trei zile!

Despre câtă creație artistică și câtă afacere există în cazul acestui film, ce pot să spun? *Este multă imaginație artistică și un profit dolofan!* Dar acestea n-au nicio legătură cu mântuirea! Iar filmul impresionează ca orice lucru artistic! Cam atât! Doar Sfânta Scriptură și Sfinții Părinți ne trezesc la realitate, *dacă citim și împlinim!*

Cărți și autori

Sorin Cerin,

laureat al Premiului Jacques Prévert 2023 și al Premiului Jacques Viesvil 2025, decernate de Société des Poètes Français

Société des Poètes Français i-a acordat lui Sorin Cerin „Premiul Jacques Viesvil” pentru anul 2025, pentru colecția de poezii intitulată *Roua Lacrimilor*

de *Jar a Iubirii Interzise*, cu următoarea motivație, semnată de Véronique Flabat-Piot, Vice-Présidente et Responsable des Prix de Poésie de la Société des Poètes Français.

Sorin Cerin, asemenea filosofului și savantului Jacques Viesvil, nu este legat de nicio epocă sau religie anume. Convingerile sale nu se închid într-un sistem rigid, ci le cuprind pe toate, deschizându-se către o viziune universală asupra existenței. Mai presus de orice, această viziune se întemeiază pe Natură și pe forțele ei fundamentale – pământul, vântul și apa – aflate într-un ciclu neîntrerupt de naștere și renaștere, de transformare și continuitate.

În acest spațiu al devenirii perpetue, atât Jacques Viesvil, cât și Sorin Cerin își regăsesc răspunsurile la marile întrebări ale existenței și ale credinței. Acestea nu se limitează la imaginea unui „Dumnezeu” tradițional, ci tind către ideea unui principiu universal, regăsit mai ales în omenire și în însăși esența vieții. Astfel, credința lor capătă o dimensiune profund umanistă, în care divinul și existența se întrepătrund.

Pentru ei, moartea nu reprezintă un sfârșit definitiv, ci doar o „tranzitie” către o altă formă de existență, iar Ființa, în esența ei, nu dispăre niciodată. Această perspectivă asupra eternității conferă vieții un sens mai larg, dincolo de limitele timpului și ale materiei.

Pentru a exprima această viziune, ambii au ales poezia – nu doar ca formă artistică, ci ca limbaj al profunzimii interioare, capabil să redea ceea ce rațiunea nu poate cuprinde pe deplin. În versurile lor, tăcerea, întrebarea și revelația se împletesc, transformând poezia într-un spațiu al adevărului și al căutării neîncetate.

Sorin Cerin a îmbrățișat această cale creativă, alăturându-se astfel lui Jacques Viesvil, și afirmă în dedicația consistentei sale opere: „Numai în ochii iubirii poți găsi infinitul”.

Citindu-l pe unul, îl descoperiți pe celălalt și observați cât de mult sunt „frați în scris”, ca și cum ar fi legați de o complicitate eternă. Crezând într-un „singur” Dumnezeu al Iubirii, ei îmbină credința și afecțiunea profundă într-o unitate de sens; adesea, tăcerea le-a vorbit mai mult decât cuvintele sau zgomotul.

Societatea Poetilor Francezi i-a acordat lui Sorin Cerin

„Premiul Jacques Prévert”, pe anul 2023, pentru colecția de poezii intitulată: *Âme/Sufflet*, din următoarele motive: „Sorin Cerin este un filosof și poet român care scrie în franceză. Până acum, poezia lui era mai mult filosofie savantă decât versuri emoționale, iar sentimentele nu apăreau deloc în scrierile sale. Totul se schimbă cu colecția *Sufflet*, prezentată în cadrul sesiunii noastre din 2023. Este adevărat că autorul o dedică, încă de la prima pagină, *iubirii sale eterne*, Vivian Mary Hartley (Vivien Leigh), decedată, dar care a dovedit că *moartea nu există*, prin *ajungerea la o eternitate în care am rămas împreună pentru totdeauna*.”

Scrișă în forma liberă care a fost una dintre caracteristicile versurilor lui Jacques Prévert, cu o profunzime de gânduri și sentimente pe care juriul nostru a fost plăcut impresionat să le descopere, Sorin Cerin merită cu brio Premiul Jacques Prévert 2023...”

(Véronique Flabat-Piot)

Scrie-mi iubire

Scrie-mi iubire,
cu fruntea Luminii Divine,
rezemată de Întunericul Ființei mele,
în care să-mi găsești,
Străinul Subconștient,
ce se ascunde de noi,
prin colțurile unui Univers,
unde nu am reușit să ajung,
niciodată până acum,
fiind oprit de Iluziile Vieții și Morții,
pe Răsăriturile nesfârșite,

ale Singurătăților, de mine însumi.

Scrie-mi iubire,
pe adresa ștearsă de Durere,
a Cuvântului Creației unui Dumnezeu,
ce mi-a croit veșminte groase de Absurd,
pe căldura de sfârșit de Lume,
a Speranțelor deșarte,
printre valurile căroră,
înot și acum,
crezând că voi ajunge, undeva-cândva,
la un Țarm al Fericii,
unde să te pot întâlni.

Rodica LĂZĂRESCU

Într-o cronică mai veche, mă întrebam

de unde vine obstinția diaristului Cornel Galben de a-și publica periodic notațiile – *Ieșirea din lume*, 2012, *Ultima sută*, 2013, *Primul prag*, 2014, *1000 de pași*, 2016, *Zile de trecere*, 2017, *Pe față și pe dos*, 2018, *Sunt un fiu risipitor*, 2020, *70. Pas cu pas*, 2021. Pe lângă răspunsurile depistate atunci sub forma unor citate din autori dragi, și în acest din urmă volum, *Acceleratul 502* (Editura U.Z.P., București, 2025), găsim încă un argument. De data aceasta, i-l oferise Romulus Rusan (*Memoria este o povară grea. Știi că ea va muri odată cu tine. Ca să o salvezi trebuie să scrii. Dacă se poate, în fiecare zi.*), diaristul recunoscând că practică scrisul zilnic, făcându-și totuși un reproș: „comunic prea puțin din trăirile mele. Nici acum nu e, de fapt, ceea ce-mi doresc, dar...” De altfel, încă din 2017 autorul își califică notațiile drept „însemnări lălâi, foarte departe [...] de ceea ce ar fi trebuit să fie un jurnal altfel”, pentru ca acum, opt ani mai târziu, în ziua în care se decide să pună punct (deocamdată?) consemnărilor cotidiene, 14 mai 2022, deci în ziua 502, să admită că „toate aceste notații s-au transformat, de fapt, într-un șir lung de lamentații”. Întins și sinuos drumul acestui soi de „jurnal altfel”, de la volumul din 2012, când își anunța „ieșirea din lume” și retragerea la o mănăstire, iar notațiile erau „o formă de pocăință”, volum urmat de alte consemnări jurnaliere, încredințate tiparului anual, mai întâi mărturie a chinului îndurat în timpul acestui urcuș al Golgotei, culminând

Acceleratul a fost tras pe linie moartă?

cu perioada de călugărie la Mănăstirea Sf. Ioan Casian, mai apoi „spovedania învinsului” care, după doi ani și jumătate de „trăire în haina monahală”, se întoarce în lumea din care s-a anevoit atâta să iasă. Apoi, cu jurnalul din 2016, părăsește zona sfâșierilor lăuntrice și intră parcă în zodia împăcării cu sine însuși, ceea ce atenuează, chiar anulează dramatismul însemnărilor – „tulburările” diaristului nu mai vin de la „vrăjmașul” ce-l punea altădată la încercări chinuitoare, ci de la „infernul” vieții de zi cu zi. De aici, impresia de „seci notații” pe care o dau rândurile din acel volum, de multe ori autorul nefăcând altceva decât să contabilizeze – sacii cu cărți și reviste mutate de colo-colo, plicurile aruncate la gunoi, gradele din cameră și de afară, paginile citite și publicațiile consultate, orele de (ne)somn ș.a.m.d.

Odată cu recentul jurnal, pus parcă sub teroarea timpului prea repede trecător care „a fugit cu iuțeala unui accelerat” (comparație ce explică și titlul lui, deși la viteza de pe căile noastre ferate poate ar fi trebuit găsit un alt mijloc de locomotivă!) – (19) „Acum e luni, acum e sâmbătă.” –, devine tot mai acut sentimentul deșertăciunii, „vrăjmașul e din ce în ce mai rapace” și „mă mai luptă”, încercările lui îl îndepărtează de cele duhovnicești ((87), „am slăbit cam mult duhovnicește”) și îl împing într-o stare de „lene” ((302), „sunt leneș în toate”), de lăncezeală spirituală ((39), „lănchezesc și sufăr”). Scăzând până la dispariție „cheful să notez în jurnal”, scad substanțial și consemnările „trăirilor”, jurnalul transformându-se

treptat într-un fel de registru contabil al faptelor cotidiene, impresie la care contribuie și renunțarea la menționarea unei date explicite, în locul căreia consemnările poartă o cifră indicând ziua scursă de la 29 decembrie 2020, data începerii acestui jurnal, prima zi după împlinirea a 70 de ani de viață.

Astfel încât multe paliere pe care se desfășurau primele volume diaristice își restrâng și ele numărul, își diluează conținutul (de pildă, consemnările privind viața de familie, intrată, probabil, pe un făgaș mai lin), unele chiar până la ieșirea din scenă (nu mai găsim acel jurnal al autografelor *d’antan*, transcrise înainte de a-și dona cărțile, nici pe cel al lecturilor personale, inclusiv al „lecturilor duhovnicești”, pe care, „deși le știu utilitatea, le las mai mult pentru duminici”, al cronicilor/recenziilor, cu o mică excepție, volumele lui Ioan Enache și Ghiță Nazare!), jurnalul vieții literare și culturale e redus la parcimonioase însemnări și la o indiscretă ridicare a colțului cortinei ce ține departe de ochii lumii odiseea primirii în UR, a se vedea ziua 402, ori manifestările orgoliilor unora și altora, a se vedea ziua 404. Proiectele literare se subînțeleg din înverșunarea (sau automatismul?!) cu care diaristul culege date și informații ((399), „am adunat însă ca hârciogul hămesit”) pentru marile sale proiecte (din care în 2024 va publica două volume: *Personalități băcăuane*, vol. IX, și *Personalități oneștene*).

Între tăcere și revelație

Angela SIMIONCA

Cartea *Taina poruncilor* de Radu Botiș, apărută în 2026 la Editura Casa Cărților, reprezintă una dintre acele construcții lirice rare care nu se consumă prin lectură rapidă și nici prin efecte de suprafață. Cele 382 de pagini configurează un amplu teritoriu reflexiv, în care poezia devine simultan exercițiu de cunoaștere, formă de interiorizare și încercare de recuperare a unui sens profund al existenței. Cartea nu se citește ca o simplă succesiune de poeme, ci ca o experiență de traversare spirituală, ca un parcurs al conștiinței prin zonele fragile și neliniștite ale ființei contemporane.

Volumul este deschis de textul programatic *Auto(reflecție)*, semnat de autor, care funcționează ca o cheie de lectură esențială. Aici, Radu Botiș își declară explicit intenția: poezia se naște dintr-o stare de neliniște persistentă și dintr-o nevoie de clarificare interioară într-o lume dominată de zgomot și grabă. Acest demers confesiv nu are rolul de a justifica poezia, ci de a o așeza într-un orizont al responsabilității: scrisul devine un act de asumare, o formă de a ordona sensuri fără a le fixa definitiv. De la bun început, autorul își delimitează poziția față de orice tentație retorică sau moralizatoare.

Încă de la nivelul titlului, autorul introduce cititorul într-un spațiu al ambiguității fertile. „Poruncile” nu trimit aici la rigiditatea unei ordini exterioare, nici la imperative morale formulate autoritar, ci la existența unor legi subtile ale conștiinței, greu de definit și imposibil de ignorat fără consecințe asupra echilibrului interior. „Taina” nu desemnează obscuritatea artificială, ci dimensiunea discretă și profundă a adevărilor care nu pot fi formulate integral în limbaj. În fond, întregul volum se construiește în jurul acestei tensiuni dintre rostire și imposibilitatea rostirii complete.

În reflecțiile sale despre geneza cărții, Radu Botiș sugerează că poezia s-a născut dintr-o stare de neliniște lucidă și din nevoia de a ordona interior lumea. Această perspectivă este esențială pentru înțelegerea volumului. *Taina poruncilor* nu urmărește performanța estetică în sine și nici seducția formală gratuită. Poezia apare ca act de clarificare spirituală, ca încercare de a păstra deschis dialogul cu întrebările fundamentale ale existenței într-o epocă dominată de zgomot, grabă și fragmentare.

Una dintre marile reușite ale cărții este unitatea ei organică. Poemele comunică între ele prin simboluri recurente, printr-o anumită atmosferă meditativă și prin continuitatea unei interogații interioare. Cititorul are impresia unei construcții circulare, în care temele revin succesiv, se adâncesc și se luminează reciproc. Timpul, umbra, tăcerea, drumul, ecoul sau pragul devin repere ale unei geografii simbolice atent articulate.

Poezia lui Radu Botiș cultivă o reflecție profundă asupra condiției umane. Eul liric nu se află într-o poziție triumfătoare sau demonstrativă, ci într-o stare de căutare permanentă. Îndoiala capătă aici valoare cognitivă. Poetul nu oferă răspunsuri definitive și nu închide sensurile; dimpotrivă, lasă întrebările să respire, să se amplifice și să genereze noi niveluri de reflecție. Tocmai această refuzare a concluziilor rigide conferă volumului autenticitate intelectuală și forță

spirituală.

Un element central al cărții este raportarea la timp. Timpul nu apare doar ca dimensiune biografică, ci ca experiență metafizică și ca instrument al maturizării interioare. Așteptarea dobândește o funcție esențială: ea nu este asociată pasivității, ci devenirii lăuntrice. În multe poeme, sensul nu se revelează instantaneu, ci se construiește lent, în intervale de tăcere și reflecție. Poetul pare să sugereze că adevărurile importante nu apar în grabă și că profunzimea presupune răbdare spirituală.

Ciclurile dedicate morții și infinitului mută discursul într-un registru ontologic de mare densitate. Moartea nu este tratată exclusiv tragic și nici redusă la o experiență a sfârșitului. Ea devine prag simbolic, spațiu de trecere și posibilitate de raportare la o ordine mai largă a existenței. În contrapunct cu fragilitatea omului apare

frecvent ideea continuității, a unei deschideri către dimensiunea cosmică și către depășirea limitelor individualului. Poetul privește efemeritatea fără panică retorică și fără dramatism excesiv, preferând luciditatea calmă și meditația gravă.

În acest context, volumul poate fi citit și ca o poezie a conștiinței contemporane aflate în criză. Lumea prezentă apare indirect ca spațiu al dezorientării morale, al suprasaturației informaționale și al pierderii reperelor autentice. Fără a transforma poezia într-un discurs social explicit, autorul lasă să se întrevadă nevoia unei reconstrucții interioare a omului. Libertatea este înțeleasă nu ca simplă

autonomie individuală, ci ca exercițiu de responsabilitate și luciditate.

Un aspect deosebit de important al volumului îl constituie reflecția asupra limbajului poetic însuși. Radu Botiș problematizează constant raportul dintre cuvânt și sens, dintre expresie și limitele expresiei. Poezia sa nu mizează pe acumulări retorice sau pe ornament excesiv. Dimpotrivă, limbajul este epurat, auster, controlat cu mare rigoare. Tăcerea capătă adesea aceeași importanță ca rostirea. Pauza, spațiul alb, sugestia și nespul devin componente active ale construcției poetice.

Această poetică a absenței reprezintă una dintre cele mai rafinate dimensiuni ale cărții. Poetul pare conștient că există experiențe interioare care nu pot fi formulate complet fără a-și pierde autenticitatea. De aceea, multe poeme funcționează prin tensiunea dintre ceea ce se afirmă și ceea ce se retrage în umbră. Sensul nu este livrat explicit, ci sugerat, lăsat să pulseze în spațiile de tăcere ale textului.

Simbolul umbrei traversează frecvent volumul și dobândește multiple semnificații. Umbra poate fi citită ca expresie a inconștientului, a fragilității, a memoriei sau a acelor condiționări invizibile care modelează existența umană. Alegerea nu apare niciodată ca act absolut liber, ci ca rezultat al unei confruntări continue între luciditate și limitele impuse de propria condiție. În această perspectivă, poezia devine spațiu al responsabilității asumate chiar și în absența certitudinilor.

Din punct de vedere stilistic, *Taina poruncilor* impresionează prin echilibrul dintre claritate și profunzime. Versul alb și construcția liberă a discursului permit desfășurarea amplă a reflecției fără rigidități formale inutile. Libertatea expresiei nu conduce însă la dispersie. Dimpotrivă, poemele sunt atent articulate, iar recurența simbolurilor creează impresia unei arhitecturi interioare coerente și mature.

Ampla Postfață semnată de prof. Ana-Cristina Popescu, care însoțește volumul, confirmă complexitatea și coerența proiectului poetic, oferind repere critice importante pentru înțelegerea universului liric propus de autor. Ea evidențiază dimensiunea meditativă și ontologică a cărții, precum și rolul tăcerii, al absenței și al libertății interioare în economia întregului discurs poetic.

În ansamblu, *Taina poruncilor* este un volum de maturitate artistică și spirituală, construit cu luciditate, răbdare și autenticitate intelectuală. Mai mult decât o simplă carte de poezie, *Taina poruncilor* devine un spațiu de rezonanță pentru cititorul dispus să accepte experiența introspecției. Este o carte care nu impune adevăruri și nu oferă formule salvatoare, ci invită la traversarea propriilor neliniști și la redescoperirea acelei tăceri fertile din care se nasc întrebările esențiale ale existenței. Tocmai prin această discreție gravă și prin această sinceritate reflexivă, volumul lui Radu Botiș își câștigă autenticitatea și forța de durată.

Sunt consemnate schematic, trasate parcă pe o hartă imaginară, drumurile pe care le face prin Bacău pentru îndeplinirea obligațiilor profesionale – la loc de cinste, adică făcute cu plăcerea revederii, aflându-se întâlnirile cu profesorul Constantin Călin pe care le simțim consemnate cu o substanțială doză de prețuire pentru (de acum) regretatul exeget al lui Bacovia. Palierul sportiv își menține consistența, sunt notate cu acribie rezultatele tenis-menelor noastre în diversele confruntări la care participă.

O serie de notații le-aș pune sub genericul „contabilizări”, adunări și scăderi (sau poate mențiunile diaristului băcăuan ar aduce mai curând cu însemnările făcute de vechii monahi pe marginea paginilor cărții de rugăciune?), fie că e vorba de orele de somn, fie de fișele cărora le adaugă noi date, ori chiar de decesele din lumea culturală („Sunt câțiva morți în oraș”, să nu uităm că suntem în urbea lui Bacovia!). Cu indulgență, am putea socoti (la „adunări”) și „palmele” încasate metaforic ((25), „tot azi am primit încă o palmă de la colegii mei băcăuani, Victor

Munteanu uitând să mă includă printre cei ce au răspuns la ancheta *Vieții băcăuane*, deși îi trimisesem textul cu 3 zile înainte de termenul fixat”).

Când „lipsa chefului” atinge punctul critic și se transformă în „stres”, justificat însă prin dezinteresul contemporanilor ((502), „Oricum, nu interesează pe nimeni ce mare brânză am făcut în ultimul an și jumătate...”), diaristul se decide să pună punct „chiar în această clipă” jurnalului, așa că trage „acceleratul” pe linie moartă, lăsând însă deschisă o porțiță: „Dacă voi mai continua sau nu să-mi aștern gândurile în vreo pagină rămâne de văzut”, dar pasând răspunderea deciziei pe alți umeri: „Sper ca Duhul Sfânt să mă lumineze!”

Sperăm și noi, cei care am devenit dependenți de jurnalele domnului Cornel Simion Galben – subtilă panoramă, demnă de pana vechilor cronicari, a unui semnificativ spațiu cultural și a oamenilor săi, aflați, ca și atunci, sub niște vremi tulburi și absurde!

Vecina mea, Africa

Nicolae MELINESCU

Copii bătrâni de doisprezece până la cincisprezece ani, cu brațe costelive, agită amenințător pistoale automate AKM47 cu glonț pe țeavă. Nu, nu este încă imaginea viitorului unei

localități din Timiș și al cluburilor de fotbal pentru pitici. Cel puțin, deocamdată este fragmentul cotidian al vieții din Sudan, o țară bogată din estul Africii, erodată timp de șaptezeci de ani de un război intern în care, cel mai recent episod, lansat în 2023, continuat și în prezent, le opune forțelor armate naționale comandate de generalul Abdel Fattah al-Burhan gruparea paramilitară Forțele Rapide de Sprijin, condusă de generalul Mahmud Hamdan Dagalo Musa, șef al comandourilor teroriste Janjaweed.

Copiii/adolescenții militarizați, denumiți „copii soldați” în documentele ONU, nu sună a noutate pentru Africa încă de prin anii '60 ai secolului trecut, când lupta pentru putere și pentru preluarea controlului absolut a încercat să umple vidul de autoritate reală după obținerea independenței. Înarmarea și instruirea minorilor a fost și rămâne dovada cea mai dramatică a impotenței politice și a tembelismului producător de catastrofe umanitare fără precedent. Copiii nu mai sunt folosiți doar ca scuturi umane, ca în cazul jalnic al cruciadei din 1212, pornit de europeni să fondeze al Doilea Regat Latin la Ierusalim. Minorii din zilele noastre sunt instruiți de veteranii războaielor locale să țintească, să tragă și să ucidă cu sânge rece pe oricine, inclusiv rude, prieteni, membri ai aceluiași clan și, cu precădere, pe cei desemnați drept ținte-dușmani de către sponsorii lor. Prima etapă în pregătirea lor de viitori simbrășii ai uciderii este spălarea creierului și depersonalizarea, urmate de indoctrinarea, de multe ori etnică și religioasă, prin mistificarea adevărului și propagarea doctrinei favorabile atacatorilor. Faza finală este însăși proba practică de foc, prin implicarea într-un conflict, o ambuscadă sau un atac furnizor al animalismului individual și de grup și de dezinhibare a unor posibile remușcări sau regrete. Coronita de frunză al clasei se acordă nu la școală, la sfârșit de trimestru, ci în fața trupei, însoțită de promisiunea că, dacă supraviețuiesc, cei mai bravi vor ajunge comandanți și chiar instructori ai nou-veniților. Este un scenariu care a produs carne de tun în toată Africa, acolo unde războiul a redus dramatic populația masculină aptă să țină o armă în mână. Substitutul de efective l-a oferit, inevitabil, grupa mică a populațiilor locale.

In cazul Sudanului, conflictele locale au o veche istorie, care se întinde de la imperiile faraonilor până în zilele noastre și au distrus generații întregi. În perioada modernă, ele au continuat să consume potențialul demografic al țării încă din 1956, anul în care țara cea mai întinsă a fost și prima independentă din zona sub-sahariană. Încă de la începutul „noii vieți libere”, douăzeci de tentative de lovituri militare, din care cel puțin cinci reușite, au instaurat și au alimentat instabilitatea politică, economică, socială și etnică. Războiul secesionist din Darfur, luptele dintre trupele regimului arab islamist de la Khartoum și separatiștii din sud, majoritar creștini sau animiști, au dus la independența Sudanului de Sud în 2011, prefațată de negocieri îndelungate între guvern și facțiunea separatistă SPLMA (Mișcarea Populară pentru Eliberarea Sudanului, orig. engl.), coordonate de Washington, Londra și Oslo. „Discuțiile au început cu întâlniri tehnice pregătitoare în luna mai 2002, concentrate pe ordinea de zi și modalitățile de negociere. Convorbirile au fost contondente și guvernul sudanez a refuzat inițial să semneze proiectele preliminare ale documentelor multilaterale. Părțile au ajuns la un acord când însăși unitatea Sudanului a fost adusă pe primul loc al ordinii de zi, iar autodeterminarea a fost lăsată pentru discuții ulterioare.” (Hilde F. Johnson, *Waging War in Sudan. The Inside Story of the Negotiations that Ended Africa's Longest Civil War*, Sussex Academic Press, Brighton, 2011, p. 41)

Conflictele periodice nu i-au dat pace populației locale nici pe vremea dictaturii militare a generalului Gaafar an Nimeiry (1971–1985), invitat de onoare

Războiul hulpav

la tribuna oficială de Ceaușescu la parada militară desfășurată la sărbătorirea a 40 de ani de la insurecție, nici pe cea a generalului Omar Hasan Ahmad al-Bashir (1989–2019). Erupții militare și politice succesive nu au lăsat niciodată răgaz pentru refacere, acalmia dintre episoadele acute fiind doar o amăgire, în timp ce beligeranții își reîncărcau armele. Cert a rămas un singur lucru. Populația a suferit cele mai mari pierderi umane prin victimele colaterale ale luptelor și prin depopulare. În ultimii trei ani, douăzeci și cinci de milioane de oameni au fost afectați de foamete, patru milioane de copii au fost victime ale malnutriției, nouă milioane de locuitori au fost forțați să se relocheze intern, aproape patru milioane de sudanezi s-au refugiat în țările vecine, aproape un milion de nou-născuți nu au avut nicio șansă de supra-viețuire din cauza lipsei de apă și de asistență medicală.

Într-un asemenea mediu letal, violența, omuciderile comandate sau spontane nu mai sunt monopolul adulților și cu atât mai puțin al militarilor. Ele devin eminemamente legea deșertului și a savanei, care-i înghite și îi sacrifică brutal și pe minori. Un veteran preia un grup de copii culeși de prin comunități sărace și terorizate de război, unii dintre ei orfani sau din familii dezorganizate. O cătană bătrână „lăsată la vatră” din facțiuni de luptă antiguvernamentale îi ia în primire, devine institutor, îndrumător, instructor, tată, mamă, prieten și confesor. Îi controlează total fără pauză, inducându-le o mentalitate și o atitudine agresivă și de supunere oarbă față de superiori.

Pe măsură ce instrucția avansează, copiii se obișnuiesc cu el, anticipează cu nerăbdare întâlnirea cu propria uniformă și propria pușcă, prima tragere cu gloanțe de război și eșuează în admirația față de comandantul imediat și față de patriarhul grupării, aflat undeva dincolo de nori, prezentat insistent ca un părinte eroic. Războiul este înveșmântat în povești glorioase despre propria luptă, este prezentat ca o combinație între mândrie și forță, imaginile crude ale confruntării sunt transformate într-o paradă triumfală. Scenariul nu aduce nimic nou. „Una dintre moștenirile lăsate după încheierea Războiului Rece este realitatea izbitoare a statelor, Sudanul inclus, slăbite grav, în care guvernanta eficientă a încetat să mai existe, s-a evaporat, pur și simplu, sau s-a metamorfozat în război civil.” (John W. Harbeson, „Intimation of an African Renaissance”, în Harbeson, Rothchild (ed.), *Africa in World Politics. Reforming Political Order*, Westview Press, Boulder, CO, 2009, p. 5)

Cel mai recent război civil sudanez din cele trei episoade de până acum a izbucnit după ani îndelungați de teroare și încordare agonizantă între cele două tabere armate – forțele guvernamentale și milițiile auxiliare Janjaweed, folosite anterior de guvernul central pe durata Războiului din Darfur (2003–2005). Timp de doi ani, populația non-arabă a fost amenințată de epurările etnice comandate de președintele Omar al-Bashir, acuzat de genocid și crime împotriva umanității de Tribunalul Penal Internațional. Comandourile rebele au recrutat africani bantu islamizați și beduini călări pe dromaderi, oameni experimentați în patrulare și în luptele din deșert. Așa, unitățile Forțelor Rapide de Sprijin au ajuns la un efectiv de douăzeci și cinci de mii de luptători. Primele ciocniri au pornit de la dispute teritoriale mărunte între crescătorii de vite seminomazi și agricultorii sedentari. Accesul

la resursele de apă a adâncit starea conflictuală. În teritoriile controlate de ei, rebelii au urmărit două direcții de acțiune: obținerea acceptului și a sprijinului populațiilor locale și recrutarea de noi combatanți, inclusiv a minorilor, mai ușor atrași de panoplia armelor și mai facil de antrenat ca să ucidă fără întrebări și convingeri. Luptele s-au extins ca suprafață, ca intensitate și ca număr de combatanți de ambele părți, ceea ce a provocat distrugerea multor așezări, incendierea recoltelor, exilul localnicilor și foametea generalizată. Forțele Rapide de Sprijin au încercat, de-a lungul anilor, să construiască imaginea de armată națională alternativă, dar s-a constituit, de fapt, într-un regim islamist habotnic, în care credința și forța au fost strâns unite ca să suprimă orice fel de nemulțumire.

Eliminarea de la conducere a generalului Omar al-Bashir prin lovitură militară din 2009 nu a înlăturat cauzele fundamentale ale războiului. Conducători militari, lideri spirituali și miliții disidente au menținut teroarea războiului, comițând o serie nesfârșită de crime împotriva umanității. Continuarea luptelor a provocat penuria de combatanți. O ultimă sursă facilă: militarizarea tineretului. „Rolul minorilor variază, de la combatanți activi la ajutoare de bucată, informatori, mesa-

geri sau sclave sexuale... Indiferent de rolul lor, copiii atrași în zone aflate în conflict sunt expuși unor etape diferite ale violenței ca martori, victime sau protagoniști forțați de împrejurări. Unii sunt răniți și trăiesc toată viața cu infirmități sau traume psihice. Fetele sunt recrutate și ele de grupuri armate sau miliții. Ele sunt expuse vulnerabilităților specifice genului lor și locului deținut în societate. Sunt forțate să suporte consecințele specifice, inclusiv, dar nu numai ale violenței, ale înseminării non-consensuale, ale prostituției și ale respingerii de către familie și comunitate.” (childrenarmedconflict.un.org/six-grave-violations/child-soldiers/) UNICEF a constatat că peste o sută de mii de adolescenți au fost recrutați și folosiți în conflicte locale din 2005 până în 2022. Chiar și cei mai mici, care nu pot mândri încă o armă din cauza vârstei fragede, sunt acaparați de miliții ca personal auxiliar, unii trimiși în misiuni sinucigăse de transport de muniție și explozibili spre teatrele de operațiuni. Cifrele furnizate de agenția internațională ar putea fi mult mai mari, dar nu au putut fi verificate din surse autorizate, independente și credibile. Potrivit celui mai recent raport ONU de monitorizare, *Children and Armed Conflict (Copiii și conflictul armat)*, anchetatorii internaționali au verificat 209 cazuri de recrutare forțată a copiilor din Sudan în 2023, o creștere abruptă față de anii anteriori.

Una dintre cauzele creșterii este propaganda comandourilor rebele în rândul minorilor, prin care prezintă războiul ca pe un joc plăcut și distractiv. Videoclipuri răspândite printre copii înfățișează luptători învingători, în uniforme impecabile, agitănd arme strălucitoare în aer, sărbătorind fericiții victorii decorative pe fundalul unor ruine fumegânde și al unor blindate carbonizate, dar fără cadavre mutilate și însângerate. Un decor de operetă maschează tragismul războiului, estompează zgomotul exploziilor și al tirurilor de mitralieră sau gemetele victimelor. Implicarea directă a copiilor combatanți în conflicte locale este o crimă împotriva umanității. O știu recrutorii, o știu instructorii și comandanții, o știu toți cei implicați direct, o știu și negustorii de arme. Niciunul dintre ei nu dă socoteală pentru răspunderea ce îi revine într-un joc sinistru care aduce doar câștiguri unilaterale. Minorii care supraviețuiesc nu mai pot reveni la o viață normală chiar dacă prin voință altora sau prin propriile puteri se extrag din caruselul morții. Martor sau soldat înarmat, orice individ rămâne marcat, firea îi este mutilată pentru tot restul vieții. În cel mai bun caz, el ascunde adânc în sine tot ceea ce a trăit și a văzut. În cel mai rău și mai frecvent caz, alimentează cu propria-i experiență malaxorul de vieți numit război.

Ca o frunză de arțar Pământul Jurnal de veche Lume Nouă (XVI)

Paula ROMANESCU

Prin piața cu *Flacăra* trece o jună pletoasă cu un carton în desfășurare pe care citesc cuvântul *Homless*. Are șolduri înguste și umerii lați. O fi făcând gimnastică de întreținere, îmi zic, dar, când se apropie mai mult, îi observ tullele din barbă. Ei, da, era un june cu pleata spălăcită (nu și spălată!).

Se cerșește cu seninătate și pe aici deși Statul, cum am mai spus, se îngrijește și de acești trântori oferindu-le un ajutor social echivalent cu salariul pe două luni al unui profesor de liceu din România.

Cum nu treci tu, Țepeș Doamne, și pe aici că tare ar mai fi de făcut curățenie printre toți smintiții aștia făcători de nimic pe care, din corectitudine politică, omenirea truditore trebuie să-i țină-n palme să nu se spargă!

Sâmbătă, 16 iulie 2016

Plecarea de la Vancouver este pândită de o umbră de tristețe. Mă obișnuisem cu oamenii aceștia dinamici și deschiși, ei se obișnuiseră cu prezența mea care le adusesse un pic de „altceva” în stereotipia zilelor la fel.

Partir c'est mourir un peu, știu dar o și înțeleg mai bine de la o vreme...

Cu bagajele făcute, ne așezăm puțin (frumos obiceiul acesta rusesc!) înainte de a porni la drum. Voi mai veni vreodată pe aici? Poate ar fi trebuit să arunc un bănuț în imensa Fontana di Pacific (cea din *Trevi* nu știu de va fi fost „replicată” pe aceste tărâmurii!).

La revedere Gayaneh, la revedere Serghei, rămâi cu bine Vancouver, și voi, munți, și tu lac Copilano cu apa ta sfântă, și tu Ocean Pacific – Tihii (măcar de-ai fi pacificator!), pe țărurile tale aducând lumilor pace!

Până la aeroport se face cam o oră și jumătate. Ajungem.

Fac formalitățile, introduc adică hârțile & pașaportul în aparatele inteligente care-ți eliberează numărul locului în avion, îți indică poarta de îmbarcare, ora zborului, „brățara” pentru atașat la mânerul bagajelor.

Gayaneh are în ochi o undă ca de ape limpezi în timp ce-mi zâmbește. Serghei e fără unde. Ne îmbrățișăm, mi se urează drum bun, le urez și eu la fel. Întoarcerea lor spre casă tot drum lung este.

Rămân singură. Timp am berechet. Mă uit pe tichetele mele lămuritoare și, la ora de plecare, constat un decalaj de 300 de minute – 5 ore!!! Voi pleca deci de aici exact la ora când ar fi trebuit să ajung la Toronto.

Din motive de securitate (?!), zborul meu de la 10,45 a.m. fusese anulat! Asta da grijă pentru siguranța călătorilor! Teroriștii zburdă peste tot sau, servesc de scuză serioasă companiilor de zbor care vor să mai facă ceva economii pe seama călătorilor.

De ce mi s-o fi părut mie că sunt căzută din nori când am înțeles că voi rămâne la sol până spre orele 4 p.m.?

Ce bine ar fi ca și la „plecarea” aceea pe care orice om ar vrea s-o mai amâne cu *un an măcar, o zi, un ceas*, să intervină îngerii însărcinați cu problemele de securitate a zborului și să decreteze că nu-i momentul potrivit și, uite-așa, să ne mai uite Dumnezeu prin iadul nostru cunoscut...

Deocamdată voi ajunge (sper!) la Toronto pe la miezul nopții.

Somn ușor, lume!

La ville où tout est haut

O fi avut ea, lumea, parte de somn, dar eu m-am nimerit cu, în stânga, vecinătatea unei adolescente recordată la muzica bubuitoare turnată ei în urechi (dar dând năvală și-ntr-ale mele) de niște bondari mici, negri, și la imaginile pe care i le mitralia în ochi (și într-ai mei!) ecranul televizorului din față și, în dreapta, de două chinezoaice cărora gura nu le mai tace...

Și, peste toate – vifonița climatizorului din tavan.

Adolescenta are pe ea o bluziță fără mâneci. Îngheț doar privind-o. Ea dă din cap sacadat în ritmul tobelor care-i mângâie auzul.

Pe ecran – doi purceluși roz (or fi fetițe, băieței?) își pregătesc culcușul într-un pat moale (pe la ei nu se umblă cu paiu-n gură!) și-și tot gânguresc la ureche

ceva ce nouă ne rămâne neauzit. Doar râsul lor zglobiu și plăpumioara care tresaltă peste trupșoarele lor... Și somnul care nu mai vine, nici la ei, nici la mine cât să-mi pară mai scurtă calea cea lungă...

Au mai rămas 1230 de kilometri. Săgeata de pe ecran se mișcă imperceptibil. Ar mai fi o oră și douăzeci de minute până la destinație... Ațipesc.

În sfârșit, aterizarea! I-a reușit pilotului. Este aplaudat. Sunt epuizată.

Mă întâmpină la ieșire două doamne epuizate și ele de prea lungă așteptare: colega mea și Andaluză, fiica ei, profesoara: *Welcome in Totonto!*

În drum spre Pickering, suburbia orașului Toronto unde trebuie să ajungem fiindcă acolo le este locuința

noilor mele gazde, Andaluză mă tot îndeamnă să mă uit ba în dreapta, ba în stânga drumului și să admir nu știu ce pădure.

Eu visez *codri verzi de brad și câmpuri de măta-se*... Mi-e somn... Pe la ora două din noapte ajungem acasă: Strada Eagleview, 1514, Pickering. Garaj, peluză, flori, parter, pivniță (*baisement!*), cățel, pisici, etaj, grupuri de toaletă, dormitoare, camera mea (cedată de Mara – fiica Andaluzei și a lui Tibi, proaspăt absolventă de facultate, viitoare profesoară!). Vreau să dorm.

Înainte de a mă abandona în brațele lui Morfeu, o aud pe mama grijulie cum o sună pe draga ei copilă să se intereseze pe unde bănuie la ora asta și, din răspunsul zglobiu al interpelatei află că totul e ok, că este în parcul orașului împreună cu peste cincizeci de prieteni virtuali și cu o singură prietenă palpabilă... la vânătoare de pokemoni!

Duminică, 17 iulie 2016

Toronto, *entre nous deux!*

Ajungem în centrul orașului – pădure de zgârie-nori ca niște ape verticale de aur, azur, argint. La buildingul „de aur”, de peste 50 de etaje, sticla ferestrelor care are în compoziție chiar praf de aur, este oglindă soarelui. Cred că s-ar putea și aceasta oglindă în ochii mei, nu de alta, dar ar avea prilejul să vadă în argintul-suflet eoul de nisip al gândului meu...

În fața Studioului Glenn Gould – statuia celebrului pianist, în chip de trecător ostenit așezat pe o bancă.

Loc mai era pe banca aceea și mi-am zis că n-ar fi înțelept din partea mea să ratez voazinajul unei mari celebrități torontoneze, acel Dinu Lipatti al pianului din Canada.

Ce-ar fi de spus despre meteorul-interpret Glenn Gould (1932-1982) decât că a început să cânte la pian la vârsta de la care și Mozart începuse, că a avut o mamă care-i era nepoată lui Edvard Grieg, că a concertat pe cele mai mari scene ale lumii sub bagheta celor mai mari dirijori de la mijlocul secolului al XX-lea, că a fost primul pianist din *Lumea Nouă* care a concertat la Moscova după Cel de al Doilea Război Mondial (în 1958!), că s-a retras de pe

podiumul de concert la vârsta de 32 de ani (Dinu Lipatti s-a retras de pe podium și de pe scena vieții la 33 de ani!), dedicându-se în exclusivitate emisiunilor radiofonice muzicale și înregistrărilor în studio.

Altă sculptură celebră din orașul acesta îl reprezintă pe *lisus fără adăpost* (*Jésus sans abri/Homless Jesus*) culcat pe o bancă... de lemn (care-i din bronz!) în fața Universității Regis College. O, vi-l puteți imagina chiar de nu l-ați atins. Seamănă cu toți „oamenii străzii” cu a căror prezență în peisajul citadin ne-am obișnuit. Adevărat este însă că pe la țară nu-i vedem. Sărăcii de lângă brazda pământului au eleganța de a-și ascunde în fața semenilor sărăcia. Iar cei lipsiți de aceasta „eleganță” ar fi repede luați la rost de truditore adevărați ai ogoarelor cu un îndemn sănătos: „La muncă, trântore!”

Sculptura de la Toronto realizată de Timothy Schmalz este cu adevărat de un dramatism pe care zadarnic am vrea să-l ignorăm. Multe copii ale acesteia au fost expuse până în prezent în America, Europa, Africa, Australia. Chipul lui Iisus nu se vede (și trup, și chip îi sunt acoperite). Doar picioarele, străpunse de piroane, ne fac să ghicim cine e acel „sans abri” rămas aici din anul 2013 și, în memoria omenirii, de mai bine de 2000 de ani...

Eu mă gândesc la *lisus în celulă* din poemul lui Radu Gyr ...

Zice-se că sculptura aceasta a stârnit reacția bisericii catolice, de la Roma până la Ontario.

Dar dacă acel „Sans abri” nu o fi Iisus, ci chiar Radu Gyr al nostru în a cărui *Celulă*, unde fusese aruncat de fiarele roșii anticriste, intrase El prin anii celei mai crunte terori a omului persecutat de către om? Cum să-nțelegem altfel acel dialog dintre poetul român condamnat la moarte pentru o poezie (!) și Iisus:

As' noapte Iisus mi-a intrat în celulă.

[...]

*Am tresărit de sub pătura sură:
De unde vii, Doamne, din care veac?
Iisus a dus un deget la gură
Și mi-a făcut semn ca să tac.*

[...]

*Când m-am trezit în neagra genună
Miroseau pazele a trandafiri.
Eram în celulă și era lună
Numai Iisus nu era nicăieri.*

Am întins brațele: nimeni; tăcere.

*Am întrebat zidul: niciun răspuns.
Doar razele reci risipite-n unghere
Cu sulita lor m-au străpuns.*

Unde ești, Doamne, am urlat la zăbrele?

*Spre lună urca fum de cățui;
M-am pipăit și pe mâinile mele
Am găsit urmele cuielor Lui.*

Biserica ortodoxă tace. Nici catolica n-are nimic de spus?

Cel fără adăpost de pe banca de la Regis College nu ni s-a arătat încă la chip.

Mai așteptăm. N-o fi chiar fiecare dintre noi?

În orașul acesta unde mersul pe jos este un lux și nicidecum o trudă, există, pretind canadienii, cea mai lungă stradă din lume: cică ar avea 1896 de kilometri. Prefer să-i cred pe cuvânt. N-am timp să pornesc *per pedes apostolorum* până la capăt de cale... Nici cu mașina nu-mi place. Las gândul s-o facă în legea lui. Mașina condusă de Mara chiar pe bulevardul fără capăt, are cap compas Turnul – unul dintre cele trei cele mai mari din lume, nesuținute decât de propriile lor... picioare. La *Burj Kalifa*, turnul a cărui înălțime depășește cu 50 de metri o jumătate de kilometru, n-am ajuns încă.

Turnul din Toronto a fost destinat, pretind telecomunicațiile canadiene, chiar pentru ușurarea comunicării între oamenii din ce în ce mai izolați cu cât mai înlesnitoare legăturile dintre ei. Este numit *Turnul 360*, el rotindu-se în răstimp de o oră la 360 de grade.

Ars longa...

Dan ANGHELESCU

Arhitectură și muzică,
sensuri aurorale

Motto: Filles des nombre d'or/ Fortes des lois du ciel/ Sur nous tombe et s'endort/ Un Dieu couleur de miel.
(Paul Valéry, *Cantique des Colonnes*)

Numărul este un spațiu vid prin care suflă vântul imaginației. (Hugo Kukulhaus)

Apariția artei sunetelor, altfel spus a muzicii, a fost – în ultimă instanță – o apariție a ceea ce înțelegem astăzi prin existența atât de complexe *civilizații muzicale* a Occidentului. O civilizație singulară, cu legități de sine stătătoare, ce nu pot fi gândite, nici înțelese, fără a le desluși cumva și dincolo de evanescențele și inefabilele legături dintre știință, religie, filosofie și artă poetică.

Cu două milenii și jumătate în urmă, doctrina pitagoreică conturase deja *natura mistic-inefabilă a muzicii* ca paradigmă a cosmosului. *Mimesisul* ei era, încă de atunci pus, în ultimă instanță, pe seama unor – de fapt inaparente – raporturi numerice, muzica considerată și *survenire din regiunile ideale și depărtate ale Logosului*, deci, în mod esențial, fiind de fapt *Logos*. Așadar, pentru Pitagora, Parmenide sau Platon, arta sunetelor a reprezentat tărâmul miraculos ale celor mai profunde fundamente ale Ființei, având totodată și o certă conaturalitate cu *filosofia matematică*. Ceea ce pentru ei (ca și pentru mulți dintre strălucii lor urmași Leibniz, Schopenhauer, Russell, Einstein, Eddington), va însemna că prin muzică se exprimă, în fond, chiar filosofia în întregitoarele ei dimensiuni și esențe. *Totul este orânduit prin număr* decretase Pitagora în *Hieros Logos*. În *sufletul Lumii (Anima Mundi)*, se va considera că este exprimat în *Numărul Idei, Numărul-pur* preexistent în spiritul Demiurgului Creator. *Lucrurile sunt numere* va afirma și Aristotel (*Metafizica*). În *acord cu numărul au fost create toate, și timpul, mișcarea cerurilor, astrele și toate ciclurile tuturor lucrurilor* (Nicomah din Gherasa).

Și astfel, un foarte amplu sistem de corelații erau stabilite între *raporturile aritmetice*, rezultate din trinitatea *tetractys, pentadă, decadă*, se configurau condensate și ca *simboluri ale vieții universale*, ale cosmosului, ale armoniei, frumuseții și dragostei, iar tot ceea ce era sau reprezenta *omenescul* intra în consonanță directă cu *Sufletul Lumii*.

Mult mai târziu, în curentul romantismului german (dar și în post-romantism) s-a conturat o nouă viziune asupra Greciei antice prin Jacob Burckhardt, Fr. Nietzsche, Ulrich von Wilamowitz, Rohde. Potrivit acestora, atât de strania *seninătate greacă (Griechische Heiterkeit)* pe care o iradia *frumusețea oarbă* a chipurilor de pe statuile Heladei, era totodată și un fel de *ascundere*, un mod de a nu lăsa să se întrevadă neguroasele și tulburatele vertijuri subterane ale sufletului elin. Dimensiunile tragice ale acestuia, grozăvia și iraționalitatea existenței, cruzimea, umbrele fatale aparținând *Destinului* și *Moirei* erau mereu estompate de cerul veșnic senin de deasupra țărâmurilor Mediteranei. Zeii și întregul Olimp, spunea Nietzsche, cu orbitoarea lor strălucire, erau destinați să ascundă pesimismul profund al grecilor care îi silea pe aceștia să viseze ca să poată trăi. Prin urmare, acea stare de spirit plină de lumină și seninătate pe care Winckelmann crezuse că o întrezărește în marmora statuiilor era ne-adevărată. Iar J. Burckhardt nu va ezita să afirme tranșant: „Odată cu umanismul german, în secolul al XVIII-lea, s-a crezut că lucrurile sunt cu totul clare în ceea ce-i privește pe vechii greci: acordându-se atenție doar /.../ artei și poeziei lor, frumoasei lor țări și climei sale fericite, grecii au fost socotiți fericiți. /.../ Este una din cele mai mari falsificări ale judecării istorice.” (J. Burckhardt, *Griechische Kulturgeschichte*, Stuttgart, 1902, vol. II, pp. 27, 28)

Iată de ce, când s-a vorbit despre muzică, armonie și ritm, vechii greci își reprezentau o trăire directă și ireversibilă a numărului, cuvântul număr, în greacă *rythmos*, însemnând curgere. Interesant este că și acordurile și înlănțuirile de acorduri erau înțelese atât cu sensul de *raporturi numerice*, cât și geometrice. După cum succesiunile de proporții armonioase într-un *ansamblu arhitectural* (!) se exprimau cu ajutorul unor subtile analogii muzicale

sub numele de consonanță (*symphoniai*) sau *eurithmie*. Arhitectura era socotită ca *muzică solidificată*. Și – trebuie subliniat – grecii nu orbecăiau prin confuzii terminologice. Percepțiile lor se exprimau cu deosebită exactitate și profunzime, terminologiile reflectând finețea și subtilitatea intuiției lor. Prin urmare, *lumile arhitecturii*, deopotrivă cu *lumile muzicii*, nu erau imaginate altfel decât ca emanații ale numărului. Și erau înțelese ca atare, într-o conaturalitate derivată dintr-un raport în care timpul – ca durată – *devenirea, mișcarea*, pulsau fie din configurații resimțite substanțial (ca *linii, suprafețe, jocuri de volume, goluri, umbre, culori*), fie din configurații *imponderabile*, dar, în esență, și ele *construcții* (deci *arhitecturi*), altfel spus, *desene melodice, mase acordice dense ori aerate, culori timbrale sumbre sau luminoase, ori fluide pânze sonore, coagulate pe centre de discretă gravitație sonoră*. În veacul XX, *subtila conaturalitate dintre muzică și arhitectură*, pregnant exprimată de gânditorii Heladei, este redescoperită, adică reapare în opera unora dintre cele mai strălucitoare și proeminente personalități, atât pe teritoriile filosofiei, cât și pe cele ale muzicii.

Presiunea și influențele pozitivismului au determinat o mare deschidere către raționalitate, inclusiv în domeniile artei. În filosofie concepțiile avansate de *Cercul de la Viena* au decretat foarte brusc *lipsa de sens a metafizicii* (!) și au pretins ca *întregul cunoașterii să fie structurat sub influența paradigmei din științele exacte*. Orientările ce aspirau la o *reconstrucție a logicii* cu Frege, Peano, Schröder, Whitehead și Russell (în *Principia Mathematica*), preonizau o exacerbare a cognitivului, inclusiv în orizontul ontologiei faptului de artă. Transferul unor tipuri de gândire dinspre știință către zona esteticului va încerca să determine o altfel de înțelegere a creației artistice. Astfel, principii cum era cel formulat de Heisenberg (*principiul indeterminării*), ca și teoriile ori calculul probabilităților, deveneau fundamente pentru structurarea lumii sonore. Dar dacă în filosofie – începând cu Bertrand Russell – s-a considerat că este legitimă întoarcerea la *pitagoreism* și în artă, instaurarea unei excelențe a ordinii matematice devenea, potrivit exprimării lui Michel Seuphor, „le carrefour où tous les arts se rencontrent”. Desigur, în arhitectură, această „întâmplare” spirituală nu părea să contrarieze și – cu atât mai puțin – să producă ranversări fulminante. Cât privește imponderabila lume a muzicii, fapt surprinzător, muzicienii vor fi printre cei mai grăbiți să-și manifeste – și să-și concretizeze *re-orientarea*.

Amplexiunea, originară, dintre muzică și arhitectură reîntra ferm în orizonturile gândirii europene prin scrierile unui artist care, uimitor, *nu era arhitect, nu era muzician, ci... poet: Paul Valéry*. Preocupat de apetența constructivă a spiritului, care se exteriorizează proiectându-se în real, Valéry aborda în *Eupalinos* stilul dialogurilor antice, vorbind despre „forma pură” a demersurilor arhitecturale și despre virtuțile ce rezultă și iradiază din fundamentările

matematice, instituind-o ca *artă a unei supreme obiectivări*. Prin urmare, poetul se considera îndrituit să afirme că edificiile emană „o sacră maiestate” pe care o „instituie durată”. Ca și la Heidegger, dar în alt sens, se insinua și aici *prezența operatorului Timp*. *Sensul căpăta și o sorginte muzicală*, dat fiind că *Valéry va spune (va auzi) că edificiile cântă*, el încercând astfel să-și „disece” *momentele propriilor sale extazuri contemplative* (!?). Așa se face că în contururile arhitectonice ale unui templu delicat, poetul întrezărește „imaginea matematică a unei fete din Corint”, iradiind – odată cu „grația inexplicabilă” – și o secretă „armonie a unei ființe fermecătoare”. În egală măsură, adaugă unul din personajele dialogului său, „l-aș compara cu un fel de cântec nupțial plin de flaute, pe care-l simt născând din mine însumi”.

Când vorbește despre legătura dintre templu și muzică, *personajul* din amintitul dialog întrezărește în *iluzia* acelui fapt o „divină analogie”. Și, mai spune în continuare, o asemenea meditație atinge chiar „marginea ființei”, „extrema realitate”. Valéry este poetul pentru care „strania apropiere a formelor vizibile de ansamblul efemer al unor sunete succesive” simte nevoia să accentueze cu subtilă finețe ambiguitatea unor asemenea realități, spunând: „gândește-te spre ce origine intimă și universală ar înainta; la ce punct prețios ar sosi; ce zeu ar găsi în propria sa carne! Și posedându-se în fine în această stare de divină ambiguitate, dacă și-ar propune atunci să construiască nu știu ce monumente, a căror figură venerabilă și grațioasă participă direct la puritatea sunetului muzical, sau ar fi trebuit să comunice sufletului emoția unui acord inepuizabil.”

Continuându-și reflecțiile pe urmele aceleiași fantastice reverii, își spune: „...vreau să aud cântecul coloanelor și să-mi imaginez, în cerul pur, monumentul unei melodii”.

Dar iată și un revers al medaliei. Valéry parcurge – tot în dialogul *Eupalinos* – și drumul în sens invers, pornind dinspre muzică spre arhitectură: „...când orchestra umplea sala cu sunete și cu fantome... Nu ți se părea că spațiul primitiv era înlocuit de un spațiu inteligibil și schimbător; sau, mai curând, că timpul însuși te înconjura din toate părțile? Nu trăiai într-un edificiu mobil, și mereu reînnoit, și reconstruit în el însuși, cu totul consacrat transformărilor unui suflet care ar fi sufletul nemărginirii? Și momentele acelea; și podoaba lor; și dansurile acelea fără dansatoare; și statuile fără corp și fără față (totuși atât de delicat desenate), nu ți se păreau ca te împrejmuiesc, pe tine, sclav al prezenței generale a muzicii?”

În cele din urmă, iată, am putea crede că re-auzăm chiar sunetul *glasului antic* rostind cele ce urmează: „artele despre care vorbim trebuie, ..., cu ajutorul numerelor și al raporturilor de numere, să zămislească în noi nu o poveste, ci acea putere ascunsă care creează toate poveștile. Nici pictura, nici poezia, n-au această virtute.”

Anterior, Arthur Schopenhauer (în *Lumea ca voință și reprezentare*), traversa o intuiție similară celei formulate de personajul din dialogul lui Paul Valéry și avansa subtila (și deseori invocată) aserțiune despre o *nostalgie a tuturor artelor ce ar năzui către condiția serafică a muzicii, către puritatea și forța ei misterioasă*. Nu mai puțin celebrul poem al lui Verlaine a exprimat și el același lucru, scriind: „De la musique avant toute chose./ Et pour cela préfère l'Impaire./ Plus vague et plus soluble dans l'air./ Sans rien en lui qui pèse ou qui pose.”

Într-adevăr, spre deosebire de muzică, cuvintele au o relație, evident, cu mult mai fragilă în raport cu natura *fiindurilor transcendente*.

Despre Poarta lui Brâncuși

Porți înspre și dinspre transcendență. Note de lectură

Narcis ZĂRNESCU

Introducere: Poarta ca operator ontologic și arhetip trans-cultural

În imaginarul umanității, poarta nu este un simplu element arhitectural, ci un operator ontologic: un mecanism simbolic prin care se instituie trecerea, se suspendă identitatea, se reconfigurează raportul dintre profan și sacru. De la torii-ul japonez la torana indiană, de la poarta maramureșeană la sfinxul egiptean, de la porțile imperiale bizantine la pragurile militare romane, poarta funcționează ca matrice a transformării.

În acest context, Poarta Sărutului a lui Constantin Brâncuși se impune ca o metapoartă modernă, un răspuns românesc și universal la tradiția porților sacre. Ea nu reproduce modele, ci le transfigurează într-un limbaj sculptural esențializat, devenind un prag al interiorizării, o hierogamie cosmică și o epifanie a luminii.

1. Arhetipul porții: funcții, genealogii, transfigurări

1.1. Poarta ca prag liminal

În antropologia rituală (Van Gennep, Turner), poarta este locul liminal prin excelență: un spațiu intermediar, suspendat, în care identitatea este temporar dizolvată pentru a fi reconfigurată.

Brâncuși preia poate această funcție, dar o mută din exterior în interior: Poarta Sărutului nu delimitează un sanctuar fizic, ci un spațiu interior al ființei.

1.2. Poarta ca operator de trecere

În tradițiile lumii, poarta:

- separă două regimuri ale realului,
- instituie un rit de trecere,
- marchează o transformare ontologică.

Brâncuși păstrează această funcție, dar o dematerializează: trecerea devine un act de interiorizare, nu de acces într-un spațiu sacru exterior.

2. Poarta Sărutului în dialog cu arhetipurile sacre

2.1. Torii, despre poarta vid și epifania absenței.

Torii marchează trecerea printr-un gol sacru.

Brâncuși preia această paradigmă și o transformă într-un gol ontologic: spațiul dintre stâlpi devine un loc al epifaniei discrete, al apariției sensului prin subțierea formei.

2.2. Poarta maramureșeană, o genealogie transfigurată.

Poarta tradițională românească este un arbore cosmic al neamului.

Brâncuși nu o reproduce, dar îi păstrează funcția genealogică: motivul sărutului devine o funie a timpului, o continuitate a vieții, o memorie esențializată.

2.3. Torana, o narațiune redusă la esență.

Torana este o poveste sculptată.

Brâncuși răspunde printr-o narațiune minimală:

sărutul, un gest arhetipal care concentrează întreaga mitologie a unirii.

2.4. Sfinxul sau despre inițiere.

Sfinxul cere cunoaștere.

Brâncuși inversează paradigma: Poarta Sărutului nu judecă, nu condiționează, nu pune la încercare.

Este o inițiere blândă, o trecere prin acceptare.

2.5. Porțile imperiale sau despre demnitatea umană.

Porta Aurea consacra demnitatea împăraților.

Brâncuși consacră demnitatea omului.

Poarta Sărutului este o democratizare a sacralului.

2.6. Pragurile romane sau despre destinul interiorizat.

Porțile militare marcau intrarea în destinul exterior.

Brâncuși propune un destin interior: trecerea devine un act de asumare a propriei finitudini și luminii.

3. Poarta ca ritual: o liturghie fără sacerdot

În lectura mistico-ritualică, Poarta Sărutului este un ritual în sine.

Trecerea pe sub ea este o liturghie fără oficanți, în care fiecare trecător devine propriul său preot.

Într-adevăr, ritualul implică:

- încetinirea pasului,
- coborârea privirii,
- acceptarea tăcerii,
- lăsarea în urmă a identității fragmentate.

Este un rit al libertății, al interiorizării, al trezirii.

4. Sărutul ca hierogamie cosmică

Motivul sărutului este un arhetip al unirii.

În tradițiile mistice, unirea contrariilor – masculin/feminin, cer/pământ, lumină/umbră – este numită hierogamie.

Brâncuși o reduce la un gest pur: două semicercuri care se ating.

Este un altar al unirii cosmice, dar un altar fără dogmă, fără figurativ – doar cu esența gestului.

5. Poarta ca epifanie a luminii

Pragul este locul unde lumina se schimbă.

Brâncuși creează un prag al luminii interioare:

- înainte de Poartă: lumina cotidianului,
- sub Poartă: lumina suspendată,
- după Poartă: lumina transfigurată.

Această schimbare subtilă este o epifanie discretă, o iluminare care nu se impune, ci se insinuează.

Când recurge la ele, poetul își structurează discursul potrivit ritmului; care își manifestă forța, în egală măsură, pentru poezie, muzică și arhitectură. Imponderabila lui prezență provoacă situații de stranie expresivitate pe care, de data asta un arhitect, Le Corbusier, le va identifica și tot ca *raporturi matematice* (raporturi, și ele, acum deja știm, cât se poate de evident, că sunt și muzicale), dar considerate din perspectiva unei *poietici* aparținătoare de arta lui. Le va numi „phénomènes d'espace indicible” (*Le poème de l'angle droit*). Sintagma ridică în *vizibilul* gândirii substratul evanescent al unor situații ce aparțin deopotrivă arhitecturii, muzicii și poeziei.

Cel care însă a reușit, practic, să *re-ilumineze* conaturalitatea originară (prin reversibilitate) dintre arhitectură și muzică a fost Iannis Xenakis (născut în 1922 la Brăila). Alături de Pierre Boulez și Stockhausen, Iannis Xenakis este unul din muzicienii celebri ai veacului XX, creația sa aparținând deopotrivă unui muzician și unui arhitect. Posesor al unei profunde instruirii matematice, a studiat, simultan – la fel de profund și aplicat – muzica (cu Honegger, Varese și Massiaen) și arhitectura, devenind asistentul lui Le Corbusier. În 1958 avea să construiască *Pavilionul Philips* al *Expoziției universale* de la Bruxelles. Considerând că revenirea la „pitagoreismul numerelor și dialectica lui Parmenide” sunt de o importanță esențială pentru prezentul și viitorul artei sunetelor, Xenakis publica în *La Nef*, sub titlul *Vers une métamusique*, o analiză a structurii muzicii omofone în lumina textelor lui Aristoxene din Tarent și considera că la Thales, Anaximandru și Anaximene se poate regăsi „punctul de plecare al culturii noastre celei mai adevărate, aceea a rațiunii”. El afirmă că „muzica trebuie scoasă din serele atrofiate ale tradiției și repusă în natură”.

Era convins ca „arta sunetelor” este aceea care, înaintea tuturor artelor, face un compromis major între creierul abstract și materializarea lui sensibilă. (...) Acolo noi regăsim ideea favorită a anticilor: muzica este armonia lumii. (...) Expresie a unor viziuni ale universului, a undelor sale, a arborilor, a oamenilor, se ridică la nivelul motrice al matematicilor pure care au sondat straturile abstracte ale noțiunilor și fizicilor, care coboară în abisul schimbărilor proteiforme ale materiei.”

Colaborând la proiectele arhitectonice ale lui Le Corbusier (concepe planurile Mănăstirii de la Tourette) el deslușește o cale de unificare între arhitectură și muzică. Va prezenta la festivalul de la Donaueschingen (1955), în primă audiere, lucrarea *Metastasis*, pentru 61 de instrumente, o demonstrație a conaturalității arhitecturii cu muzica. Structurată pe calcule și configurații utilizate în arhitectură,

compozitorul Xenakis prelua de la arhitectul Xenakis un ansamblu de curbe pe care îl reproiecta ca lume sonoră. Se remodela materia sonoră pe o amplă axiomatică de interpretări probabilistice din mecanica ondulatorie și principiile de indeterminare formulate de Heisenberg.

Noutatea nu era surprinzătoare. *Produsul* nu va fi mai cerebral decât în muzica clasică ori în cea dodecafonică. *Arhitectura* sonoră constituie baza oricărei creații. Forma de fugă desăvârșită de Bach nu exclude acele *divinis influxibus ex alto* ale inspirației, deși incumbă un profund travaliu. Publicul, desigur, respinge ideea de calcul. Dar finalitatea artistică, potrivit lui Roland de Candé (*Histoire universelle de la musique*, p. 378), este considerabilă: „...rien dans la musique de Xenakis ne trahit les calculs auxquels il se livre avec autorité. Elle est au contraire extrêmement éloquente et même envoûtante. /.../ Une fois l'oeuvre achevée, les mathématiques n'apparaissent pas plus dans la composition musicale qu'en architecture. /.../ Depuis la fascinate *Metastasis* (1954) où les soixante et un musiciens de l'orchestre jouent autant des parties différentes, la réputation de ce compositeur sensible et original s'est fondée non seulement sur la curiosité des initiés, mais sur l'adhésion spontanée du grand public.”

Era evident că și în orizontul civilizației muzicale a umanității apăruse o aspirație de repunere în proporțiile umanului a unei ordini pe care, deja, cei de acum nu o mai stăpâneau. Nietzsche observase cum, încă din timpurile aurale ale vechii Helade „limbajul se încordează din răspuțeri pentru a imita muzica: de aceea, cu Archiloch, spune el, începe o nouă lume a poeziei, fundamental opusă celei homerice. /.../ Cuvântul, imaginea, ideea sunt în căutarea unei expresii analoge muzicii și se află sub stăpânirea muzicii. /.../ Vom vedea că, între Homer și Pindar, au răsunat melodicile orgiastice pentru flaut ale lui Olympos care, încă în epoca lui Aristotel, pe vremea când exista o muzică infinit mai evoluată, provocau un entuziasm delirant.” (Friedrich Nietzsche, *Nașterea Tragediei*). Suportând proximitatea perfecțiunii, arta sunetelor va aspira mereu să își păstreze puritatea și ea va reuși tocmai datorită distanței pe care – prin natură – o păstrează față de trivialitatea inevitabilă oricăror alte tipuri de discurs, acestea incapabile fiind să se desprindă din contingent. „În desăvârșita ei nemărginire, (muzica, mai adăugase Nietzsche) nu are nevoie nici de metaforă, nici de concept, ci doar le admite prezența. /.../ Limbajul, ca organ și simbol al aparențelor, nu poate niciodată scoate la suprafață străfundurile muzicii.” Dar, prin apropierea de matematică și filosofie, esența aurorală a artei sunetelor reușește uneori să reapară.

Ars longa...

De vorbă cu Vadim Palamarciuc

Raia ROGAC

Raia ROGAC: Există un proverb celebru la mai multe popoare, recunoscut și la noi, și anume: „La umbra marilor copaci nu crește nimic” care se presupune că ar fi fost folosit de Constantin Brâncuși pentru a-și motiva plecarea din atelierul maestrului Auguste Rodin, unde, la începutul carierei, executa funcția de asistent, dorindu-și libertate și independență artistică, pe care, având-o, după cum se știe, a realizat lucrări inegalabile.

Dumneavoastră ați avut un asemenea „copac viguros” chiar în curtea casei părintești. Îl am în vedere pe Palamarciuc tatăl. Ați fost susținut sau nu prea în acest sens? A dorit tatăl dumneavoastră să-i „călcați” pe urme? Exemplul dumneavoastră ne dovedește contrariul sau existența unor excepții?

Vadim PALAMARCIUC: La început, adică în copilărie, nu m-a încurajat spre această pasiune a mea, căci a fost o pasiune pe care am manifestat-o de mic copil, inspirată de la mirosul și farmecul culorilor. Sau poate s-a transmis genetic. Mai mulți cunoscuți, chiar și critici de artă, spun că am har de la Dumnezeu. Mă bucur să cred asta. În ceea ce privește umbra marelui copac... Atunci când m-am decis, într-adevăr, să-i „calc” tatălui pe urme, să merg la studii la aceleași instituții de învățământ specializat, m-a ajutat, m-a pregătit pentru examene, spunându-mi mereu că trebuie să-mi găsesc nișa proprie în arta plastică.

R.R.: Și ați găsit-o?

V.P.: Cu multă muncă și perseverență. Noi, cu toată familia, am trecut cu traiul din Ucraina la Chișinău după ce tatăl terminase studiile și avea deja expoziții personale, iar eu aveam doar șase ani.

R.R.: Ați absolvit același Colegiu de Arte Plastice „Alexandru Plămădeală”, apoi și Academia de Muzică, Teatru și Arte Plastice (AMTAP) din Chișinău. Dar ați studiat și la Odessa?

V.P.: Doar un an... La Colegiul de Arte Plastice „Alexandru Plămădeală” am fost la clasa profesorului Vladimir Socolov, iar la AMTAP la clasa profesorului Veaceslav Fisticanu în perioada 1995-1998 și, după cum ați menționat, la Academia de Arte Plastice din Odessa, unde l-am avut profesor pe Yurii Egorov.

R.R.: Și ca modele din afara școlărilor, pe cine ați avut, pe cine ați admirat?

V.P.: Au fost mai mulți, dar l-aș numi în primul rând pe Mihail Grecu...

R.R.: Dar pe Valentina Rusu-Ciobanu n-ați cunoscut-o? A fost cea mai longevivă pictoriță de la noi, a trăit 101 ani, ea a fost prima care a experimentat zona abstractului în pictură. De altfel și ea face parte dintr-o cultă și inteligentă dinastie de pictori: soțul, Glebus Sainciuc, mult îndrăgît de publicul larg pentru pictură, dar și pentru măști originale; fiul, Lică Sainciuc, excelează în grafică și pictura cărților pentru copii. Să amintim doar de Albinuța pe versuri de Grigore Vieru și desene de Lică Sainciuc. Cred că nu există multe familii cu preșcolari din R. Moldova, dar și din România, Italia, Spania și alte țări, unde sunt mulți români, care să nu dispună de Albinuța, ce a cunoscut numeroase ediții și a trecut prin mâinile multor generații...

V.P.: Nu i-am cunoscut pe soții plecați în lumea

celor drepti, de Lică am auzit, dar ne-am văzut poate doar la adunările Uniunii Artiștilor Plastici. Tata sigur că i-a cunoscut pe cei doi înaintași. Dintre pictorii din România m-au impresionat lucrările lui Corneliu Baba...

R.R.: Cred că cele din Veneția. O bună prietenă din București, originară din Basarabia, plecată în veșnicie, Iulia Scutaru-Cristea, pe lângă multe specializări, ziaristă, redactor cultural, traducător, mai avea și calitatea de critic de artă. Nu numai

că l-a cunoscut de Corneliu Baba, dar au fost și buni prieteni. Avea în casă mai multe portrete ale acestuia.

V.P.: Ați intuit bine, tot ceea ce are legătură cu apa mă atrage, dar în special delta Chilieii, unde mergem în fiecare an.

R.R.: Poate și pentru prietenii și rudele de acolo?

V.P.: Cu părere de bine încă avem mulți prieteni și rude la baștina mea. Dar, cu părere de rău, ecolul războiului îl auzim mereu la știri.

R.R.: Să revenim la pictură... Când s-a produs, propriu-zis, debutul artistic?

V.P.: În 1995, cu pictură de șevalet în cadrul Salonului de primăvară la Centrul Expozițional „Constantin Brâncuși” din Chișinău.

R.R.: Ceea ce înseamnă că chiar din start ați practicat mai multe genuri de artă în spațiul basarabean?

V.P.: Da. Am practicat, totodată, sculptură, artă decorativ-aplicată și grafică de șevalet.

R.R.: A fost acea căutare de sine despre care vorbeam mai sus?

V.P.: Am căutat-o și am găsit-o, unde credeți?

R.R.: La locul de baștină, în orașul Chilia, situat pe malul stâng al Dunării, unde v-ați născut la 27 aprilie 1970. Am putut constata că foarte multe lucrări sunt legate de imaginea peștelui, a Rusalcei, care din mitologia slavă semnifică o ființă imaginară, o cro-titoare a apelor, cu chip de femeie frumoasă și cu coadă de pește, care ademenește tinerii și-i înecă...

V-a ademenit și pe dumneavoastră... s-o pictați.

V.P.: Sunt o mulțime de legende despre Rusalcă. De ce îmi este apropiată această tematică? Pentru că, tradițional, în fiecare an, după cum am menționat, de multe ori cu soția și tatăl, plecăm în delta Chilieii pentru câteva luni și pictăm. Fiecare cu preocuparea lui, cu genul lui.

R.R.: Faceți parte dintr-o dinastie... De tatăl am vorbit, iar soția se numește...

V.P.: Tatiana. Ea este ceramistă. Știți cum am făcut cunoștință?

R.R.: Dacă o să ne povestiți...

V.P.: Am venit la o expoziție de ceramică, unde-și prezentase și Tatiana unele lucrări. Mi-a plăcut în special un serviciu de ceai și cafea. Și i-am comandat unul, după care am început să ne vedem aproape zilnic.

R.R.: Până să vă realizeze Tatiana serviciul, i-ați oferit inelul de logodnă?

V.P.: Da.

R.R.: Așa că n-a mai fost nevoie să achitați comanda... (ambii soți râd cu mare plăcere).

Nu cumva m-ați servit cu ceai din acel serviciu, laitmotivul unei frumoase povești de dragoste? Ar trebui să-l păstrați ca o relictă...

V.P.: E mai bine să fie în atelier. Lumea vine și-l apreciază.

R.R.: Și mie mi-a atras atenția prin design și originalitate. Împărțiți același atelier?

V.P.: Nu. Atelierul Tatianeii e aproape, tot la Fondul Uniunii Artiștilor Plastici, doar că acum acolo facem renovare.

R.R.: Fiica dumneavoastră face studii de design în Sankt Petersburg, e cam departe, dar e aproape de preocupările voastre, de artist plastic și ceramist. Unde faceți reuniunile de familie, la Chișinău sau la Chilia?

V.P.: Cele de vacanță în delta Chilieii, iar celelalte la Chișinău.

R.R.: Relativ nu demult, în incinta Bibliotecii Științifice „Andrei Lupan” din Chișinău a fost inaugurată expoziția dumneavoastră de pictură cu genericul „Fie mereu primăvară!”, organizatori Tatiana Oprea și Valentina Negru. După cum am aflat, ați mai avut aici expoziții...

V.P.: Da, fiindcă sala e spațioasă, comodă pentru public și suficientă pentru lucrări. Dar am expus și la alte biblioteci, la sediul unor ambasade etc.

R.R.: În finalul acestui cald dialog doresc dinastiei Palamarciuc realizări frumoase și inedite în creație, multă sănătate, bucurii și împlinire sufletească.

Și pentru că au rămas ani numărați până la un remarcabil jubileu, vă doresc domnule Vadim Palamarciuc să veniți cu plinul către acesta ca să cuprindă sala mare a Centrului Expozițional „Constantin Brâncuși”. Poate între timp voi cunoaște în detalii și creația celorlalți reprezentanți ai dinastiei. Mult succes și noroc tuturor!

V.P.: În numele dinastiei de familie, mulțumirile vin și din partea noastră, atât pentru dumneavoastră, cât și pentru prestigioasa revistă Curtea de la Argeș, unde sperăm să ajungem, adică la Curtea Regală..

6. Poarta și Coloana: arhitectura inițiatică a ansamblului

Poarta Sărutului și Coloana Infinitului sunt două momente ale aceluiași drum inițiatic:

- Poarta → deschidere, trecere, unire;
- Coloana → înălțare, depășire, infinit.

Împreună, ele formează o cruce cosmică: o axă orizontală a trecerii și o axă verticală a transcenderii.

Brâncuși creează o geografie spirituală în care omul este invitat să treacă, să se unească, să se înalțe.

7. Poarta ca ofrandă de tăcere

În hermeneutica ritualică, tăcerea este forma supremă a rugăciunii.

Poarta Sărutului este o rugăciune în piatră, o ofrandă de tăcere adusă lumii.

Nu proclamă, nu impune, nu judecă.

Ea cheamă.

Este o poartă care spune: „Intră în tine însuși și vei găsi lumina.”

8. Una din miriadele de concluzii posibile: Poarta ca metaritual al umanității

Poarta Sărutului pare a fi una dintre cele mai coerente sinteze ale arhetipului porții în arta modernă. De ce? Pentru că poate fi definită ca:

- un ritual al interiorizării,
- o hierogamie cosmică,
- o epifanie a luminii,
- un *axis mundi* orizontal,
- o ofrandă de tăcere,
- o inițiere în umanitate.

Brâncuși nu doar dialoghează cu marile porți ale lumii, ci le transfigurează într-o formă modernă, universală, esențială.

Poarta Sărutului devine poarta prin care trece însăși condiția umană, în drumul ei de la fragmentare la unitate, de la opacitate la lumină, de la exterioritate la interioritate.

Vadim Palamarciuc

Raia ROGAC

Recent, la Biblioteca Științifică „Andrei Lupan” din Chișinău, a fost vernisată expoziția personală a artistului plastic Vadim Palamarciuc, cu genericul *Fie mereu primăvară*. Vadim face parte dintr-o minunată dinastie: soția, Tatiana, este ceramistă, iar tatăl, Vladimir Palamarciuc, pictor consacrat. Ultimul, în cele peste opt decenii de viață și activitate și mai bine de patru decenii de creație, a expus în numeroase țări precum Franța, Germania, România, Rusia, Turcia, Afganistan, Ucraina, Uzbekistan etc., fiind apreciat cu multe premii naționale și internaționale.

La expoziția curentă pot fi admirate peste șaiszeci de picturi de anvergură ale artistului plastic Vadim Palamarciuc.

Picturi de anvergură, chiar și de avangardă unele, zic eu.

Până mai ieri, Biblioteca Științifică „Andrei Lupan” era o subdiviziune a Academiei de Științe a Moldovei (AȘM), dar odată cu trecerea institutelor științifice în cadrul instituțiilor de învățământ superior, aceasta a revenit Universității de Stat din Moldova. Și atunci, și acum, aici se desfășoară sistematic expoziții de artă, lansări de carte etc. cu public select și competent. Veneam și atunci, vin și acum la această bibliotecă. De data aceasta aveam să descoper o expoziție minune și un artist plastic de o exemplară modestie.

Expoziția a fost organizată de Secția Marketing și Comunicare din cadrul instituției. Moderatoarea vernisajului a fost Valentina Negru, iar curatorul acestuia, Tatiana Oprea, care mi-a mărturisit următoarele: „Este deja a șaptezeci și doua expoziție de artă realizată în cadrul secției, deci a devenit o frumoasă tradiție. Ne străduim să prezentăm publicului larg creația reprezentanților artei moderne de înaltă ținută creată de artiști remarcabili, și nu doar de la noi din țară, rămânem deschiși și pentru cei din afară, mai ales pentru frații noștri de peste Prut.”

Număr ilustrat cu lucrări ale lui Vadim Palamarciuc.

La vernisaj au participat critici de artă, artiști plastici, scriitori, ziariști, rude, prieteni.

Elevi de la Liceul Republican de Muzică „S. Rahmaninov” au prezentat un buchet de compoziții muzicale pentru a delecta publicul, iar notoriul cafegiu Alexander Stucalov, a creat o atmosferă caldă, ospitalieră, a evenimentului în aburi de cafea naturală încinsă pe nisip.

Dar să revenim la protagonistul nostru.

S-a născut la 27 aprilie 1970 în orașul Chilia, Ucraina. A absolvit Colegiul de Arte Plastice „Alexandru Plămădeală” și Academia de Muzică, Teatru și Arte Plastice de la Chișinău.

În anul 2002 a devenit membru al Uniunii Artiștilor Plastici din Republica

Moldova. S-a afirmat în pictura de șevalet, grafică și sculptură. Are lucrări în colecții publice și private din Australia, Germania, Olanda, Marea Britanie, SUA, România, Ungaria, Turcia, Rusia, Ucraina.

Regretatul critic de artă Tudor Braga îl considera pe Vadim „un stâlp al adevăratelor tradiții culturale. În lucrările lui, realitatea tangibilă este interpretată prin vis, artistul are tendință către fantasmagorie. Elementele abstracte sunt

introduse în imagini foarte precaut, spre deosebire de Palamarciuc-tatăl, care are mai mult abstract în creațiile sale”.

Dumitru Bolboceanu, ex-președintele Uniunii Artiștilor Plastici, crede că „atât lucrările lui Vadim, cât și cele ale lui Vladimir Palamarciuc, reprezintă peisaje rupte din natura de la Chilia, iar aceasta arată că vârsta copilăriei și-a lăsat amprenta în creațiile celor doi artiști”.

Unul din consilierii Ambasadei Chinei în Republica Moldova a afirmat că artistul plastic Vadim Palamarciuc a moștenit talentul tatălui său. Diplomatul chinez a menționat că lucrările lui Palamarciuc-tatăl au fost expuse în sala Parlamentului chinez de la Beijing, ele fiind apreciate și

de Yang Jingyu, fostul președinte al Curții Constituționale din China. (Un scurt interviu cu Vadim Palamarciuc se găsește la pagina 31.)

Semnează în acest număr

- Horia BĂDESCU – scriitor, Cluj-Napoca
- Alexandru MĂRCHIDAN – publicist, Pitești
- Ioan ROXIN – prof. univ., Franța
- Ioan St. LAZĂR – etnolog și scriitor, Râmnicu Vâlcea
- Acad. Mircea DUMITRU – București
- Sara MINA – scriitor, București
- Mariana NICOLAE – prof. univ., Curtea de Argeș
- Theodor CODREANU – scriitor, Huși
- Nicolae MAREȘ – diplomat și scriitor, București
- Eufrosina OTLĂCAN – prof. univ., București
- Dan D. FARCAȘ – scriitor, București
- Ioan Florin STANCIU – scriitor, Constanța
- Raia ROGAC – scriitor, Chișinău

- Iulian RUSANOVSKI – jurist, Chișinău
- Mihai POSADA – scriitor, Sibiu
- Lilica VOICU-BREY – prof. univ., Spania
- Dana DAD – scriitor, Ploiești
- Marin IANCU – scriitor, București
- ÎPS Calinic ARGEȘEANUL – Curtea de Argeș
- Florin ȘINDRILARU – scriitor, Brașov
- Rodica LĂZĂRESCU – scriitor, București
- Angela SIMIONCA – scriitor, Baia Mare
- Nicolae MELINESCU – publicist, București
- Paula ROMANESCU – scriitor, București
- Dan ANGHELESCU – scriitor, București
- Narcis ZĂRNESCU – scriitor, București